

An orange cord necklace is shown against a black background. The cord is knotted at the top and has a blue wireframe cube pendant hanging from it. The cube is oriented so that its top and front faces are visible.

2G
Jaunā Gaita

284

PAVASARIS 2016

VOL. LXII, No 1, ISSUE 284
2016

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:

Rolfs Ekmanis
rekmanis@gmail.com

Associate Editors

Linda Treija
lindatreija6@gmail.com
Sarma Muižniece Liepiņa
sarmaliepins@verizon.net

Contributing Editors:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Šilenieks, Juris Šlesers, Lilita
Zaļkalne

Technical Editor:

Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Business Manager:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG home page and archive:
[<jaunagaita.net>](http://jaunagaita.net)

Subscription rates:

1 year:	USD 39	EUR 36	CAD 55
2 years:	USD 76	EUR 70	CAD 106
Single issues:	USD 10	EUR 9	CAD 14

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Contributions are tax-deductible
in the USA.

Printed by
SIA Drukātava, Rīga, Latvia and
TigerPress, East Longmeadow, MA, USA

ISSN 0448-9179

61. GADAGĀJUMS PAVASARIS 2016

1. (284) NUMURS

S A T U R S

- 1 Uldis Briedis – Barikāžu laikā Rīgā (1991.I)
- 2 Uldis Bērziņš (atdz.) – Dziesma par Sigurdu
- 7 Uldis Bērziņš – Bērniņa bija obligāta
- 10 Uldis Bērziņš – Sapnis iekš austuves
- 11 Ainārs Zelčs – Abrene 2002
- 14 Vladis Spāre – Tur viss ir pierakstīts
- 19 Sanita Upleja – Atpakaļ sākumpunktā
- 20 Sanita Upleja – Cilvēciskais un politiskais
- 21 Sanita Upleja – Atcerēties ikdienā
- 22 Ojārs Spārītis – Rainis un zinātne
- 25 Mihails Lotmans – Šekspīrs un Brodskis
- 28 Uldis Briedis – Barikāžu laikā Rīgā (1991.I)
- 29 Sandis Laime – Raganu tradīcija ZA Latvijā
- 33 Elizabete Ludvika – Pieckārši saistošs
- 34 Leons Briedis – Jaunais briedis
- 35 **JG-60** – Ligita Kovtuna – Suminājums Rīgā
- 36 Lalita Muižniece – Pirmie gadi
- 40 Uldis Grava – Piebilde LNB lasītavā dzirdētajam
- 42 **FOTOGRAFĪJA** – Pēteris Korsaks – Arnolds Čālītis
- 44 **MĀKSLA** – Māris Brancis – Ievas Blūmas maģika
- 45 Linda Treija – Elizabete Ludvika pieckārši
- 47 Elizabete Ludvika – Krāsainie kubi un trijstūri
- 48 **VĒSTURE** – Franks Gordons – Palasta ielā 10
- 49 Juris Šlesers – Lāčplēši
- 53 Lilita Zaļkalne – Uldis Ģermanis un Memento
- 56 **ATMIŅAS** – Jānis Liepiņš – Sirsone un Švābe
- 58 **DAŽOS VĀRDOS** (vg)(sml)(mb)(fg)(re)
- 68 **NO LASĪTĀJU VĒSTULĒM**
- 68 **ERRATA**
- 69 **GRĀMATAS** – Anda Kubuliņa – Par Ilgoņa Bērsona segvārdiem un segburtiem
- 71 Kristīne Ilziņa – Par Vlada Spāres romānu
- 73 Guntis Šmidchens – Vēl par Dzelzsgriezējiem
- 75 Juris Žagariņš – Ģirta Burvja Telefonists
- 76 **LABVĒĻI**

IN THIS ISSUE

Maketētājs Juris Žagariņš

JG pateicas par PBLA un labvēļu atbalstu

Elizabetes Ludvikas vāks. **Kaklarota no kolekcijas *Krāsainie kubi* / *Colorful Cubes*. 2014/2015. 3D drukāta, neilons, gumija**

Barikāžu laikā pirms 25 gadiem

Ulža Brieža foto ar paša paskaidrojumiem no viņa foto esejas „Ceļš uz neatkarības atjaunošanu” JG267(2011):35-53.

Pēc tam, kad 1991. gada 12. janvāra naktī krievu tanki ielenc Lietuvas parlamentu Viļņā, ieņem TV, radio un telegrāfa centrus, nogalinot 14 un ievainojot 110 lietuviešu, Latvijas AP izveido Aizsardzības štābu un 13. janvārī Latvijas Tautas frontes noorganizētā *Vislatvijas protesta manifestācijā* Rīgā, 11. novembra krastmalā, ar krietni vairāk nekā pusmiljona cilvēku piedalīšanos no visas Latvijas, un aicina celt barikādes, aizstāvēt valdības ēkas, Radio un TV centru Zaķusalā, radionamu Doma laukumā, Rīgas tiltus un citus stratēģiski svarīgus objektus Rīgā (arī Ulbrokā, Siguldā, Liepājā, Kuldīgā un citur). No 1991. gada 14. līdz 21. janvārim Īpašu uzdevumu milicijas vienības (OMON – *Otrjad Milicijii osobogo naznačeņija*) un nezināmas kaujas grupas uzbrūk dažādiem Latvijas objektiem, barikāžu dalībniekiem, piekauj un aplaupa cilvēkus u.tml. Pirmais upuris ir pie Vecmilgrāvja tilta nošautais Roberts Mūrnieks. 20. janvārī uzbrukumā LR Iekšlietu ministrijai nogalināti tiek milicijas darbinieki Vladimirs Gomanovičs un Sergejs Konoņenko, kinoreportieri Andris Slapiņš un Gvido Zvaigzne un skolnieks Edijs Riekstiņš.

DZIESMA PAR SIGURDU

No senislandiešu valodas atdzejojis

Uldis Bērziņš

(Īsākais variants)

1

Sen tas, kad Sigurds
steidza pie Gjūkes -
bija jaunais Volsungs
jau dzīvības dzēsis;
visam viņš ticēja,
ko teic abi brāļi -
nu stipriem zvērestiem
spēkavīri sieti.

2

I līgavu deva tam
i daudz dārgu mantu,
Gudrūna jauno,
Gjūkes meitu;
pie kausa tie sprieda,
Sigurds jaunais
ar Gjūkes dēliem -
daudz dienu kopā.

3

Kad brāļi devās
Brunhildi derēt,
tad i Sigurds
steidza tiem līdzī,
Volsungs jaunais
vadīja viņus -
sev līgtu līgavu,
ja liktens tam lemtu.

4

Dienvīdu kaujvedis
zobenu kailu,
izrakstītu asmeni
lika starp abiem -
ne prātā nāca tam
noskūpstīt meitu,
nedz skāva viņu
huņņu valdnieks -
Gjūkes dēlam
viņš jaunavu deva.

5

Dzīvē tai nebija
kaunēties nācies,
nedz savā mūžā
negoda pieredzēt,
kad trūkumus meklētu,
vai mestu traipu -
bet liktenes bargās
jau lavījās līdzās.

6

Tā ārā sēž viena
vakarā vēlu,
sāk pati ar sevi
runāt skaļi:
„Mans būs Sigurds,
jauneklis staltais,
kaut mirt tam nāktos
manās rokās!

7

Vārdus, ko sacīju,
vēlāk nožēlošu -,
sieva tam Gudrūna,
man vīrs Gunnars,
mums nekrietnās nornas
lēma ilgas mokus.”

8

Bieži dodas tā
dusmu pilna
laukā - ikvakarus
uz ledāja gālēm,
- kad Gudrūna
gultā liekas
un viņu segās
Sigurds vīsta,
kad huņņu valdnieks
glauž vienīgo savu.

9

„I laime man atņemta,
i mans līgavainis -
tik atriebībā
vēl atrodu prieku.”

10

Naidis viņu kūdīja,
lai liek nokaut:
„Gluži droši
tu zaudēsi, Gunnar,
i manas zemes,
i mani pašu -
nemūžam ar tevi
man neredzēt laimes.

11

Atpakaļ došos,
kur agrāk mitu,
pie asins radiem,
pie isteniekiem,
tur migšu viena,
mūžu nogulēšu -
ja neliec tu
Sigurdu nokaut,
ja starp Kuiljiem tu
stiprākais neesi.

12

Liec, lai tēvam
dēls dodas līdzī -
nelolo vilku
jauno par ilgu!
Par asinīm maksāt
un mieru salīgt
grūtāk ar dzimtu,
ja dēls vēl dzīvo.”

13

Noskuma Gunnars,
nokāra galvu,
domīgs sēdēja
visu dienu;
kur dabūt padomu,
ko viņam darīt,
kas liktos cildenāk,
kas pašam labāk –
gan no Volsunga
jātiek vaļā,
gan sods un bēda
Sigurdu zaudēt.

14

Vēl brīdi, vēl sprīdi
sēž un spriež valdnieks –
nelikās labi
i viņējos laikos,
ka no ķēniņvalsts
aizbēg ķēniņiene!
Sauca nu Hogni
izrunāt slepus –
tam viņš varēja
uzticēt visu.

15

„Man Brunhilde
Budles meita
kā brīnums liekas –
labākā starp sievietēm.
Drīzāk no šīs
dzīvības šķiros,
ne tiem dārgumiem,
kas daiļajai manai.

16

Vai pievilt kaujvedi
mums, kāriem zelta?
Gan labi glaust Reinas
kalumus rokām
un mierīgu prātu
valdīt mantu,
pie lādes kambarī
laimi baudīt.”

17

To vien Hogne
atbildei teica:
„Neklājas drošajiem
tādu ko darīt –
ar šķēpu ārdīt
zvērestus stipros,
stipros zvērestus,
gūto uzticību!

18

Vai kāds vēl laimīgāks
par mums virs zemes,
kamēr četri mēs
kopā valdām,
kamēr starp huņņiem
dzīvs zobenu Baldrs –
neatrast virs zemes
slavenāku svaiņu.
Vēl mums dienās
dzims pieci dēli –
iz cēla klēpja
zels cildena dzimta.

19

No kurienes vējš,
to manām visi –
brāž par traku
Brunhildes kāre.”

20

[Gunnars saka:]
„Sacīsim Guthormam,
lai Sigurdu nokauj,
jaunais brālis
vēl bērna prātā,
nav ar solījies
zvērestiem stipriem –
nav devis zvērestus,
nedz guvies uzticību.”

21

Veikli piekrita
vieglprātis puisēns –
jau Sigurdam
šķēps sirdī!

22

Slējās karvedis
kambara vidū,
svieda puisim
zobenu pakaļ –
panāca Guthormu
varenā Grama
spožais asmens
no ķēniņa saujas.

23

Ļīma šā pretinieks
uz pusi šķīlu –
rokas un galva
aiz duru gulu,
kājas un rumpis
kambarī krišus.

24

Gulēja Gudrūna
gultā blakus,
droša Sigurdam
klāvās pie sāna,
pamostas viņa,
nu prieks pagalam! –
peld Freija draugs
asins palos.

25

Tik stipri viņa
sasīta plauksta –
drošprātis princis
paslējās gultā:
„Neraudi, Gudrūna,
tik gauži,
līgava mana! –
paliek tev brāļi.

26

Vēl mazs gados
mantinieks mans,
nejaudās glābties
no naidnieku nama –
tumšas tiem domas,
drūmi prāti,
nupat vēl iecerē
jaunu nelietību.

27

Kaut septiņi piedzimtu,
nejās savmūžam
tāds māsasdēls
līdztiem uz tingi;
zinu no tiesas,
kāpēc tā notiek –
visa tā vien
Brunhildes vaina.

28

Tikai mani
vienu mīl meiča!
Bet nekad Gunnaru
nodevis neesmu,
nedz saminis
zvērēstus stipros,
ka mani sauktu
šā sievas draugu.”

29

Tad nopūtās valdniece –
tad mira valdnieks!
Tik stipri viņa
sasita plaukstas,
ka klinkstēja
kaktā kausi
un līdzti klēgāja
laukā zosis.

30

Tad iesmējās Brunhilde
Budles meita –
no sirds dziļuma
viņa smēja,
klausoties gultā,
kā Gjūkes meita
gauži vaimanā
kambarī savā.

31

Bilda nu Gunnars,
bandinieku valdnieks:
„Ko tu smeijies,
naidpilnā sieva?
Neba no prieka,
ne no laba prāta!
Kur tavs glāsums nu,
kur vaiga gaišums,
nelaiimes vaininiecs?
Vai vied jau nāvi?!

32

Varbūt i savādāk
tev, sieva, veiktos,
ja kautu mēs Atli
tev acu priekšā –
tu raudzītu brāļa
asiņainās brūces,
sulainās vātis
tu saitēm sietu!”

33

„Neba dīc kāds,
ka maz tev dūšas –
kā varonis kāvies tu,
tak Atlem vienalga;
par jums ilgāk
vilks Atle elpu,
par jums varenāks
paliks vienmēr.

34

Saku tev, Gunnar,
un pats tu zini –
visam iesākums
jūsu viltus.
Jauna es skuķe,
nebij man steigas –
bagāta mantas
mitu brāļa namā.

35

Prātā man nenāca
precētai iziet,
pirms jūs, Gjūkesdēli
pagalmā jājāt,
trīs zemju ķēniņi
trejos zirgos –
kaut nebūtu jūsu
jājuma bijis!

36

To es [par zemes
ķēniņu] saucu,
kurš zeltā sēdēja
Granem seglos –
nedz jums acu skats
tā spuldz kā viņam,
nedz jūs tāda skata
vaigā un stāvā,
kaut sevi par zemes
ķēniņiem saucat.

37

Vēl man Atle
vienatā teica –
mantu viņš nedalīs,
man viņš nedos
ne zeltu, ne zemes,
pirms es zem vīra –
ī neļaus paturēt,
ko skuķei pats devis,
ko man, jaunam skuķenam,
sudrabā svēris.

38

Svārstīga sirdī
es staigāju brīdi,
vai bija gāzt varoņus,
vīrus veikt man?
Bruņās bez baiļu
aizstāvēt brāli?
Visapkārt tas ļaužu
valodās nāktu,
daudziem klāt būtu
posta diena.

39

Atmetām strīdu,
salīgām mierus –
man likās labāk,
ja nelieģšos nēsāt
Sigmunda dēla
aproces sārtās,
ne zeltu, sudrabu
cita saderētu.

40

Vienu tik mīlēju,
nevienu citu –
sirds nebij grozīga
man Greznu cīnei
gan i Atlem
to atzīt nāksies,
kad dabūs zināt,
kā devos es nāvē –

41

vai tad varētu
vieglprāte sieva
citas laulenim
nāvē iet līdzti?
Gan tad es, grūtdiene,
gandarīta būšu.

42
Kājās jau Gunnars,
karadraudzes princis,
abi rokām
sievu ap kaklu –
klāt nu visi,
katrs kā prazdams
no visas sirds
lūko atrunāt viņu.

43
Visus tā atgrūda,
kas mātās virsū –
atvilt neļāvās
no tālā ceļa.

44
Saucu viņš Hogni
izrunāt slepus:
„Lai visi vīri
īstabā steidzas,
i tavi, i manējie –
maz mums laika
novērst tai prātu,
lai nedodas nāvē,
lai vēlāk nerodas
vēl vairāk ļauna –
nu lemjam,
kā līdzēt likstai!”

45
Tik to vien Hogne
atbildot teica:
„Neviliet viņu
no tālā ceļa –
lai nejaudā viņa
vēl reizi piedzimt!
Tā niķīga nākusi
no mātes klēpja,
sērām tā sūtīta
zemes virsū,
slaveniem vīriem
par sāpēm un raizēm.”

46
Nomāktā prātā
pārnāca Gunnars –
jau Rotu dēkla
dārgumus dala.

47
Visa viņas manta
pie kājām vālā;
gul asinīs kalpones
un istabenes.
Velk zelta bruņautu
– nav labs prātā! –
dziļi sev viduklī
zobenu iedzen.

48
Atsprāku spilvenos
atkrita viņa,
atskāta asinīs
ārdētus vārdus:

49
„Lai nāk nu visas,
kas vēlas zeltu,
kas grib piemiņu
paņemt no manis –
zelta karuli
katrai došu,
košaustas sedzenes,
krāsainas drānas.”

50
Dzirdot šos vārdus
noklusa visas,
vienu atbildi
visas deva:
„Daudzas guļ mirušas,
mēs vēl dzīvas –
kam istabenēm
alkt asins godu?!”

51
Gan brīdi domāja
gados jaunā
linaudā tērtā –
tad viņa teica:
„Ne biklām, ne tītīgām
negribu uztiept
traukties mums līdzī
tur tālajā ceļā –

52
gan mazāk dārgumu
degš ugunsšārtā
uz jūsu kauliem,
kad kārtā nāks jums
– gan Menjas maluma! –
apciemot mani.

53
Sēdies nu, Gunnar,
lai stāsta tev
gaišvaidze līgava,
kurai mūžs galā –
i jūsu kuģis
nav krastā drošs,
kaut es pirmā
no pasaules šķiros.

54
Ar Gudrūnu izlīgsiet
ātrāk, nekā liekas –
gudrā sieva
sēros vēl ilgi
par savu nelaiķi
pie ķēniņa sāniem.

55
Tur dzims tai meita
– audzinās māte –
būs viņa baltāka
par dienas blāzmu,
Svanhilde – gaišāka
par saules staru.

56
Goda vīram
Gudrūnu dosi –
naida bultām
tā nogāzīs daudzus;
ne laba prāta
ies tā pie vīra,
iegūs sev viņu
par sievu Atle,
Budles mantinieks,
mans miesīgs brālis.

57
Daudz nāk prātā,
kas darīts man pāri,
kā jūs likāt
rūgti man vilties –
liegta man laime
lāgu mūžu.

58

Tu Odrūnu
gribēsi aņņemt,
bet tev Atle
atsacīs viņu,
tik aizacīs skausieties
abi slepus,
milēs tā tevi,
kā pašai man tiktos,
ja mūsu liktens
laimīgāks bijis.

59

Gan pratīs Atle
gauži tev darīt –
čurmu čurmumis
bedrē tam čūsku!

60

Ilgi nepaies,
i Atle atdos
i dārgo dvēseli,
i abus dēlus,
kad viņu Gudrūna
gultā glāstīs
ar šķēpa asmeni –
asins slāpēs.

61

Man domāt, derēja
mūsu māsai
sekot nāvē
savam pirmam vīram –
kaut būtu pateicis
kāds šai priekšā,
kaut būtu Gudrūna
kā es savā garā!

62

Runāju rāmi, –
redzu jau skaidri, –
negrib tā doties
tālajā ceļā;
bangas to sagrābs,
nelaidīs noslikt,
nonesīs Jonakra
novadā dzimtā.

63

...mantiniekus
Jonakra dzimtai;
Svanhildi tā
sūtīs ļaudis –
savu un Sigurda
spulgvaidzi meitu.

64

Viņu postā
dzīs padomnieks Bikke,
Jormunrekam
jauks negēlis prātu –
tad siks zudumā
Sigurda dzimta,
tad smelgs Gudrūnai
sirds vēl gaužāk.

65

Lūgšu es tev
lūgumu vienu –
tas šai pasaulē
mans pēdējais lūgums,
uguns pili
uzcelt liec plašu,
lai mums visiem
tur pietiek vietas,
kuri ies nāvē
ar Sigurdu kopā.

66

Paklājiem, vairogiem
lai poš pili,
un valoņu košdrānu,
un valoņu vergiem,
lai sadeg mans varonis
man pie sāna,

67

Lai deg ar varoni
divi mani kalpi
spožās rotās,
sprādzēm ap roku,
lai divi vanagi
galvagalī viņam,
lai viss nodarīts,
kā nākas.

68

Lai šķēps gul starpā
ar gredzenu spalā, –
tērauda asmens
bij starp mums abiem,
kad mēs gulāmies
vienā gultā,
kad likāmies paši sev
kā laulāts pāris.

69

Lai ciet krizdama
viņam kāju
nedauza duravu
darāmā vērtne,
steigšos es pakaļ
ar savu pulku –
kam sokas ceļā,
veiksies i pie sliekšņa.

70

Tak piecas kalpones,
pavadīs viņu
un astoņi kalpi,
visi labas kārtas,
vergi, kas auguši
kopā ar mani,
ko Budle atstājis
man, savam bērnam.

71

Vai maz pateicu, –
vēl teiktu vairāk,
ja būtu man liktens
atvēlējis laiku;
slāpst mana balss,
sāp manas brūces, –
tik taisnību sacīju,
tagad mirstu.”

Šis ir „Sigurda dziesmas” pagaidu variants, ko JG redakcija saņēma no Ulza Bērziņa pirms *Eddas dziesmu* atvēršanas pērnā gada novembra beigās. Skat. piezīmi atdzejotāja raksta „Bērnība bija obligāta – pirmklasnieka pārdomas” beigās.

Uldis Bērziņš

BĒRNĪBA BIJA OBLIGĀTA – PIRMKLASNIEKA PĀRDOMAS

Šķerstīklā šķirstidams Troņu spēli Amerikā un „vikingu skolas” ziemeļzemēs, uzdūros žurnālistes sarunai ar vienas skolas pasniedzēju, brašu sapņotāju pašos labākos gados. Vīrs māca saviem audzēkņiem seno skandināvu dzīves stilu, praktiskās iemaņas, amatus, medību prasmes, ievada viņus pagāniskā dzīvesziņā, radina lasīt un izprast Eddas un sāgas. Viešņa jūsmo par skaistajiem, mikstajiem zābaciņiem, kas tur darbnīcā šūti no mazu ronēnu maigās ādas - *bet jums nākas nogalināt tās jaukās radības, lai tiktu pie viņu glāsmās ādas!* – *Tak nē! Es viņus apsitu tīrā prieka pēc!* Viru dara liksmu rakaru *asinis!* – Runājoties ar āriešu neopagānisma adeptiem, tu bieži jūties kā pieskrējis skatuves malai. Braši cirtaini puiši un raženas bižainas meitas uzved mums, zālē sēdošiem 5., 6., 7., 10. gadsimtu – un aicina kāpt pie viņiem uz skatuves dēļiem.

Vai mēs teiksim „cietsirdība!” par mīļīgiem kaķēniem, kas rotaļājas, mocīdami sakostu peli? Nē tak, pār viņiem pavēl medību instinkts, ko nav slāpējuši - ko nedrīkst slāpēt! - citi spēcīgāki impulsi. Arī cilvēkbērnus vai ik uz soļa var pārņemt vajātāja instinkts - pieaugušie tad reaģē atbilstoši savas kultūras, savas reliģiskās orientācijas imperatīviem. Taču arī pieaugušo pūli, arī platās stadiona tribīnes agri vai vēl pārnem tas pats vajātāja instinkts.

Nesen *Medūzas* raidījumā „Austrumi un Rietumi” divi vīri videokameru priekšā runāja par „garīguma problēmām” – arābists Mihails Piotrovskis, Pēterpils Ermitāžas direktors, un politiķis, vairāku islāma novirzienu aktīvistis, Krievijas Islāma komitejas priekšsēdētājs Heidars Džemals. Pēterburgas profesors uzsver „evolucionāro momentu” cilvēces garīgajā augsmē – no mīta šķīļas grieķu prātniecība, no pagānisma spilgtajām apjasmām izaug Platona un Aristoteļa izziņas metodes, un tās manto islāma un Renesanses filosofija, un... – Nē, iesaucas daudzu

pielūgtais politiskā islāma pīlārs, *nē! Jau tūkstošiem gadu mēs, Dieva apgaismots mazākums, smokam pagānistu, platonistu un hinduistu pūļu vidū. Kaut mūsu būtu jau i miljardi, vienalga islāmticīgie, kristieši un jūdi veido nelielu, tā sacīt, norūpēto saliņu cilvēces jūras vidū – starp visiem tiem, kam rūp pavisam cits.* Džemala kungs paskaidro: viņiem visiem rūp *esība*, viņi seko instinkta pavēlei: *būt!*, kamēr mums, atmodinātajam cilvēces mazākumam vienīgajiem rūp *ētika*. *Stādieties priekšā: apziņa kā subjekta eksistenciāli saasināts liecinājums te un tagad, un esība, kurā šis liecināšanas mirklis iesviests, kurā tas iekausēts gluži kā muša dzintārā. Un starp šiem diviem – konflikts, varbūt statisks, varbūt dinamisks, taču vienalga konflikts. No šā konflikta izriet viss, šis konflikts motivē un attaisno visus vēstures pavērsienus. Taču šo konfliktu nevar uztvert, nevar izprast, nevar saskatīt ne ar platoniskās, ne hinduistiskās, ne budistiskās, ne konfūcis-kās optikas palīdzību [tas saskatāms tik caur Bauslības, Psalmu, Evāņģelija un Korāna lēcu]. Abrahāmisms ir kontraeksistenciāls, jo tam augstākā vērtība un virscentrs ir liecinotais gars, kurš opozīcijā pret esību. Abrahāmisms apliecina nerimtīgu karu starp apziņu un esību visā, no metafizikas līdz politikai.*

Vecāmāte stingri audzināja mani Džemala kunga piesauktā kontraeksistenciālā abrahāmisma garā, tādēļ uzdrīkstos saukt pats sevi par ētikas „pirmklasnieku” . Taču mani vilina un malda cilvēces vēl tik svaigās „atmiņas par bērniību”. Es izbaudu pagānisma burvību un pārdzīvoju instinktu asinspilnās trīsas i lasot manas tautas četrindes, i igauņu, i čuvašu tautas dziesmas, i tuviešu šamaņsaucas, bet i Bauslību, i Dieva izredzētā razbainieka Dāvida dziesmas, i otra laupītāju virsnieka, Dieva Vēstnieka Muhammeda – lai svētīts un sveikts tas! – saukto un sludināto. Nav tak tā, ka vien caur Abrahāma liecību varam tikt pirmajā klasē un galā i nobeigt skolu! Paraugieties atpakaļ uz pagānisma izcilajiem gluži kontraeksistenciālajiem sniegiem. Gajs Mucijs, dižciltīgs romiešu jauneklis, vēlāk trāpīgi iesaukts par Kreili, liek savu labo roku, *dextram accenso ad sacrificium foculo incit*, kā raksta Tits Livijs Otrās grāmatas 12. nodaļā, „liek labo roku uz upurēšanai iedegtā ziedokļa”, *quam cum uelut alienato ab sensu torreret animo*, „it kā viņa

dvēsele nejaustu, ka viņa [roka] sadeg", un *prope miraculo attonitus* – „tāda brīnuma pārsteigts”, līdz sirds dziļumam satriektais etrusku ķēniņš Porsinna atsakās no iecerētā uzbrukuma, un republika nezaudē pavisam nesen iegūto brīvību. Un citur vēstīts, ka politeisti stoīķi klusē un paliek pēdējie priekš ūdens vai uguns, nelaužas glābt savu eksistenci citiem pa priekšu. Tagad vēl ieklausīsimies epizodē no Sāgas par Njālu Sadedzināto, no 29. nodaļas: Tad viņa teica zēnam – Tordam Kāresdēlam: „Tevi iznesīs ārā, un tu nesadegsi te iekšā.” – „Tu tak man solīji, vecomāt”, - saka zēns, „ka mēs nešķirsimies nekad. Es labāk palikšu pie tevis. Man liekas daudz labāk mirt kopā ar tevi un [vec-tēvu] Njālu, nekā vienam dzīvot pēc jums.” Kaut Njāla laikabiedru dzimtas jau formāli nokristītas, kaut sāgas anonīmais stāstnieks un viņa klausītāji savā 13. gs. jau piedzi- muši par labiem kristiešiem, bet mazā Tor- da sirds vēl pavisam droši pieder tūkstošga- dīgai senču pasaulei. Pagānu puisēns Njāla sākā ir tik neizprotami uzticīgs, tik neglābja- mi stiprs garā, ka paliek degošā namā ar sa- viem mīļajiem, ar vecotēvu un vecomāti: tīri ētisks apliecinājums, sugasbērna grēks pret sugas pašsaglabāšanās instinktu. Džema- la kungam nav taisnība, bērni aug, iedami katrs savējā, kaut i „pirmsabrahāmiskā” sko- lā! Paraugiet, citā pasaulē malā budists vai džainists uzņemas dažu rūpi, piecīš dažu zobgalību, lai minimalizētu kaitējumu citām būtnēm, i tām vismazākajām. Un niansētās, pārbagāti tekstualizētās Mahājanas skolnie- kam nemaz neliekas grūti uzpost un izslau- cīt pagānisko bērnistabu ar visām pūķu, vel- nu un dievu tapetēm.

Skaidrāk par mani bērna ceļu uz Radītāja skolu ir ieraudzījis un pratis parādīt vēstur- nieks Arnolds Toinbī (Arnold Toynbee): *Every great religion helped it's adherents, indeed humans generally, to overcome the central human sin, 'man's original sin', of self-cen- tredness. (...) Every effort in that direction deserved respect. (...) No one religion had a monopoly on truth. (...) As Symmachus had declared in ancient times (when his ances- tral religion was persecuted by the Chris- tians), the heart of God's mystery could never be reached by following one road only. (...) Exclusive-mindedness was a sinful state of mind, the sin of pride.* – *Katra liela reliģi-*

ja ir palīdzējusi saviem sekotājiem, patiesībā jau arī cilvēcei kopumā pārvarēt ļaužu dzi- muma galveno grēku, „cilvēka iedzimto grē- ku” - sevis paša iestatīšanu visas esības cen- trā. (...) Cieņu pelna jebkuri pūliņi šajā virzie- nā. (...) Nevienai reliģijai nepieder monopol- tiesības uz patiesumu. (...) Kā jau senlaikos deklarējis Simmahs (kad viņa senču ticību vajāja kristieši), Dieva noslēpuma pati būtī- ba nevar tikt atklāta, staigājot tik vienu taku. (...) Pretenzija uz paša vienīgumu ikreiz bijusi grēkpilns prāta stāvoklis, lepnības grēks. Nu tad iznāk taču, ka budistu mūks, hinduistu priesteris, šamanis vai burvis, kas apzinājies savu aicinājumu, sentimentāls pagāns, lab- sirdīgs animists var tikt Radītāja pamatskolā tālāk uz priekšu nekā vajātāja instinkta pār- ņemts „monoteists” – slepkava, sadists, ak- mens tēlu daudzītājs un pergamentu dedzi- nātājs?

Tā ugunīgā dvaša, kas laužās no lūpām Abra- hāmam, tā izdedzināja daudz ko no viņa cilts agrīnajām atmiņām un minējumiem. Arī mūsu ļaudis tepat Vidzemītē ir gājuši cauri „augstāka garīguma” meklēšanas mokām un priekiem. Ne mazums spriests par hernhū- tisma nozīmi Vidzemes un Latvijas garīgajā evolūcijā. Bet – ja kāds burvju vārds man ļau- tu ieskatīties tajās zīmēs, tajās niansēs, kas bija pieejamas Vidzemes ļaužu tumšajām sir- dīm pirms brāļu draudzes ievadītās garīgās atmodas, tajos tautas dziesmu tekstos, ku- rus gara uguns pārvērta pelnos? Pirms pār- ris nedēļām mēs kopā ar grāmatnieku Andri Vilku bijām Blomos, citkārt sauktos par Blo- menhofu, un kopā ar desmitiem pirmklas- nieku sēdējām atdzimušā – vai pareizāk, uz Vidzemes skatuves vēlreiz uzvestā brāļu saie- šanā. Divus gadusimtus pirms mums te pul- cējās tauta, kas bija pirmoreiz izaugusi no saviem pagānu kamzoliem un lindrakiem – tad bij pienācis brīdis Vidzemes vēsturē, ko var salīdzināt ar lielām garīgām revolūcijām citur pasaulē, ar Izraēļa iziešanu no Ēģiptes, ar *let my people go!* Aizvadītā gadsimta 60. gadu Amerikā, ar 1. gadsimta 33. gadu, kad Romas impērijas nomalē cilvēks uzņemts paša Dieva namā par Viņa likumīgu manti- nieku un par brāli Viņa vienīgam dēlam, ar dievišķās Pakļaušanās revolūciju Arābijas pil- sētās un tūksnešos 7. gs. Kvēli latviešu un igauņu dzimtļaužu un brīvļaužu pūļi steidza no saiešanas uz saiešanu, atrazdami vēl i

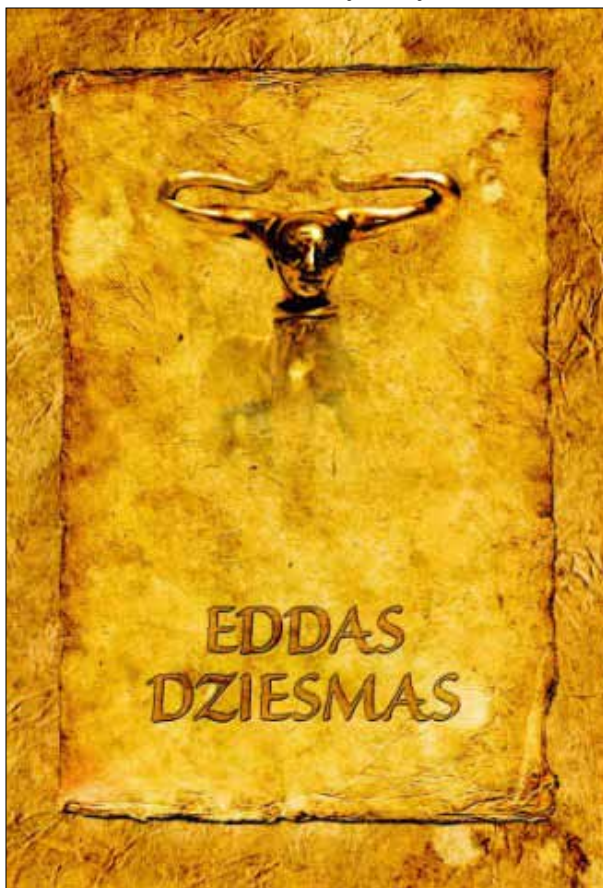
spēku, i laiku gan savām darbdienas gaitām, gan muižas klausām, gan remdenajam mācītāja sprediķim svētdien baznīcā. Vīri un sievas meklēja Dievu cits cita sirdī un celsmīgos rakstos, mācījās lasīt, saprast un sacerēt. Vidzemes lauki izmēģināja labu veidu, kā tikt pieaugušiem. Bet Jēzus vārda karstā elpa izdedzināja no mutēm i ko tādu, ko šodien sauklam citur – bērnišķīgo katoļu vai rāmo, „neatmodināto” luterāņu garamantojumā – un vērtējam augstu. Skola un mīla, tās abas liek bērniību aizmirst.

Uldis Bērziņš referātu „Bērniība bija obligāta” nolasījis speciālā starptautiskā seminārā „Tulkot Eddas dziesmas” Latvijas Nacionālajā bibliotēkā (2015.24.XI) dienu pirms viņa atdeejoto *Eddas dziesmu* atvēršanas svētkiem „pie Kraukļiem”, t.i., Gaismas pils augststāvā. Pirmo reizi latviešu valodā iznāk senislandiešu mitoloģisko un poētisko tekstu kopojums (Jāņa Rozes apgādā). Teksti, kas atstājuši milzīgu ietekmi uz Ziemeļeiropas literāro

mantojumu daudzus gs. garumā. Teksti, kuru pētīšanai zinātnieki visā pasaulē nereti veltījuši visu mūžu. Komentārus un skaidrojumus *Eddas dziesmām* devuši senskandināvu valodas/kultūras zinātnieki – zinātniskā redaktore Inga Bērziņa un redaktors/komentāru autors Dens Dimiņš. Svētkos dalību ņem *Vecākās Eddas* tulkotājs lietuviešu valodā Aurēlijs Vijūns, Skandināvijas vēstures lektors Londonas Universitātes Koledžā Martšs Kuldkeps, vecākais lektors Kopenhāgenas universitātē Metjū Džeimss Driskols.

Grieķu mītus visi mēs lasām jau dažu tūkstošu gadu. No sākuma lasījām latīniski, vēlāk sākām katrs tulkot savā dzimtajā valodā. Mēs iepazīstam, iemīlam, ienīstam tēlus kopā ar viņu grieķu vārdiem. Nike ir uzvaras dieve, un izrādās, ka viņas vārds taīnsi to nozīmē – Uzvara. Nu, un tad? Vai mazums „uzvaru” bijis? Kara un sporta žurnālistu piesauktā dieve ir Nike. Bet tagad mums priekšā cita mītka un cita valoda! Mēģinām latviski interpretēt ziemeļnieku Vecāko Eddu jeb Dziesmu Eddu. Te vēl tikai iedibinām savas tulkošanas tradīcijas. Un izvēles iespējas tulkotājiem – pagaidām plašas. Tik sirds dziļumos jāatceras, ka arī atbildība taīnsi „takas ieminējiem” jo lielāka. U.B.

***Eddas dziesmu* vākus darinājuši Lilija Dinere un Roberts Diners**

Uldis Bērziņš

SAPNIS IEKŠ AUSTUVES

Idille

Aizmidzis biju, brāļi, turpat pie aužamiem stāviem, – trūkstos, klab sistava zem mēnesnīcas! Māras meitas atkal klaudzina stāvus, – nelaime man ar jums, plijīgās dēklas, žulti jūs mērcat metu un velkat iz viltus, neba Tēvs licis atkal pārbaudīt mani? Ko, plikuces, aužat, atpal teciet, jūs caunes, iekš dobuļa caurā, liktens vēveres, atpal vāverē leciet!

Teica tuklā: tu, paskolots puisi, maz zini – senas audzes audusi esmu, tev saku – tēvs tik tad, ja viņēja dzislo tev asins, brālis tik tas, kurš tevi jau šūpulī pazin's, sen svešiem nodevuši jūs i tēvu, i brāli – tāpat jūsu rīt nodos! Solāt visu pasauli mīlēt iekš Jēzus – tas meli, pazīstu audu, es aužu naudu, es naidu, es aužu varu, metinu viltu, mana drāna pasauli notur, – Rīgas kungi, no baznīcas nākuši, tūliņ man klanās – ilgi vēl muldēja tuklā, kas to visu lai atceras, brāļi!

Teica tievā: tu, paskolots puisi, redzi papīra lapā, tu musturus mālē, tak neredzi, riņķi kas notiek, nododat tagad cits citu, kā nodevāt tēvu zintis, mīlības mielasts jums lūpās, bet rūgta žults dedzina māgu, rīt pat jūs nodos pie tiesas, pie baznīcas, nodos i krogū, jūs sitīs par galvu un kaklu, pašu rokām jūs pērsiet cits citam muguras jēlās, a par pus rubli vēl pātagu bučosiet vēlāk, neglābs tavš laipnais Kungs, nesargās bargajo kungu – ilgi tarkšķēja tievā, kas visu lai atmin, brāļi!

Teica trešā: nebaidies, Jēkab, ņem manu rociņu – cilvēku siltuma trūkst tai, sāpīgu audām, ne tādu vēl audīsīm mēs mēness māsas, neba mums lemt, vēl ir liktens lielākais mūsu, i tevis, i tava Jēzus, senis es māšele tava, tak liktens neatlaiž ļaudīs, atpal sauc dēklās – bet nu drīz jau, pavisam drīz tev tecēšu pretim –

kad tā runā mazā plikuce meita, atrāvu acis – sēdus es solā, mēness tik gozēja logā! Gaidīju sētsvidū sauli, lai gaist naktspamašas – visi mēs Dieva bērni, un brāļi un māsas iekš Jēzus. Ņemiet papirus, brāļi – nu Ņezarenei viss pareizi izlikts! kā apzog mūs negantie kungi, kā Ņezaru likumus atzog, kā zem tiesas un no kanceles pieviļ – un troņa Mantniekam jaunam, daudz gadus tam taisnīgi valdīt pār mūsu bērnu bērniem. Brāļi, jums ceļš zem kājām! ja jūs nodoti, ja grābs jūs Pilātus kalpi, atcerieties, kā jums i vācbrāļi māca – kaut kluptut jūs pašī, Jēzus staigās.

1777, Blomenhof

Dzejolis par Ņikuļa Jēkabu radies sakarā ar braucienu uz Blomiem (Blomenhofu, skat. 8. lpp)

Ainārs Zelčs

ABRENE 2002

Ja Otrais pasaules kaŗš nebūtu bijis...

Sākums lasāms JG276

Jau agri no rīta Elkšņi ir kājās. Vilciens uz Rēzekni iet vēlāk, un vīriešiem jāsteidzas uz autobusu. Atpakaļ abi brauks jaunajos spēkratos. Aivars ir patīkami uztraukts, un kā nu ne — viņš pirks savu pirmo automobili!

Autobusa pietura atrodas laukumā pie dzelzceļa stacijas. Braucēju nav daudz. Gaiši zaļš Vairoga autobuss jau ir piebraukts laukuma otrā malā, un šoferis iesildīdams rūcina motoru. Līdz Rēzeknei jānobrauc 82 kilometri. Vispirms jāizmet mazs līkums līdz Augšpilij, lai tiktu uz pirmās šķiras Daugavpils-Rītupes šosejas, un tad caur Kārsavu iebrauktu Rēzeknē.

Viņi izbrauc no Abrenes. Malu malās ļaudis čakli kust pavasaŗa darbos.

Palūk! – tēvs rāda uz traktoru tīrumā pie Malinaukas. *Kad es vēl biju puika, tad Augšpils pagasta lauksaimniecības biedrība no valsts lēti dabūja pirmos fordsonus un tīrkūlējus, kurus tolaik raŗojām paši, ar Imantas marķu. Tolaik zemkopības ministrija deva naudu zemtuŗu biedrībām. Tie tik bija laiki!...* –

Kas vainas tagadējiem? – Tēvs saviebjas. Viņam nepatīk gaŗas runas un strīdi Saeimā, par jebķuru lēmumu. Tēvam ir latvju zemnieka daba. Tāds visu izlemj pats, un tādām nav viegli saprasties ar citiem. Divas augšpilietes iekāpj pieturā pie pagasta valdes, bet Gauros sakāpj tik daudz braucēju, ka jāstāv kājās. Aivars piedāvā sēdvietu korpulentai kundzei, kas atkrīt sēdekli, atviegloti nopūzdamās.

Uz kurienu braukdami? – kundze jautā tēvam. – *Uz Rēzekni. – Un ko tur? – Šis tas jānopērķ, – atrūc tēvs. – Vai jūs no Abrenes? – No Abrenes gan! – Vai tur Kreiļiem joprojām pieder vīnu un degvīnu tirgotava? – Kā nu ne! Vecajā vietā. – Lāčplēša ielā? – Lāčplēša ielā numur seŗpadsmīt. – Nu re nu, kā tas ir palicis atmiņā! – Tagad tur septēŗas mazdēls Jēkabs. – Man viņi drusķu rada, bet kur tas laiks, kopš neesam tikuŗies. – Un no kurienes tad jūs pats? – No Kārsavas. Biju Gauros pie māsas.*

Saruna uz brīdi pārtrūkst. Netālu no Luŗiem autobuss ir šķērsojis robeŗu starp Abrenes un Daugavpils apriņķiem. Te tādas neredzētas vietas; Elkšņi aizrautīgi skatās pa logu. *Rēzeknē glaunas bodes, atkal ierunājas korpulentā kundze. Zinu!* – *Neaizmirstiet iegriezties Turības lielveikalā! Rēzeknieŗi vāŗa visgardākās Gotiņas konfektes. – Man saldumi negarŗo. – Ai, ai! Un Vēŗu Kakliņi! Mmm... Mēli var norīt!* – *Un Latgales alus!... – Bet ar mēŗu!* Kārsavā korpulentā, runīgā kundze izkāpj.

Pie Meŗvidiem viņi šķēŗso Daugavpils un Rēzeknes apriņķu robeŗu, bet pie Kraukļiem autobuss nogrieŗas no šosejas un iebrauc Bēŗzgalē. Arī te, tāpat kā Gauros, sakāpj daudz braucēju, un Aivaram atkal jāpiedāvā sēdvietā un atkal jāstāv kājās.

* * *

Tūrisms nav tā nozare, ķurāi būtu lielāks svars Latvijas tautsaimniecībā. Valsts sākuma gados, uz Pasaules kaŗa izpostīto zemi nav bijis daudz āŗzemju ķeļotāju, taķu Rīgas jūrmala ir āŗri vien atkopusies, un veselības uzlabotāŗus ir pievilķusi Ķemeru sēŗavotu iestāde.

1924. gada 27. septembrī, pakāpies uz diŗas kāpas Bernātos, valsts prezidents Ķakste ir teicis, ka te jābūŗ ķūrortam. Viņa runai par godu tajā vietā, valsts tālākajā rietumu punktā, ir pat uzstādīts piemiņas aķmens, taķu ķūrorts tur nav radies. Ar Ķemeriem, ar Baldoni ir pieticis, un, kas zina, prezidenta runas galvenais nolūķs varbūŗ ir bijis, mierināt latvieŗus, lai noplaktu kaislības par leiŗiem atdoto Palangu.

1939. gadā valstī ir bijuŗas 494 tūristu apmetnes, 254 viesnīcas un pansijas. Ulmanis ir gribējis celt vairāķas lielas viesnīcas Latvijas skaistākajās vietās, piemēŗam, Rūŗas upes krastā, un tā arī ir noticis. Pievilinot tautu dzimtās zemes apceļoŗanai, nauda paliek paŗiem. Tā notiek arī tagad. Latvieŗi dod priekŗroku Gaiziņam, nevis Everestam, Daugavpilij, nevis Krakovai, Tēŗvetes pilskalnam, nevis Ēģiptes piramidām, Liepāŗas kaŗostai, nevis Manhetenai.

Bet āŗzemnieķi? Šurp brauc rūŗiti pasaules apceļotāŗi, ķurī grib redzēt to, ko vēl nav redzēŗuŗi – Latviju. Šurp brauc Rīgas jūrmalas veselīgā gaŗsa ķārotāŗi. Arī vecie, nenoplēstie un nepāŗbūŗvētie koka namiņi ir īpa-

ši pievilcīgi. Visvairāk tūristu ierodas no tām valstīm, ar kurām plašāki tirdznieciskie sakari, bet brauc arī no Japānas. Rīga pilna ar japāņiem, un Tokijā netrūkst latviešu. Cik tuva gan ir Latvija ar Japānu! Abas šķir tikai viena valsts, kas izpletusies teju pa puspasauli un – kas abu valstu izlūkošanas dienestiem nu jāaptekā...

Rīgas-Maskavas ātrvilciens ir beidzis savas gaitas jau 1956. gadā, necik ilgi nejoņojis. Retiem braucējiem pietiek ar diviem padomju vagoniem, kurus pievieno Daugavpils ātrvilcienam. Indrā šos vagonus latviešu lokomotīve aizved pāri robežai uz padomju pierobežas staciju Bigosovu. Tur vagonus pievieno padomju ātrvilcienam, un tas stenēdams dodas uz Maskavu.

Padomijā pilnā sparā ceļ komūnismu, un ne tautai, ne vadoņiem līdz pat nesenam laikam nav bijis ne mazāko šaubu, ka tas izdosies. Kur tik liels pulks, pāri par 200 miljoniem, liek roku pie rokas un kāju pie kājas kopus darbā, tur panākumi droši. Lielvalsts gan nav iztikusi bez saviem pārbaudījumiem, – bez nebeidzamas iekšējās cīņas par varu, kad vienas partijas labākie vadoņi ir pastūmuši malā citus, ne tik labus, un kaimiņu valstīm jāraizējas, kā tas viss beigsies. Patlaban pie varas ir ticis vīrs, tik ciets kā dimants, un ar gaŗāku titulu, proti: Padomju Savienības Komūnistiskās partijas Centrālās komitejas ģenerālsekretārs. Šim vīram ir nevainojami proletāriska izcelsme un daudz nopelnu; krūtis rotā Sarkanā Karoga ordenis. Viņu sauc Leonīdu Iljiču Breņņevu. Ar dzelzs roku iztīrījis Kremlī no sāncenšiem, pārējai pasaulei dimanta cietais vīrs rādās itin pielaidīgs. Viņš nesapņojot par komūnistiskas iekārtas nodibināšanu visā pasaulē, bet par mierīgu sadzīvošanu un sadarbības.

* * *

Elkšņi izkāpj pie stacijas Rēzekne II. Turpat sākas Atbrīvošanas aleja, un tā ir sagadījies, ka visas jauno automobiļu tirgotavas atrodas šajā ielā. Pati pirmā ir Volvo tirgotava. To jaukumu uzlūkojot, kas ārā puslokā izstādīts, kaislīgam braucējam var sākt tecēt siekalas. Aivars zina, ka pirks tikai un vienīgi vairogu, taču viņš rūpīgi noskata arī visus volvo. Te var redzēt, kā liels, privāts uzņēmums pārspēj mazu valsts uzņēmumu, daudz ātrāk saražojot jaunus automobiļus. Dārgi gan. Pārdevējs, kuram droši vien lieli piedzīvojumi

savā darbā, ir jau viņus ievērojis, bet klāt nenāk, laikam nojauš, ka darījuma nebūs.

Visu apskatījuši, Elkšņi manās projām. Pukstošu sirdi Aivars paiet gaŗām Skolotāju institūta staltajai ēkai. Kas zina, varbūt Laimdota viņu redz?... Vairoga automobiļu tirgotava atrodas aiz tirgus laukuma, pie krustojuma ar Skautu ielu. Elkšņu tēvs smaida vien, kad viņi ienāk plašajās iekštelpās. Pie sienām sudrabortās līstēs skati no Vairoga rūpnīcas. Sākot automobiļu ražošanu pēc Forda licences, Vairogam ir bijuši tikai divu veidu vieglie automobiļi. Arī tagad to nav daudz; Aivars jau ir smalki tos izpētījis un zina, kurū pirks. Ķiršsarkans, karoga krāsas *Lukss 2000* dižoņas tirgotavas laukuma vidū, un Aivars domā, ka viņš ar to brauks.

Aiziesim pie poļiem! – tēvs negaidot pačukst pie auss. Vecais Elksnis laikam grib vēl patīksmināties, ka latviešu vairogi ir labāki par poļu fiatiem. Tāda iešana patik arī Aivaram. Varbūt nejauši izdosies satikt Laimdotu... Kad Elkšņi pagriežas un iet prom, tirgotavas darbinieki saskatās nesapratnē. Vai kungiem kaut kas nav paticis?... *Polski Fiat* ir iekārtojies skaistā un labā vietā, Rēzeknes upes krastā. Ja Volvo ienākšana Latvijā ir norītējusi gludi, tad poļiem ir gājis pavisam grūti. Lietpratēju skaitļi ir skaidri un gaiši rādījuši, ka vēl viens automobiļu tirgotājs var gan panākt to, ka cenām būs grūtāk iet uz augšu, bet var notikt arī tā, ka sāk panīkt volvo un – kas īpaši svarīgi – vairogu tirdzniecība. Poļi tomēr nav padevušies. Neskaitāmas reizes tie ir uzrunājuši darījumu aprindu ļaudis, valstsvīrus, pašvaldību un partiju darbiniekus, neskaitāmas reizes atbildei uzklusot, ka eksporta un importa bilance ar Poliju ir negatīva, un kāpēc to padarīt vēl sliktāku?... Tad poļi ir sākuši vairāk pirkt latviešu kokmateriālus. Valdībai kļūstot pielaidīgākai, poļi ir sākuši zīmēt rožainas nākotnes ainas no Daugavpils dzīves, kurū *Polski Fiat* vai apzeltīšot... Iespējams, kāds ir dabūjis arī kukuli... Šī sērga, kas ievazāta no Krievijas, cara laikā, stipri vien gājusi mazumā autoritārās valdības laikā, tā dēvētai onkuļu būšanai tomēr neizzūd dot pavisam. Bet tā nav noticis, ka *Polski Fiat* galvenais sēdeklis atrastos Daugavpilī, pēc kā poļi stipri vien bija kārojuši.

Jau no Atbrīvošanas kara laikmeta Polija ir daudz gribējusi no Latvijas, un uzslavu ir pelnījuši tie latviešu diplomāti, kurū mācējuši atvairīt kaimiņvalsts iegribas. Daugavpilī

jau darbojās *Volvo* rūpnīca, un ietekmīgiem zemnieku savienības vīriem nav patīcis, ka poļu elements, poļu saimnieciskais iespaids vairotos otrajā lielākajā pilsētā un novadā, pēc kuŗa joprojām tīko dažas poļu aprindas. Tirdzniecības un rūpniecības ministrs ir piedāvājis Rēzekni.

Atbrīvošanas kara laikā sabiedrotie poļi no Padomju Krievijas atkaŗoja Daugavpili, kamēr latviešu karaspēks patrieca ienaidnieku no Rēzeknes. Tagad būtu īstā reize pamainīties... Un tā arī ir noticis.

Zilas tās mašīnas, – neapmierināti noburkšķ tēvs. Pārdevējs nobola acis. Viņš zina gan, ka latviešiem neiet pie sirds jēli zilie toņi, bet tādās krāsas fiatu taču viņa tirgotavā nav! *Kungi, mums ir vislabākās cenas!* Patiesi, poļu fiats ir lētāks par vairogu, – taču savējais ir un paliek savējas. Elkšņi pieklājīgi atsvicinās.

Turpinājumā rakstnieka un tēlnieka, e-rakstu rīkotājdirektora Aināra Zelča *Abrene 2002* atsevišķi fragmenti, kuros saglabājam autora rakstību. Autora iepriekš izdotie romāni *1945RĪGA* (2000), *1940* (2006), *Virves dejotāji* (2007), *Leģionāri* (2012). Sacerēts arī scenārijs TV filmai *Parallēlā vēsture 1940. gads* (2005).

Richarda Zariņa (Zariņa, 1869-1939) akvarelis. Latgales tautastērpos 1920. gados Ilūkstes novada Prodes pagastā.

Vladis Spāre

TUR VISS IR PIERAKSTĪTS

Stāsts no cikla *Vecrīgā aizmirstas sarunas*

Kristas Jūlijas Kreišmanes zīm.

Vējš smaržoja pēc sājām jūraszālēm, kas labi saderēja ar saldo heresu, taču tas bija drēgns un mitrs un spiedās cauri plānajam mētelim un vilnas vestei, kurā Emīlija bija ieadījusi savus garos matus, lai pasargātu mani no raganām.

– Vai zini, ka Mokars ir miris? – Edvīns, nokāpis aiz manis pa platajām akmens kāpnēm līdz Daugavai, mundri vaicāja un palaida īsu, pārākuma pilnu smieklīgu.

– Jā, zinu. – Es iedzēru heresa malku un nodrebējies iebāzu pudeli atpakaļ mēteļa kabatā, tad pārlaidu acis Daugavai, kas viļņojās mūsu priekšā, atstarojot saules zaķīšus un traucējot saskatīt otru krastu, kurš rēgojās tālumā zem izklaidus mākoņu skrandām.

– Uz bērēm biji?

– Bēres nav mana stiprā puse. – Es noslaucīju lūpas ar īkšķa pamatni. – Bet heress tiešām ir dievu dzēriens. Tev vajadzētu vismaz nogaršot!

– Bet likās, ka pārdzīvos visus, vai ne? – Edvīns raudzījās manī no biezo uzacu apakšas kā mauglis no džungļiem.

– Šņabis šim bija kā pīlei svētais ūdens!

– Nezaimo! – Edvīns laiski atspiedās ar muguru pret krastmalas granīta apmali, norāva cigaretei filtru, iestellēja smēķi apkusušā dzintarkrāsas iemutī un aizkūpināja, eleganti taisnos pirkstos cilādams iemuti pret sauli.

– Aizmirsu, ka tagad esi ticīgs. – Es paklāju Emīlijas adīto šalli uz granīta pakāpiena un atsēdos akmens sienas aizvējā pie paša ūdens, kas klusi čabīnājās garām, sīkiem vilnīšiem pārpludinot zemākā pakāpiena virsmu, kuras sārtais granīts zvīguļoja saulē kā nopulēts.

– Arī tev laiks pievērsties dievam. – Edvīns nokratīja ūdeni pelnus un nosodoši pabakstīja uz manu pusi ar gailošu ogli, kā norādot uz pekli, kurā mūžam degšu.

– Ak! Ko nu vairs! – Es tikai atmetu ar roku un iekārtojos ērtāk uz cietā pakāpiena, sašļēju mētelim krāgu un uzklāju tā stūrus uz ceļgaliem.

– Senāk tavās dzimšanas dienās mēs gājām uz šikiem Rīgas krogiem. – Nolicis iemuti uz pakāpiena, Edvīns izvilkā no audekla somas sviestmaizes, tējas termosu un krekšķinādams iekārtojās man blakus. – Bet tagad sēžam Daugavmalā kā divi klaidoņi, kas grasās noslīcināties.

– Tavs dievs aizliedz pašnāvības. – Es ņēmos tīt vaļā sviestainās paciņas. – Bet Emīlija būtu sasmērējusi smalkākas maizītes.

– Nu, Emīlija! – Viņš atzinīgi noplātīja rokas.

– Nav pat īsziņu atsūtījusi, – es ar pilnu muti nomurmināju granīta sienā. Vējš stūma pret Daugavas straumi izspūrušus gubu mākoņus, kas brižam aizklāja sauli, aptumšojot upi un izraisot pakrūtē pēkšņas neizskaidrojamo skumju lēkmes, kuras centos slāpēt ar heresu.

– Bet tu varētu mani iegrūst! – Edvīns pasmaidīja.

– Tu esi traks? – Es salēcos. – Ar ko tad es sviņēšu savu nākamo dzimšanas dienu?

– Ar Lielo Kristapu, – Edvīns pameta ar roku atpakaļ, kur iestiklotā namiņā stāvēja Lielā Kristapa koka figūra ar bērnu uz pleca. – Ja tik ilgi novilksi!

– Tā nerunā! Vārdam tomēr ir spēks. Bet te kādreiz bija pontona tilts. – Es pamāju ar sviestmaizi uz Vanšu tilta pusi. – Es pa to bērībā braucu ar autobusu uz skolu, tilts gorījās zem riteniem kā dzīvs un metāla savienojumos klaudzēja, sevišķi vējainā laikā, kā tagad. Tam tiltam bija dēļu segums, kas dobji būkšķēja, it kā kāds skrietu pa tukšiem bēniņiem. Reiz man palika slikti no benzīna smakas tilta vidū, kur šoferis nevar apstāties, un es apvēmos.

– Kuru tas interesē?

– Laikam nevienam. – Es palūkojos sev zem kājām, kur gaiši zaļas ūdenszāles, kas klāja vertikālo granīta sienu zem duļķainā ūdens līmeņa, kā noslīkuša zidaiņa matiņi hipnotiski plivinājās straumē pie manu nodilušo, melno zābaku purniem.

– Zenta arī nesen nomira. – Edvīns sabērējā plaukstas un ķērās pie sviestmaizes. – Līdz fakultātes dekānei uzkalpojās, nopelniem bagātā profesore! Vai atceries, kā viņa otrā kursa sapulcē uzstājās ar runu, lai mūs izslēdz kā pagrimušus elementus?

– Neatceros.

– Tu tiešām to neatceries? – Viņš paliecās tuvāk.

– Atceros tikai to, ka no fakultātes tu izlidoji viens. – Es paskatījos pāri upei uz bankrotējušā Preses nama augstceltni, kas stāvēja pelēka un tukša kā pieminēklis aizejošajam papīra preses laikmetam, mēģināju sazīmēt sava kādreizējā kabineta logu, bet nespēju. Ap pamesto namu kā petardes gaisā šaudījās zīriņi, kuru kolonija ligzdoja uz jumta.

– Es to fakultāti pabeidzu, – es pēc brīža piebildu.

– Rakstnieku dēliņš, ha! – Edvīns iesaucās. – Tādus kā tu jau aiz ausīm vilka cauri eksāmeniem!

– Neskaud, tai padomju izglītībai tāpat nebija jēgas, – es attraucu. – Bet es cītīgi mācījos un jau toreiz tulkoju Šekspīru.

– Tos pāris nabaga sonetus, ar ko dzērumā nēsājies apkārt, dullinādams meičām galvas?

– Mani vismaz sievietes mīlēja, vienmēr ir mīlējušas! – Es izslējos. – Bet tava Zita pameta tevi kā vasarnicas kaķi rudenī.

– Tu jau tagad arī esi viens. – Viņš atgriezta termosam vāku un, salējis tēju dzeltenos plastmasas vāciņos, vienu pastūma man tuvāk.

– Manējā vismaz neapmainīja mani pret nēģeri. – Es pastiepos un pasildīju nosalušās plaukstas pret vāciņu.

– Tevi tikai pret ēģiptiešu mūmiju varētu iemainīt! – Viņš skaļi atstrēba tēju. – Bet Zitas nēģeris arī jau sen kā miris. Noslīka Atlantijas okeānā. Es domāju, ka Zita viņu pati nogrūda no klāja. Šie esot divatā vizinājušies

ar to jahtu. Tika tomēr pie kārotās zobārsta prakses!

– Tas izklausās pēc viņas, – es atbildēju, judams, ka heress jau iesitis galvā. – Kad brauca prom, lielījās, ka esot izrāvusi tev visus zobus.

– Tie bija jārauj. – Edvīns piesita ar termosu vāciņu plastmasas priekšzobiem.

– Puse esot bijuši veseli, – es teicu. – Tos viņa tev izrāva, lai atriebtos.

– Par ko tad?

– Par to, ka nesaņēmi Nobela prēmiju! – Es aizrijos ar heresu un sāku rīstīties smieklos.

Edvīns izlēja tējas biezumus vilņos un sāpīgi iegāza man ar kaulaino dūri starp lāpstiņām.

– Neatceros nevienam, kas trakāk par Zitu ieņīstu žīdus un nēģerus. – Es izklepojies atvirzījies no viņa tālāk. – Bet tu tik drausmīgi nodzēries tikai tāpēc, ka viņa tevi pameta?

– Nē. Tā es protestēju pret komunistu režīmu, – viņš atbildēja. – Bet arī Zita jau ir mirusi. Pirms mēneša. Mēneša un četrām dienām.

– Mēneša un četrām dienām? – Es ar troksni noliku pudeli uz pakāpiena un izslaucīju no smiekliem acis saskrējušās asaras Emīlijas dāvētā zīda kabatlakatā, kura stūrī viņa ar sarkanu diegu bija izšuvusi ne tikai manus iniciāļus, bet arī uzrakstu: „Uzvedies godīgi!” – Tad jau sanāk, ka gandrīz visi mūsējie ir apmiruši?

– Tā sanāk, – viņš atbildēja. – Bet es jūtos labāk, kad viņas vairs nav.

– Pricējies, ka pārdzīvoji savu mūža lielo mīlu? – es samiedzu acis. – Tu esi garīgs kroplis, Edvīn!

– Kroplis es tu! – viņš atbildēja. – Nekad nevienu neesi mīlējis, ja nu vienīgi sevi!

Kristas Jūlijas Kreišmanes zīm.

- Neaizmirsti, ka esmu uzrakstījis vairākus stāstu krājumus par mīlestību, – es aizrādīju.
- Kā VEF komjaunatnes sekretārs iemīlas jaunajā konveijera strādniecītē? Un cehā pēc trieciendarba maiņas tiek rīkotas komjauniešu paraugkāzas?
- Man ir arī citi stāsti.
- Bet ar šo tu viņiem bez ziepēm ielīdi pakaļā. Vēl komjaunatnes CK prēmiju norāvi!
- Tu arī piedalījies tajā stāstu konkursā. Tev vienkārši skauž, ka es to prēmiju dabūju. Tu vispār esi neveiksminieks.
- Toties man šodien nav kauns ne par vienu uzrakstītu rindu!
 - Un kāpēc lai es kaunētos? – es jautāju. – Mīlestība visos laikos ir vienāda! Vismaz to tev vajadzēja zināt! Turklāt to prēmiju mēs draudzīgi nodzērām „Skapī”. Bet to komjaunatnes sekretāru es no tevis norakstīju. Tu biji prototips. Jūs abi ar Zitu.
- Ko tu te gvelz? – viņš saviebās. – Es nekad neesmu bijis komjaunatnē.
- Toties Zita bija! – es atbildēju. – Viņa bija vienīgā mūsu klasē, kas laikā maksāja biedra naudas. Es biju kasieris, ļoti labi to atceros.
- Kāda man daļa gar jūsu klasi? – viņš iesaucās. – Es vispār mācījos citā skolā!
 - Nomierinies! Es atceros, ka tu mācījies citā skolā, – es teicu. – Bet nevajag jaukt literatūru ar dzīvi. Stāstā tu esi komjaunietis un tāds tur arī paliksi.
- Vājprāts, – viņš drūmi novilkā. – Sačakarēja tie komunisti mums dzīvi, bet tevi teju par kretīnu pataisīja.
- Tu runā kā tāds stulbs ārzemju letiņš, kurš neko nejēdz, – es atbildēju. – Tā taču bija mūsu dzīve! Nemaz nebija tik slikti. Mēs bijām jauni un par materiālo pusi varējām vispār nedomāt. Es maksāju divus rubļus un astoņdesmit kapeikas par simts kvadrātmetru lielu dzīvokli. Šņabja pudele, pat tā maksāja trīs nulle septiņas. Mēs ar tevi rakstījām un mūs publicēja, bet publika nēsāja uz rokām, jo rakstnieka vārds kaut ko nozīmēja! Un nevienam nevajadzēja aiz bada laisties darbos uz Īriju!
- Tu esi jucis? – Viņš pagrozīja pirkstu pie deņiņiem. – Kurš tolaik varēja tikt pāri dzelzs aizkaram uz Īriju?
- Dzelzs aizkars turēja tautu kopā, sargāja nacionālo identitāti, – es atbildēju. – Kad tas sabruka, latvieši kā lopu bars izklīda pa pasauli.
- Ārprāts! – viņš sāka vicināt rokas. – Tikai nesāc man lasīt politinformāciju! Visu ko, tikai ne to! Tu jau esi sarkans kā vēzis!
- Un mēs visi bijām vienlīdzīgi, vairāk vai mazāk, bet vienlīdzīgi, nevis tā, kā tagad, – es spītīgi piebildu. – Un tolaik cilvēki lasīja grāmatas! Daudz lasīja!
- Mosties! Mūsu lasītāji ir apmirusi. Visi kā viens guļ kapos. Bet tavi stāstu krājumi krāj putekļus lauku bibliotēkās, ja nav nodoti makulatūrā. Un pāris obligātie eksemplāri mētājas tur. – Viņš nicīgi pameta ar roku pāri upei, kur gulēja Nacionālās Bibliotēkas stiklotā ēka, kas atgādināja aizvēsturiska jūras briesmoņa krastā izskalotas atliekas.
- Tavas grāmatas arī ir tur, – es norādīju.
- Nu un?
- Patiesībā rakstniekam pietiek arī ar vienu lasītāju! Vienu vienīgo! – Es paskalināju pudeli pret sauli. – Nu ņemsim kaut vai manu Emīliju!
- Tava Emīlija ir aizgājusi.
- Bet viņa var atgriezties...
- Lai lasītu tavus stāstus?! – Viņš paskatījās uz mani kā uz trako.
- Tevi, Edvīn, tiešām vajadzētu ieģrūst Daugavā! – es iesaucos.
- Vai ne? – viņš izaicinoši iesmējās.
- Tu to vien proti, kā maitāt omu! – Es iekampu pārāk lielu malku, tas iestrēga krūtīs kaut kur blakus sirdij, liekot tai sāpīgi sarauties. Ar grūtībām norijis, es iežmiedzu pudeli starp ceļgaliem un ar riebumu noskatījos, kā kārtējais mākonis atkal aizsedz sauli.
- Tad vismaz iedzeršu, lai nabaga Zitiņai vieglas smiltis, – es ierunājos. – Prozit!
- Esmu aizmirsis kā viņa izskatījās, – viņš atbildēja. – Toreiz iznīcināju visu, kas ar viņu saistīts, fotogrāfijas, vēstules, izmetu pat aitādas mētelī, ko viņa man uzdāvināja. Nonesu

- pa taisno uz miskasti, kaut pašam nebija, ko mugurā vilkt, un ārā minus divdesmit.
- Nabadziņš, tu taču varēji nosalt. – Es pastiepu viņam pudeli. – Še, sasildies!
- Tu taču zini, ka es nedzeru. – Viņš nicīgi ar diviem pirkstiem pastūma pudeli sānis.
- Tikai neaizmirsti, ka es tevi pierunāju iešūt ampulu, – es atgādināju. – Un vēl uzsaucu to par savu naudu. To tu man esi parādā.
- Atšķirībā no tevis es neko neaizmirstu, – viņš pasmīnēja. – Kad tu nodziersies, es tev arī iešūšu!
- Varbūt arī nodzēros, ja pagūšu, – es atbildēju. – Bet man ir viena Zitas fotogrāfija, kur mēs visi plītējam manā Preses nama kabīnētā pie lielā rakstāmgalda. Tur ir arī Mokars tajā bildē. Tup kaktā pie grāmatu plaukta kā ūpis. Un arī Kunnis tur ir, plātās ar rokām un skali lasa savu kārtējo opusu. Bet neviens neklausās, jo visi pillā. Gribi uzdāvināšu?
- Negribu pat redzēt, – viņš atbildēja. – Bet arī Kunnis jau simts gadus kā baro tārpus!
- Es tajā pēdējā vasarā vēl iedevu viņam piedesmit santīmus pie Pētera baznīcas, tur, kur tie Brēmenes muzikanti, – es teicu. – Viņš tenerēja apkārt kā no darba atlaists rūķis. Stulba nāve, nosmakt savos vēmekļos.
- Toties, kā nosmaka, tā tika ierakstīts ģēnijos.
- Neskaud! Mēs ar tevi arī esam ģēniji! – es iesaucos. – Bet vai tev pēc Zitas tiešām nekā nebija?
- Šādas tādas mīļākās un tā...
- Kāpēc tu nebrauci viņai līdzi? – es jautāju. – Vismaz zobus būtu saglābis!
- Un ko es tur darītu tajā Amerikā? – Viņš cieši paskatījās manī. – Sēdētu viņai uz kakla vai mašīnas mazgātu? Latviešu rakstnieks svešumā, smieklīgi...
- Zita ļoti gribēja, lai tu brauc. Viņa tevi drausmīgi mīlēja. Lūdzās, lai es tevi kaut kā pierunāju. Bet tu jau spītīgs.
- Tu ar viņu gulēji?
- Ar viņu taču visi gulēja. – Es palaidu vaļīgāk Emīlijas sasiesto šlipsi, jo tā arī neesmu iemānījies pats sasiet mezglu. – Tu taču to zini...
- Tā jau es domāju.
- Kā es varēju zināt, ka tu viņā tik drausmīgi ieķersies? – es jautāju. – Mums nebija nekā nopietna, man liekas, ka viņa pa tumsu sajauca teltis. Droši vien meklēja tavu telti.
- Es toreiz nebraucu ar jums. Biju salauzis kāju.
- Jā, pareizi, tu biji uz kruķiem! – Es piesitu ar plaukstu pieri. – Mēs vēl smējāties, ka tu kā circenis lēkā apkārt. Bet paga, vecīt, tu man kaut ko pārmet?
- Protams, ka nē.
- Un beigās taču viņa izvēlējās tieši tevi! – Es uzsitu viņam uz pleca. – Bet tu izrādījies idiots, tādu sievieti palaidi vējā! Pa ceļam uz lidostu viņa mašīnā raudāja, puņķojās un histēriski smējās, ka atstājusi tevi ar tukšu muti. Žēl bija noskatīties.
- Ar protēzi ērtāk, – Edvīns sausi noteica.
- Jā, protams, – es piekritu. – Bet jaunībā tu biji neveikls nūģis, tik vien prati, kā sarkt meiču priekšā. Vai toreiz pārgulēji ar blondo Ritiņu, kuru es pierunāju tev palīst apakšā? Jūs vēl braucāt uz manu senču neapkurināto vasarnīcu, jo nebija, kur palikt? Es iedevu Ritiņai atslēgas. Viņa vēlāk stāstīja, ka, izkāpuši no elektriskā vilciena, jūs novēlāties no uzbēruma, iekritāt kupenā un tā arī netikāt laukā.
- Bet blondā Ritiņa arī jau atstiepusi kājas, – Edvīns teica.
- Kur tu grāb tos neskaitāmos miroņus?
- Mans tēvs vienmēr sāka lasīt avīzi no bērnu sludinājumu lapas, – viņš atbildēja. – Tas man no viņa. Kad tu nomirsi, es arī tev ievietošu avīzē sludinājumu. Ar izcēlumu, treknā rāmī.
- Es pats tev rakstīšu nekrologu un vēl iedzeršu heresu bērēs! – es smiedamies atbildēju.
- Uz mani neceri! Es vēl katru rītu sēžos pie rakstāmgalda un rakstu.
- Tevi vēl publicē?
- Nē, bet tas man nav svarīgi, – es atbildēju. – Emīlija teica, ka es rakstot nākamajām paaudzēm.
- Patiesībā tev arī laiks mest mieru, – Edvīns teica. – Tu jau sen esi senīls, tikai pats to ne-jūti.
- Man liekas, ka es vēl itin braši turos.

– Tev liekas... – Edvīns apcerīgi novilka. – Man arī no sākuma likās. Nebija jau tā, ka es uzreiz pārtraucu rakstīt. Neskaitāmas reizes mēģināju. Kamēr tu raksti, liekas, ka ir tā nekas, it kā viss savās vietās, bet, kad nākamajā rītā ar svaigu aci pārlosi, tad saproti, ka nekam neder.

– Ko niekus? Tu taču esi jaunāks par mani! – es iesaucos. – Tev tikai astoņdesmit divi!

– Bet tev šodien astoņdesmit pieci, vecais mērkaķi! – Viņš izvilkā no somas zaļu *Faber* mehānisko zīmuli un pasniedza man. – Ap-sveicu dzimšanas dienā! Tur iekšā ir arī rezerves kodoliņi.

– Ar šo rakstāmriku rakstīšu līdz nāvei. – Es aizkustināts pasvārstīju zīmuli plaukstā.

– Jā, dzīve ir pagājusi. – Edvīns ieskatījās pulkstenī. – Bet nu man laiks uz Ogres vilcienu. Mēs labi nosvinējām, vai ne?

– Tā nekas. – Es iebāzu zīmuli kabatā. – Tikai žēl, ka Emīlija neatsūtīja īsziņu.

– Paklau, – Edvīns, brīdi svārstījies, ierunājās. – Nav labi tā jokot, tava Emīlija taču arī ir mirusi.

Es skatījos uz viņu un neticēju nevienam vārdam.

– Lāčupes kapos, – viņš kā atvainojieties piebilda. – Mēs viņu nobērējām pagājušā gada augustā. Vēl bija saulaina diena... Atceries?

– Man likās, ka esam tikai kārtējo reizi pašķīrušies. – Es saspiedu plaukstās deniņus un skatījos lejup uz ūdenszālēm, kas miegaini plivinājās straumē. – Tas laikam no heresa. Atvaino!

– Jūs jau visu laiku plēsāties.

– Tas tikai no malas tā likās, – es pacēlu uz viņu acis. – Patiesībā mēs dzīvojām draudzīgi.

– Var jau būt, – Edvīns noteica. – Bet, paklau, vecais, tev jāiet pie ārsta. Tas ir nopietni.

– Viņi neko nevar palīdzēt, – es atbildēju. – Bet es visu pierakstu.

Es sāku vilkt laukā no kabatām savus neskaitāmos piezīmju blociņus un kā pierādījumus saliku tos rindā uz pakāpiena. Vējš kā nau-das skaitāmā mašina zibenīgi šķīrstīja siki aprakstītās lapiņas.

– Iespaidīgi! – Edvīns ar dūri paberzēja sarai-no zodu.

– Jā. Tur viss ir pierakstīts.

– Tad jau tev zīmulis lieti noderēs. – Viņš pak-lapēja man pa plecu un cēlās uz promiešanu.

– Jā, paldies. Bet es vēl te pasēdēšu.

– Pats tiksi līdz mājām? – viņš vēl noprasīja.

– Tas jau tepat blakus, – es atbildēju. – Un es neesmu pilnā.

Palicis viens, es apraudājos, tad sāku šķīrstīt blociņus, līdz vienā no tiem uzdūros ar flo-māsteru pasvītrotam ierakstam: „Neaizmirsti, ka Emīlija ir mirusi!” Es izplēsu šo lapiņu, saņurcīju un iestūmu tukšajā heresa pudelē, tad kārtīgi to aizkorķēju un iesviedu pudeli Daugavā.

Prozaīķis un izdevējs Vladis Spāre (1953) ir rakstnieces Veltas Spāres un ukraiņu rakstnieka Vladimira Kaņiveca dēls. Absolvējis (1985) LU Filoloģijas fakultāti. Beidzis izdevējdarbības kursu Somijā. Bijis žurnāla *Avots* galvenā redaktora vietnieks. Dibinājis un vadījis vienu no pirmajām atjaunotās Latvijas kooperatīvajām izdevniecībām „Atmoda”, pēc tam grāmatu un žurnālu apgādu „Artava”. Bijis avīzes *Vakara Ziņas* direktors. Tulkojis prozu no krievu un ukraiņu valodas. Izdots stāstu krājums *Mēs atradīsim* (1987) un garstāsts *Neprāta šarms* (1992), romāns *Odu laiks* (1994 – kopā ar Lienīti Medni-Spāri un Juri Zvirgzdiņu), kas izdots atkārtoti (2009) ar turpinājumu. Žurnāla *Playboy* un apgāda „Dienas grāmata” kopīgi rīkotajā stāstu konkursā īsais stāsts „Gājiens ar klibo zirdziņu” iegūst pirmo vietu (2013). Pēdējos gados stāsti publicēti žurnālos *Latvju Teksti* un *Tīrraksts*. Pērngada beigās apgādā „Zvaigzne ABC” nācis klajā romāns *Tu nevari dabūt visu, ko gribi*. Skat. Kristīnes Ilziņas apskatu 71. lpp.

Sanita Upleja

ATPAKAĻ SĀKUMPUNKTĀ

Ja man būtu jāizvēlas viena grāmata, ko ņemt līdzi uz vientuļu salu, es nešaubītos ne mirkli, ka tie būtu *Latvju dainu* sējumi. Ne tikai tādēļ, ka tā ir gana apjomīga lasāmviela ilgākam laikam, bet arī tādēļ, ka tajās uzkrātās gudrības, manuprāt, ir visvairāk piemērotas mūsu platuma grādos un vēsturiskajos apstākļos uzaugušajiem un mītošajiem.

Iespējams, ka daudziem dainu teksti liekas aizvēsturiski, mūsdienām nepiemēroti, tehnoloģijām nedraudzīgi un bez mārketingam nepieciešamās eksotikas devas. Taču tikai tad, ja nevēlamies tajos iedziļināties un ja *a priori* uzskatām, ka pašu mājās nekādas īstas gudrības un atklāsmes nav iespējamas.

Ja sēdi tādā ziemas spelgonī un raugies tādās kupenās, kādas mums Latvijā atnesa gadu mija, tad kur gan rast piemērotāku dzīves gudrību kā šajā dainu četrindē: *Ziemu sniga sniedzīņš, / Vasaru lietīņš, / Rudeni aukstais / Vējiņš pūš*¹. Te īsi un skaidri, gan drīz tviterformātā, ir uzskaitīts viss, kam Latvijas apstākļos jābūt gatavam katrā gadalaikā, lai dabas untumi nepārsteigtu cilvēku nesagatavotu.

Negatīvība gadalaikiem un dzīvei kopumā var izrādīties liktenīga arī mūsdienās, ne tikai senā dūmistabā skala gaismā. Es tiešām nezinu, vai līdzīgas vienkāršas dzīves gudrības par skarbu dabas apstākļu ietekmi uz cilvēka dzīvi sniedz arī zemeslodes siltās un karstās vietās radušās ticības un dzīves mācības, taču dainās tādas gan rodamas.

Kad dzīves ritējumā nākas saskarties ar tuvieku dzīves sākumu vai beigām, vai pašiem sākt savu no vecāku ligzdas neatkarīgu dzīvi, tad lieti noderēs šī dziesmiņa: *Visas dienas man zināmas, / Trīs dieniņas nezināmas: / Dzimstamā, mirstamā, / Tautiņās ejamā*². Arī te īsi un kodolīgi pateikts, ka dzīvības sākšanās un nāve, tāpat kā cilvēka pārtapšana no bērna pieaugušajā ir dzīves neatņemamas sastāvdaļas, pat ja mēs nezinām kā un kad tas notiks. Mēs nevaram no tā izvairīties, un

mums jāspēj ar to sadzīvot. Mums jādzīvo sava vienīgā dzīve ar visām tajā rodamajām spēēm un priekiem, jo solījumu par citām un labākām dzīvēm „pirms” vai „pēc”, manuprāt, dainas nesniedz.

Tomēr liekas, ka pati vērtīgākā dainu īpašība slēpjas gan to īsumā un kodolīgumā, gan nepretendēšanā uz vienīgo un galīgo patiesību. Pāris rindkopas augstāk es jums piedāvāju savas domas par divās četrindēs paslēpto gudrību, taču dainu burvība ir tāda, ka katrs lasītājs pats var meklēt savu gudrību un pie vienas četrindes „kodola” izlobišanas pavadīt gana garus pārdomu brīžus.

Dainas nav nedz *guru*, nedz apustulis, kura vārdi būtu jāuzklausa bez ierunām un kam jāseko bez šaubīšanās vai domāšanas. Tieši otrādi – dainas veicina un rosina domāšanu, ieskatīšanos katram savā dvēselē un pieredzē, savas dzīves samērošanu ar mūžīgām vērtībām un atskaites punktiem.

Pie dainu viedajām gudrībām mēs katrs nonākam citā dzīves brīdī un savā veidā. Kā Sprīdītis nonāk atpakaļ mājās – cik tālu tad aizbēgsi, ja zeme galu galā ir apaļa un ceļš gals sakrīt ar sākumpunktu.

(www.irir.lv 2016.7.1)

Raksti publicēti sadarbībā ar autori Sanitu Upleju un nedēļas izdevumu Ir (www.irir.lv). Upleja raksta par aktuāliem, sabiedriski politiskiem jautājumiem kopš 1993. gada. Daļu sava profesionālā mūža viņa pavadījusi laikrakstā *Diena*, sadarbojusies arī ar LTV Ziņu dienestu un *Radio Brīvā Eiropa* latviešu redakciju Mīnhenē. Raksts „Atcerēties ikdienā” (21. lpp) ir mazliet saīsināts.

¹ *Latvju dainas* 2878,d

² *Latvju dainas* 1174

Sanita Upleja

CILVĒCISKAIS UN POLITISKAIS

SABIEDRISKĀ SARUNA PAR ATŠĶIRĪGĀM LIETĀM. Ieklausoties mūsdienu sabiedriskajā sarunā jeb, svešvārdos runājot, publiskajā diskusijā gan Latvijas valsts, gan Eiropas Savienības, gan visas pasaules līmenī atkal un atkal pieķeru sevi pie domas, ka šajā sarunā saredzu lielu un diezin vai jebkad atrisināmu pretrunu. Pretrunu, ko ne vienmēr paši gribam redzēt vai atzīt, jo vieglākais ceļš ir to izlikties neredzam.

Dažos vārdos es to nosauktu par pretrunu starp cilvēcisko un politisko. To es domāju, ne tādā nozīmē, ka politikai nav nekāda sakara ar cilvēciskumu un ka tā ir cilvēku jeb katru individu ierobežojoša parādība. Ar to es domāju divus domāšanas un rīcības līmeņus, ar ko attīstītā mūsdienu sabiedrībā sakaras ikviens cilvēks.

Katrs no mums sevi apzinās, pirmkārt, cilvēciskajā līmenī – mēs esam bērni, vecāki, draugi, darbabiedri un vienkārši cilvēki ar visām savām cilvēciskajām gara, dvēseles un miesas vajadzībām. Domāju, ka pārsvarā mūsu lēmumu un rīcības pamatā, pat ja mēs to neapzināmies, pirmkārt, ir šis mūsu cilvēciskās vajadzības. Tām seko mūsu politiskā dimensija, kad mēs apzināmies sevi kā kādai noteiktai sabiedrībai, tautai, kultūrai, valstij un pasaules daļai piederīgus. Neizbēgami, ka daļu mūsu lēmumu un rīcības nosaka mūsu politiskā būtība.

ARVIEN POLITISKĀK. Nedomāju, ka pati par sevi katra cilvēka cilvēciskā un politiskā būtība ir nesavienojami un vienmēr karojoši pretstati. Nebūt ne, jo cilvēks ir radīts būt par "sabiedrisku dzīvnieku" un bez citu cilvēku līdzdalības nevar nedz rasties, nedz izdzīvot šajā pasaulē, nedz pat godam pavadīts prom no šīs saules. Tādēļ cilvēciskā un politiskā būtība pārsvarā tīri labi sadzīvo un papildina viena otru mūsu ikdienas gaitās.

Tomēr liekas, ka mūsdienās augstāka vispārējo zināšanu līmeņa, demokrātijas izplatības, pašnoteikšanās un citu cilvēktiesību apzināšanās dēļ salīdzinājumā ar priekštečiem mēs savas dzīves daudz vairāk izdzīvojam arī

politiskajā līmenī, jo varam prasīt un pamatotī sagaidīt no vietējās varas, valsts varas, kā arī starptautiskajām organizācijām daudz vairāk, nekā tas bijis iespējams jebkad agrāk.

Mēs paļaujamies, ka tiks ievērotas mūsu cilvēktiesības, ka valsts un sabiedrība parūpēsies par bērnodārziem, skolām, slimnīcām un pensijām, ka nāks palīgā nelaimes gadījumos un citās likstās. Tāda paļāvība nav nosodāma, it īpaši tad, ja paši jūtam atbildību ieguldīt savu artavu kopējā katlā un palīdzēt citiem, kam kādā brīdī grūtāk klājas.

Un tomēr – lai cik nebūtu konvenciju, likumu, direktīvu un noteikumu, kas vada mūsu ikdienas dzīvi, mūsu cilvēciskā būtība nekur nav pazudusi un ne vienmēr tā grib vai var pakļauties labajam tonim politikā, sarakstīto papīru kalniem, plāniem un attīstības vīzijām.

BĒĢĻI, SKOLAS, BĒRNI. Vismaz trīs lietas no Latvijas sabiedriskajā sarunā viļņajiem karstajiem kartupeļiem, manuprāt, ļoti skaidri raksturo šo pretrunu starp cilvēcisko un politisko – bēgļu jautājums, skolas, dzimstības un tautas ataudzes jautājumi. Visos šajos jautājumos no Latvijas valdības mēs prasām un sagaidām risinājumu, vīziju un attīstības plānu. Te mūsu saziņa ar pašu izvēlētiem sabiedrības pārvaldes pārstāvjiem notiek politiskā līmenī. Labāku vai sliktāku šo risinājumu vai risinājuma redzējumu mēs arī saņemam, taču galu galā izrādās, ka tas mūs atkal īsti neapmierina.

Neapmierina tāpēc, ka katrs no mums šo risinājumu ir gaidījis arī cilvēciskajā līmenī, taču sabiedrības pārvalde to spēj sniegt tikai politiskajā līmenī, kas arī ir tās pamata uzdevums. Piemēram, patvēruma meklētāju un bēgļu gadījumā valsts vara var tikai atbildēt par to, kur šie cilvēki dzīvos, strādās un skolosies, taču tā nevar nodrošināt, ka šie cilvēki Latvijā labi jutīsies un iedzīvosies, tieši tāpat kā tā nevar tikt galā ar mūsu dziļi iekšējām bailēm par to, ko šādas pārmaiņas nozīmē mūsu sabiedrībai. Turklāt, lai cik daudzsolīši nebūtu valdības solījumi iekļaut šos ļaudis mūsu sabiedrībā, patiesu iekļaušanos var nodrošināt tikai katra bēgļa paša iekšēja un cilvēciska izvēle to darīt. Un otrādi – katram no viņiem ir arī cilvēciskas tiesības saglabāt savus paradumus un kultūru, pat ja viņi spēs

sazināties latviešu valodā un būt lojāli Latvijas iedzīvotāji.

Lai cik politnekorekti tas arī neskanētu, Latvijas iedzīvotāju bailes un neziņa gaidāmās imigrācijas priekšā ir attaisnotas, jo tās ir ļoti cilvēciskas un instinktīvas sajūtas par savu esamību pasaulē. Tā nu sanāk, ka no vienas puses ir cilvēciskas vajadzības pēc drošības, patvēruma un labākas dzīves un no otras puses arī cilvēciskas bažas par pierastā dzīves veida un drošības izmaiņām, bet pa vidu ir tikai politisks risinājums. Kur ir tie saskares punkti, lai vilki būtu paēduši un kazas dzīvas? Tādi noteikti ir, un tie ir jāmeklē, taču tas nebūs nedz ātri, nedz viegli, un kategoriski melnbalti risinājumi arī nederēs.

PAŠU IZVĒLE. Līdzīgas iezīmes ir mūsu sarunās par izglītību un skolām. No sabiedrības pārvaldes mēs tūlīt uz brokastlaiku prasām dzelzainus risinājumus, lai mūsu bērni būtu gatavi skarbai sāncensības cīņai plašajā pasaulē. Tā lai neviens nebūtu bez darba, lai visi darba devēji būtu apmierināti un lai visiem būtu lielas algas. Teorētiski tādas koncepcijas politiskā līmenī var radīt. Taču vai tiešām mēs domājam, ka tas atrisinās mūsu cilvēciskās vēlmes un vajadzības?

Ja nu cilvēks tomēr pats grib izvēlēties, ko mācīties un strādāt, neatkarīgi no uzņēmēju un valsts nākotnes plāniem? Ja nu visiem prātā nav tikai naudas pelnīšana par katru cenu un profesijas prestižs? Ja nu cilvēks spēj apzināties savas kļūdas un mainīt savus agrāk pieņemtos lēmumus? Ja nu bērna sekmes skolā ir vairāk atkarīgas no tā, kādu priekšzīmi rāda vecāki un cik laika pavada kopā ar bērnu?

Tad var atkal sanākt varen rūgta pēcgarša, jo koncepcijas neīstenojas dzīvē, darbaspēks atkal nav gana labs un pie visa vainīgi politiķi. Politiķi, kuru piedāvātie politiskie risinājumi sniedz tikai tik tālu, cik tie var aizsniegties, jo otrā galā esam katrs no mums ar savu cilvēcisko izvēli kaut ko darīt vai nedarīt konkrētā politiskā risinājuma ietvaros.

Tikpat divaina man šķiet arī saruna par dzimstības jautājumiem, sasaistot tos tikai ar valsts atvērto naudas daudzumu. Protams, ka naudas atbalsts ģimenēm ir nepieciešams, tomēr tas neatrisina problēmu. Ja tas būtu tik vienkārši un atkarīgs tikai no

labklājības līmeņa un naudas daudzuma, tad diez vai tādas bagātas valstis kā Japāna un Vācija būtu norūpējušās par novecošanu, dzimstības līmeni un darbaspēka trūkumu. Acīmredzot, iemesli ir citi un cilvēciskāki. Bērnu radīšana un audzināšana ir varbūt pat pati cilvēciskākā un visdziļāk instinktos balstītā mūsu būtības daļa, par spīti visiem politiskajiem risinājumiem.

Viss iepriekš rakstītais nenozīmē, ka nav nekādas gaismas tuneļa galā, drīzāk tas ir aicinājums aizdomāties par līdzsvaru starp cilvēcisko un politisko un iespējami labākajiem saskares punktiem starp tiem. Tas ir aicinājums arī būt mazāk kategoriskiem savās prasībās pret sabiedrības pārvaldi un mūsu pašu līdzcīvēkiem, jo galu galā par savu dzīvi atbildīgs ir katrs pats.

(www.iris.lv 2015.3.XII).

Sanita Upleja

ATCERĒTIES IKDIENĀ

Kad lasu ziņās, ka brīvvalsts simtgadi iecerēts atzīmēt ar kārtējo pieminēkli vai vēl kādu tamlīdzīgu taustāmu „mūžīguma” simbolu, sāku bažīties, vai neesam Latvijā pārmēru aizrāvušies ar pārāk formālu un ārišķīgu dažādu svētku un gadadienu svinēšanu. Vienlaikus aizmirstot, kāpēc mums vispār ir svarīgs tas, kas noticis vēl pirms mums.

Pēdējo 20 gadu laikā kapu kopšanu un kapu svētku svinēšanu esam padarījuši par vienu no mūsu tautas patības krāšņākajām šķautnēm. Tāpat kā dažādu pieminēkļu un piemiņas plāksņu uzstādīšanu. Tas ir saprotami un līdz zināmai robežai izskaidrojams ar pusgadsimtu aizturētām sāpēm un pārdzīvojumiem, uzspiestu svešu svētku un simbolu godināšanu padomju verdzības laikmetā.

Taču, ja mēs raugāmies pēc būtības, tad tas, kādēļ mums ir svarīgi savi priekšteči – mūsu valsts dibinātāji un veidotāji, valstiskuma un brīvības dzirksteles saglabātāji cauri tumšiem laikiem, ir ne jau sastinguši pieminēkli vai appušķotas kapu kopiņas.

Tās ir vērtības un dzīves veids, kurām pateicoties, viņi valsti savulaik izcīnīja, bet mēs at-

guvām. Turklāt tam ir kaut kāda nozīme vien tad, ja mēs spējam pēc tām pašām vērtībām vadīties savā ikdienas dzīves veidā. Valsts ir tā, kas vistiešākajā veidā ietekmē mūsu ikdienas dzīvi un kalpo kā ietvars mūsu individuālajām iespējām šajā zemē.

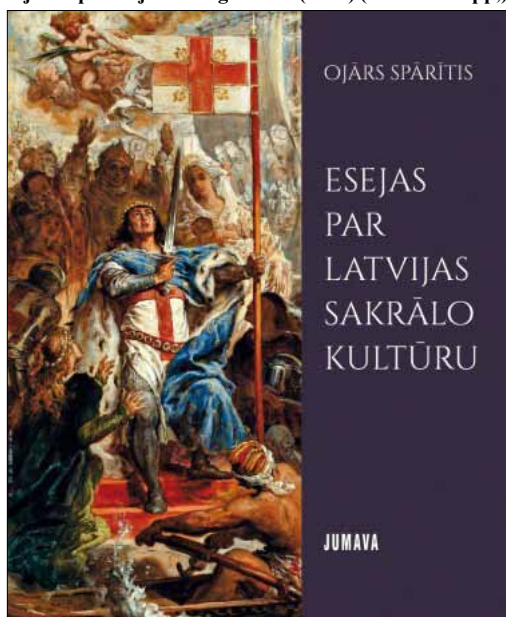
Latvijas teritorijā tūkstošu gadu laikā ir bijušas sastopamas dažādas valstiskuma formas un piederības dažādām impērijām – nepilni simts gadi zem kāda aizjūras karaļa, pārsimts gadi zem kaimiņzemes cara un vēl pirms tam simtiem gadu dažādu bīskapu, hercogu un kungu kalpībā.

Lai kādas sāpīgas un arī vērtīgas mācības mums nebūtu devušas svešās varas un ietekmes, neviena no tām mums nedeļa to, ko paši izcīnījām ar 1918. gada 18. novembrī dibināto Latvijas Republiku un nosargājām sekojošās Brīvības cīņās. To nevar novērtēt ne par augstu, ne par zemu. To nevajag nosmacēt zem pieminekļiem vai izšaut gaisā salūtos.

To vienkārši vajag skaidri apzināties un atcerēties katram mūsu valsts iedzīvotājam, savu ikdienas soli ejot. Jo mēs visi turpinām veidot un pārvaldīt savu valsti. Paši un brīvi.

(www.irit.lv 2015.17.XI)

Ojāra Spārīša jaunākā grāmata (2015) (Skat. 58-9. lpp.)

Ojārs Spārītis

RAINIS UN ZINĀTNE

1920: RĪGAS/BULDURU KONFERENCE UN BALTIJAS ZINĀTNES KONVENCIJA

Baltijas Intelektuālās sadarbības konferences kontekstā īpašu ievēribu var iegūt kāds tūdaļ pēc neatkarīgo Latvijas, Lietuvas un Igaunijas valstu nodibināšanās 1920. gadā izstrādātais zinātnes konvencijas projekts. Pēc Latvijas Ārlietu ministra Zigfrīda Annas Meierovica iniciatīvas sasauktās Rīgas (Bulduru) konferences laikā izstrādātais dokuments, kurā izvirzīti tālredzīgas zinātnes politikas mērķi, nav zaudējis savu aktualitāti arī šodien – pēc gandrīz simt gadiem.

Valsts pētījumu programmas *Letonika* nosaukumā mūsu domas un jūtas tiek centrētas uz politiskajiem pamatjēdzieniem: „valsts” un „Latvija”, pēdējā izruna atvasinot no diplomātiskajā aprītē lietotā franču valodas vārda „Lettonie”. Kādā secībā vai hierarhijā šie jēdzieni kārtojas ar 1920. gada 10. aprīli no Šveices trimdas Rīgā iebraukušo un sirsnīgi sagaidīto dzejnieku – mūsu jubilāru – Aspazijas un Raiņa personvārdiem? Kāda vieta šajā dzejnieku simtpiecdesmitgadē ir Latvijas akadēmiskās zinātnes divsimtgadei, kuru mēs šogad atzīmējam tāpat kā UNESCO kalendārā ierakstīto pasaules un cilvēces ideju nesēju dzīves gadskārtu? Var sacīt, ka Rainim un Aspazijai, it īpaši Latvijas Nacionālā teātra izrādes *Uguns un nakts* laikā, mūsu kultūrapziņā ir jāpiedzīvo aktualizācijas, jeb laikmetīgajā žargonā izsakoties – *apdeitojuma* periods (no angl. *update*). Tajā visai sabiedrībai iespēja no jauna atcerēties Raiņa ideju un gara lielumu, Aspazijas augsto ētisko imperatīvu nacionālo un universālo dabu, kā arī valsts dibināšanas simtās jubilejas gaidās daudzinaut abu ģēniju globālo altruismu un salīdzināt savus centienus ar modernā cilvēka vērtību mēru.

Saistot jēdzienus „Latvija”, „valsts” un „Rainis” – varam triādei pievienot vēl arī ceturto jēdzienu – „zinātne” un nokļūst pie visus tos vienojošā notikuma – Rīgas jeb Bulduru konferences, kas iesaistīja Raini Latvijas zinātnes attīstības mērķu un uzdevumu definēšanā ti-

kai četrus mēnešus pēc atgriešanās no Šveices. Latvijas pirmais ārlietu ministrs Zigfrīds Anna Meierovics jau 1920. gada aprīlī sāka gatavoties iecerētajai Baltijas un Skandināvijas valstu „Antantes” veidošanas politiskajai konferencei, kurā ļoti cerēja izstrādāt un pēc tam ar visu valstu valdībām saskaņoti ratificēt militārās alianses izveides un savstarpējās palīdzības līgumu aizsardzībai pret iespējamo padomju Krievijas agresiju. Diemžēl, Skandināvijas valstīm, ielūgumu ignorējot, Bulduru konferencē no 1920. gada 6. augusta līdz 6. septembrim piedalījās vien sešu valstu: Latvijas, Lietuvas, Igaunijas, Polijas, Somijas un vēl Ukrainas pārstāvji. Bet tā kā šāda ārpolitiski nozīmīga uzdevuma veikšanai pārstāvju vairākumam nebija vēlāmā valdību ministru ranga un atbilstoši arī savu valdību mandāta, paralēli drošības jautājumiem konferences darba kārtībā tika iekļauti un apspriesti arī citi ar daudz plašāku tēmu loku saistīti jautājumi. Mēnesi ilgām darbam tika izveidotas piecas komisijas: 1) mandātu, 2) redakcijas, 3) ekonomikas, 4) tautsaimniecības un 5) kultūras, sociālo un veselības aizsardzības jautājumu. Intensīvā darbā tās izstrādāja 21 saimnieciska rakstura rezolūciju, septiņus vienošanās projektus un 11 konvenciju projektus.

Mūs var interesēt Kultūras, sociālo un veselības aizsardzības jautājumu komisijas veikums, par kuras vadītāju 1920. gada 7. augusta sēdē ievēlēja Jāni Pliekšānu-Raini. Latvijas republikas intereses komisijā pārstāvēja Izglītības ministrs Kārlis Kasparsons, bet sabiedrotos: Somiju – Leonards Astrēms (Aström) un Erkki Reijonens, Poliju – Vītolds Kameņeckis, Lietuvu – Vladislavs Natkevičs, Igauniju – Alfrēds Motus (Möttus). No 7. līdz 20. augustam šī komisija izstrādāja četras konvencijas: 1) mākslas, 2) **zinātnes**, 3) literatūras un mākslas darbu autortiesību aizsardzības un 4) veselības aizsardzības konvenciju, kā arī vienu projektu par valstu kultūras interešu nodrošinājuma garantijām.

Literatūras vēstures pētnieki noteikti ir informēti par viņu nozarei tik nozīmīgo 20. augusta plenārsēdi, kurā Rainis Bulduru konferences dalībniekus iepazīstināja ar literatūras un mākslas darbu tiesību, respektīvi, autortiesību konvenciju. Otrā septembra sēdē Kultūras, sociālo un veselības aizsardzības jautājumu komisijas vadītājs Rainis cēla

priekšā komisijas izstrādāto mākslas konvenciju. Tās tekstu ir publicējusi un par to jau ir rakstījusi mākslas zinātniece Ginta Gerharde Upeniece („Māksla un diplomātija Latvijas Republikā 1918-1928: Latvijai topot no *de facto* līdz *de iure*.” *Māksla un laikmets*. Rīgā: LNMM/Neputns, 2008). Taču līdz šim Latvijas zinātnes vēstures pētniecībā nav tikusi atspoguļota Bulduru konferences loma vienotas Baltijas izglītības un zinātnes telpas izveidē, kā arī nav sabiedrībai darīts zināms zinātnes konvencijas saturs.

Zinātnes konvencijas teksts un saturs mūs var pastiprināti interesēt gan tādēļ, ka tā izstrādē ir piedalījušies izcili mūsu zemes intelektuāļi – Latvijas Republikas Izglītības ministrs (1918-1920) Kārlis Kasparsons un dzejnieks, jurists un sabiedriskais darbinieks Rainis, gan arī tādēļ, ka šis dokuments satur tik tālredzīgas jaunās valsts izglītības un zinātnes stratēģijas tēzes, kuru saturs vēl tikai daļēji ir īstenojies un joprojām ir aktuāls pat tuvojoties Latvijas valsts simtgadei. Līdz šim nav publicēts zinātnes konvencijas pilns teksts, bet Vašingtonā iespiestajā grāmatā *Minutes of The Baltic Conference Held at Bulduri in Latvia 1920* (Washington, D.C.:The Latvian Legation, 1960) ir sniegts saīsināts konvencijas pārstāstījums vācu valodā. Pilns konvencijas teksts atrodams Bulduru konferences materiālu krājumā Latvijas valsts Vēstures arhīvā (LVVA, 1313 f., 2. apr., 70. l., 98. lpp., 98. lpp. o. p., 99. lpp.). Kārlis Kasparsons kā izglītības ministrs 21. augustā iepazīstināja plenārsēdes dalībniekus ar zinātnes konvencijas saturu un tajā, pamatooti ar Latvijas ārlietu ministra Z.A. Meierovica definēto Bulduru konferences uzstādījumu – veidot un stiprināt Baltijas valstu „Antanti” – ļoti mūsdienīgi izskan daudzi stratēģiski svarīgi uzdevumi.

Minēšu vairākas tēzes, kurās reālās situācijas izvērtējums saskan ar veicamajiem uzdevumiem. To starpā bija iekļauta apņemšanās tuvināt jaunizveidotās Baltijas valstis ar intelektuālās kultūras palīdzību un dibināt savstarpējus kontaktus zinātnieku starpā. Baltijas universitāšu mācībspēku trūkuma jautājumu risināt aicinot uz īsiem lekciju kursiem atzītus Rietumeiropas zemju zinātniekus, kuri rosinātu studentu interesi par lielo Eiropas nāciju zinātnes sasniegumiem, veicinātu zinātnisko institūtu un laboratori-

ju sadarbību, apmācītu vietējos speciālistus, lai tie pēc studijām ārzemēs ieņemtu vietas dzimtenes universitātēs. Konvencija paredzēja rotācijas raksturu vieslektoru darbam Baltijas universitātēs, lai tādējādi veicinātu valstu intelektuālo tuvināšanos.

Raiņa vadītā komisija bija iestrādājusi zinātnes konvencijā vairākas tēzes, kas bija attiecināmas uz izglītību un to starpā rosinājumu veidot Eiropas zinātnes centros – Parīzē un Edinburgā – nacionālas koledžas tipa mācību iestādes, lai ar šo koledžu palīdzību iepazīstinātu Latvijas studentus ar lielo nāciju kultūru. Pavisam laikmetīgi skan zinātnes konvencijā iekļautā doma par Baltijas valstu kopīgu zinātnisku iestāžu izveidi, kuru uzturēšanai atsevišķi katrai valstij varētu nepietikt līdzekļu. Šajā kontekstā konvencija rosināja Baltijas valstis veidot kopīgu Luija Pastēra institūtu, kurš kā 20. gs. sākuma zinātnes dzīvē savu efektivitāti pierādījis zinātnes koordinācijas centrs, nodarbotos ar pētniecību, izstrādātu vakcīnas un gatavotu speciālistus cīņai ar epidēmijām, kontrolētu ievesto medikamentu sastāvu, ārstētu trakumsērgas slimniekus Baltijas valstīs un kopīgi izdotu zinātniska rakstura periodiskos izdevumus.

No šodienas viedokļa jau par paveiktu uzskatāms pirms 95 gadiem izvirzītais mērķis dibināt Baltijas valstu zinātnes un izglītības kontaktus, kas tuvinātu augstskolu program-

mas un dotu iespēju pielīdzināt augstskolu diplomus un zinātniskos grādus. Ar mērķi tuvināt Baltijas tautas kultūras un politiskajā jomā konvencija ieteica Baltijas valstu universitātēs atvērt baltu un somu valodu katedras. Konvencija paredzēja kādā no Baltijas valstu universitāšu pilsētām kopīgi veidot un uzturēt zinātnes informācijas un koordinācijas biroju, lai pēc rotācijas principa šāds birojs risinātu pedagogu apmaiņas, izglītībai trūkstošo līdzekļu sagādes jautājumus, daloties ar finansēm kā arī apvienojot līdzekļus kopīga budžeta izveidei. Zinātnes konvencijā ietvertais aicinājums radīt jaunus līdzekļus skan tikpat mūsdienīgi kā pēdējā laikā daudzdzinātā tēze par inovatīvu zinātnisko izdruojumu komercializāciju. Rosinājums regulāri sasaukt konferences un kongresus noslēdz Baltijas valstu delegātu izstrādāto zinātnes konvenciju.

Rīgas pilī noslēdzot mēnesi garās Bulduru konferences darbu (1920.6.IX) Latvijas Ministru prezidents Kārlis Ulmanis varēja sacīt rezumējošus vārdus: *Šī konference, kuru ir rosinājusi nepieciešamība pēc vienotības, vēl nenozīmē pilnīgu vienprātību vispusīgi apspriestajos jautājumos. Taču tā apliecināja spēju vienoties par to saturu un garu. Baltijas vienotības griba kalpos mums kā varens rīcības plāns, koordinējot mūsu katra individuālos un kopīgos centienus.* Pēc delegātu

Rainis ar Hermani Albatu – juristu, diplomātu, profesoru, dzejnieku. Albats (1879-1942) pirmajā PSRS okupācijas gadā izsūtīts, gājis bojā Vjatlaga soda nometnē Kirovas apgabalā.

atgriešanās mājās, diemžēl, nesevoja konferencē izstrādāto vienošanos, konvenciju un protokolu ratifikācija, bet saspringtā starptautiskā stāvokļa un katras valsts individuālo diplomātisko cīņu fonā tie palika vien labas gribas ieceru un ideju līmenī. Konferences iecerēs autors un galvenais rīkotājs – Latvijas republikas pirmais Ārlietu ministrs Zigfrīds Anna Meierovics Baltijas valstu attīstības politisko, saimniecisko un kultūras sadarbību skatīja tālā perspektīvā, un tālredzīga bija viņa iecere par Baltijas valstu savienību. Taču pēc viņa nāves par Bulduru konferencē iecerēm vairs neviens tik dedzīgi necīnījās un tās daļēji tika nodotas aizmirstībai. Atsevišķos gadījumos valdības ministri, plānojot savas nozares attīstības stratēģiju, atgriezās pie Bulduru konferencē izstrādāto konvenciju tēzēm, un šāda iespēja ieņemot Izglītības ministra posteni bija arī Rainim.

Tandēmā ar Z. A. Meierovicu, Kārli Kasparsonu un pārējo Bulduru konferencē dalībvalstu delegātiem Rainim 1920. gada augustā izdevās radīt starptautiskas zinātniskās sadarbības vīziju, kas sakņojās vienota Baltijas intelektuālā, ekonomiskā un politiskā spēka konsolidēšanas idejā. Šī doma nav zaudējusi aktualitāti arī šodien, kad politisko un ekonomisko lielvaru starpā risinās gan redzama, gan neredzama cīņa par Baltijas valstu garīgās, ekonomiskās un politiskās telpas pārdali.

Mākslas zinātnieks Ojārs Spārītis ir Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents, daudzu monogrāfiju u.c. publikāciju autors, TZO un virknes ārzemju apbalvojumu laureāts, bij. Latvijas kultūras ministrs (1995-1996), Latvijas Mākslas akadēmijas profesors un prorektors, LV prezidenta pilnvarotais pārstāvis UNESCO. Skat. Ojāra Spārīša vēstuli *JG* veidotājiem u.c. rakstu krājuma saimei piederošiem – *JG*279(2014):1 (www.jaunagaita.net). Spārīša jaunajā grāmatā *Esejas par Latvijas sakrālo kultūru* (Jumava, 2015) pēfīta mūsu sakrālās kultūras gaita pasaules arhitektūras un mākslas attīstības kontekstā.

Apgadam „Ceļinieks” izbeidzot darbību (2015), tā padome/akcionāri nolēma atlikušos fondus piešķirt mūsu rakstu krājumam. Par to visi *JG* saimei piederošie ir dziļi pateicīgi.

JG red.

Mihails Lotmans

ŠEKSPĪRS UN BRODSKIS – DZEJNIEKS UN PARAZĪTS¹

1964. gadā visa Padomju Savienības sabiedrība, partijas un valdības virsvadībā, ļoti svīnīgi, lai neteiktu – pompozi, atzīmēja lielā dzejnieka un vēl lielākā dramaturga Viljama Šekspīra 400 gadu jubileju. Ļeņingradā vien tika rīkotas vairākas svinīgas pieņemšanas, starptautiskas konferences, izstādes un, protams, arī izrādes un koncerti. Visdziļākais iespaids šī raksta autoram – Šekspīra pielūdzējam, kuram toreiz gadījās dzīvot tieši Ļeņingradā, palika no Karaliskā Šekspīra teātra [Royal Shakespeare Company] viesizrādēm un sera Džona Gilguda [John Gielgud] solo uzstāšanās. Gilguds tajā laikā bija viens no ievērojamākajiem Šekspīra interpretiem – gan uz skatuves, gan kinoekrānā.

Vienlaikus Ļeņingradā norisinājās vēl cits ar dzeju saistīts, neafišēts notikums (sākumā to pat mēģināja, cik vien iespējams, noklusēt), kas atstāja krievu kultūrā un arī padomju valsts vēsturē daudz dziļākas pēdas. Šis notikums iezīmēja Hruščova laika tā sauktā „atkušņa” beigas un jauna laikmeta iestāšanos (vēlāk tas tika nosaukts par brežņevismu). Pirmoreiz, kopš staļinskā terora beigām, tiesas priekšā stāvēja dzejnieks. Apsūdzībai par iemeslu tika izmantota viņa daiļrade. Arī šo notikumu varēja uzskatīt par izrādi, jo tiesas spriedums bija jau iepriekš zināms, un tiesnese pat nemēģināja slēpt, ka tiesas prāva un lēmums ir tikai spēle, ka viņa tikai tēlo tiesneses lomu. Bet apsūdzētais, šīs izrādes centrā esošais dalībnieks, atsacījās sekot paredzētajam scenārijam. Turklāt viņa izteiktās replikas bija pilnīgi nepareģojamas.

Apsūdzētā vārds – Josifs Aļeksandrovičs Brodskis. 23 gadus vecs. Pirms tiesas prāvas viņam bija izdevies publicēt tikai dažus dzejas tulkojumus žurnālā *Ugurskurs* (*Kocmēp*),

¹ Mihhail Lotman. „Parasiit ja prohvet”. *Pistriku talvekarje*. Tallinn: Tallinna Ülikool, Bibliotheca Controversiarum (Tallinas Universitātes izdevniecība) 2013:29-33.

kas ir palicis zināms tieši šo atdzeju dēļ, kaut arī padomju poētiskās „pagrīdes” aprindās viņa vārds jau bija diezgan pazīstams. Viņš arī nebija gluži svešs Ļeņingradā, kuras vietējā presē pāris reizes bija saņēmis asus sabiedriskus nopēlumus. Tiesas procesa laikā slepeni pierakstītā stenogramma, kā arī Brodskā daiļrade tika izplatīta mašīnrakstā pagrīdē, tā sauktajā samizdatā.

Oficiāli viņu apsūdzēja par parazitismu. Lai gan spriedums bija zināms, tomēr apsūdzību vajadzēja kaut kā nopamatot. Un tas nemaz nebija tik vienkārši izdarāms, jo šis „parazīts” visu laiku bija strādājis (par melnstrādnieku fabrikā, laborantu, dažādu ekspedīciju dalībnieku). Un tieši fizisks darbs padomju propagandā tika uzskatīts par vispareizāko darba veidu. Bet Brodskis pats atviegloja tiesas procesu, deklarējot par savu īsto un vienīgo nodarbošanos dzejošanu.

Stenogrammētie tiesneses jautājumi un apsūdzētā atbildes ātri vien kļuva par klasiku:

Tiesnese Saveljeva: Kāds ir jūsu amats?

Josifs Brodskis: *Tulkotājs un dzejnieks.*

Tiesnese Saveljeva: Kas apliecināja, ka esat dzejnieks? Kurš iecēla jūs par dzejnieku?

Nobela prēmijas laureāts Josifs Brodskis

Josifs Brodskis: *Neviens... Kurš iecēla mani par cilvēku? Es uzskatu... tā ir Dieva grība.*

Šis dialogs bijis par iemeslu neskaitāmiem minējumiem. Tas ticis raksturots kā pagrieziena punkts ne tikai notikušajā tiesas procesā un pašā Brodskā dzīvē, bet arī attiecībās starp padomju varu un mākslu. Šajā varas un mākslas dialogā pirmoreiz māksla tika sasaistīta ar Dievu, ar Dieva grību. Tiesas viedoklis balstījās uz padomju mītu, ka valsts vara ir tā, kas pārstāv gaismu un progresu, bet apsūdzētais – tumsonību. Bet, ja nu mākslinieks atsaucas uz Dievu/dievišķumu, **tūlīt** rodas jautājums, ko pārstāv viņa pretinieci – varas nesēja?

Apsūdzētā un *apsūdzētāja* lomas pēkšņi bija it kā mainījušās. Un tas notika neatkarīgi no Brodskā daiļrades uzsvērtā apolitiskuma. Tikpat apolitiskas bija arī viņa atbildes tiesas priekšā. Brodskā spēks slēpās kaut kur citur – absolūtā *patiesumā*, kas balstījās uz dziļu sapratni, ka viņa teiktais ir lielāks par viņu, ka šis „lielākais” vienkārši prasās tikt pārrunāts.

Bet šis mitoloģiskais modelis par gaismas un tumsas attiecībām nebija vienīgais, kas noteica turpmāko norisi. Tīri loģiski, Brodskā atbilde bija pretrunīga. Vienā pusē – *neviens*. Krievu valodā atbilstošais vārds ir *никто*. Tāda ir Odiseja atbilde uz ciklopa Polifēma jautājumu: *Kas tu esi?* Nezinu, vai Brodskis atcerējās šo epizodi, kad viņš jau savā vēlākajā daiļradē citēja minēto Odiseja atbildi. Tātad *neviens* un tam līdzās – *Dievs* (Protams, šī pretruna ir tīri formāla. Īstenībā viņš teica, ka neviens cilvēks viņu nebija nosaucis par dzejnieku.) Daudz būtiskāk būtu bijis minēt (kaut gan, cik man zināms, līdz šim tas nav pievērsis uzmanību), ka persona, kura lielā nopietnībā nodēvēja Brodski par dzejnieku, patiešām eksistēja. Tā bija Anna Ahmatova, krievu literatūras „sudraba laikmeta” pēdējais dižgars. Bet šeit nepieciešams komentārs.

Krievu dzejas tradīcijā ļoti liela nozīme ir t.s. mitopoētiskajam kompleksam, saistītam ar iecelšanu par dzejnieku, ar dzejnieka vārda tālāk nodošanu. Pats/pati nevar pēkšņi kļūt par dzejnieku/dzejnieci. Šī mīta pirmsākumi meklējami 18. gadsimtā, kad krievu Dzejnieks (ar lielo D) bija Gavrila Deržavins, kurš atstāja savu „liru” mantojumā jaunajam

[Vasilijam] Žukovskim un vēl jaunākajam Puškinam.

Padomju laikā radās jauna sistēma, kad valsts ar radošo savienību starpniecību sāka pretendēt uz ekskluzīvām tiesībām pasludināt kādu par mākslinieku. Vecmeistaru vidū valsts varas pretenzijas izraisīja īgnumu un nepatiku. Piemēram, 1930. gados Osipa Mandelštama nervi kļuvi visai sasprindzināti attiecībā pret tiem, kuri paši sev piedēvēja dzejnieka nosaukumu (kā lasāms viņa atraitnes memuāros). *Kas viņam deva tiesības saukt sevi par dzejnieku?* – viņš jautāja tikpat retoriski, kā tiesnese Saveljeva. *Bet tev no kurienes tādas tiesības?* – reiz neizturēja viņa sieva. *Man – no Gumiļova. – Bet Gumiļovam?* – *Gumiļovam – no Brjusova* – Mandelštamam atbilde bija turpat uz mēles. Dzejnieka nosaukums tika iegūts līdzīgi kā meistara nosaukums Viduslaiku cunftē vai kā priesteru pakāpe ar Baznīcas svētību. (Jāpiebilst, ka Gumiļovs, Mandelštams un Ahmatova bija locekļi dzejnieku cunftei līdzīgā grupā, kas sevi sauca par akmeistiem.) Viedokļi atšķīrās vienīgi tajā ziņā, ka Mandelštama uzskatā tikai dzīvu poētisku tradīciju pārstāvošs meistars ir tiesīgs iecelt kādu par dzejnieku, kamēr tiesneses Saveljevas uzskata

tā šīs tiesības, līdzīgi visām citām tiesībām totalitārā valstī, ietilpst attiecīgo iestāžu kompetencē.

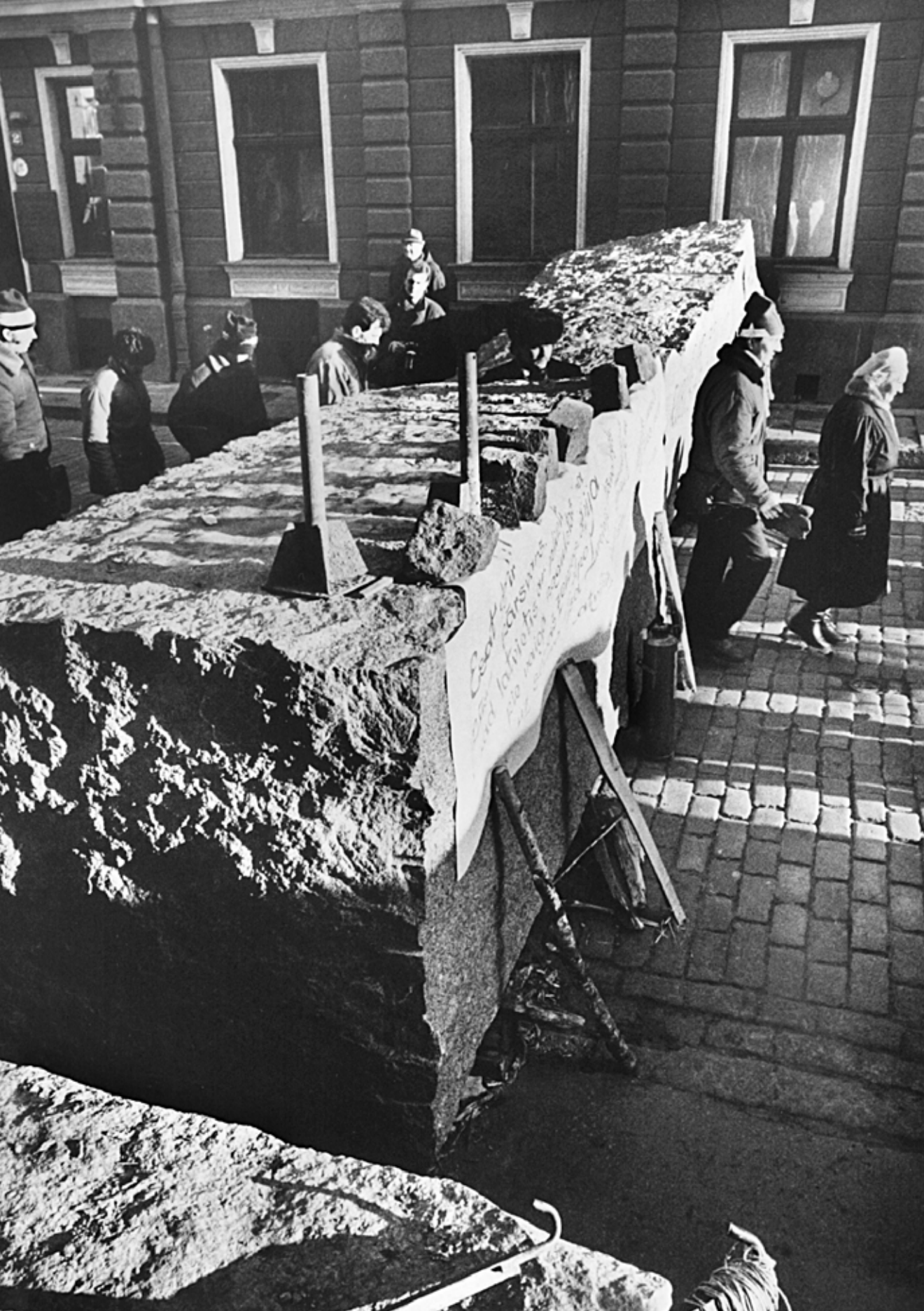
Paliek jautājums, kādēļ Brodskis klusēja par viņa dzejnieka statusa apliecinājumu no Ahmatovas puses? Kāpēc viņš atbildēja, ka *neviens* viņu nav iecēlis par dzejnieku? Dzejniekam vairs nav iespējams neko pavaicāt, tādēļ jebkura atbilde var būt tikai hipotētiska. Skaidrais saprāts liecina, ka Ahmatovas piesaukšana nebūtu neko devusi, jo viņa pati varas acīs tika turēta aizdomās. Bet iespējama arī pavisam cita atbilde. Kaut arī Brodskis visu mūžu bija respektējis Ahmatovu, pastāv varbūtība, ka viņš apzināti pameta krievu poētiskās tradīcijas, līdzīgi kā bija atsacījies no padomju cilvēka dzīves normām. Brodskim Ahmatova tā arī palika nozīmīgākā krievu dzejniece². Bet pats Brodskis jau bija kļuvis par kaut ko citu.

No igauņu valodas iztulkoja Hanness Korjuss (Hannes Korjus)

² Šeit, protams, Mihails Lotmans ir gribējis uzsvērt, ka Ahmatova uzskatāma par pēdējo nozīmīgāko autori visu krievu poētiskās tradīcijas dzejnieku vidū. No PSRS izraidītajam (1972) Josifam Brodskim (Иосиф Александрович Бродский) 1987. gadā piešķirta Nobela prēmija literatūrā (Tulkotāja piezīme).

Baleta slavenība Mihails Barišnikovs lasa sava drauga Brodskā (1940-1996) dzeju Jaunajā Rīgas teātrī Alvja Hermana iestudējumā *Brodskis/Barišnikovs* (2015).

Sandis Laime

RAGANU TRADĪCIJA ZIEMEĻAUSTRUMU LATVIJĀ

Skat. sākumu JG273-JG283

RAGANAS – MĀJAS GARI. Folkloras materiālā atrodamas skopas liecības par raganām – mājas gariem. Raksta „Raganas” pirmajā tēzē Dāvis Ozoliņš norāda, ka senākajos priekšstatos raganas esot bijušas ne tikai meža gari, bet arī mājas gari, ko saimnieces pieņēmušas par pienu pienesējām.¹ Piektais tēzē šī tipa raganas mēģināts klasificēt vēlreiz – Ozoliņš tās pieskaita latviešu pūķim līdzīgām būtnēm.² Raganas ar pūķiem saistītas arī tautas tradīcijā: teikās minēts, ka kāds saimnieks turējis raganas un pūķus (Apē), kādam saimniekam pūķu vietā bijušas raganas (LFK 210, 718, Jaunalūksne) vai *vecā laikā esot vienam gaujniešu saimniekam bīš pūķi un raganas* (LFK 910, 5635, Gaujiena). Gaujienas teikā pūķi un raganas turpmākajā stāstījumā apzīmēti vienā vārdā par *bogiem*. Šāds mājas garu nosaukums senāk bija izplatīts Alūksnes rajonā, Vidzemes sēlisko izlokšņu apgabalā un tam pieguļošajos Daugavas kreisā krasta pagastos. Mājas gari atkarībā no reģiona saukti arī citos vārdos – Bēlis, Cēlis, dieviņš, labais tēvs, maizes tētiņš, mājas kungs, mājas tēvs, pūķis, rudzu ruņģis jeb luņģis, vecainis, vecītis, vilce, zemes dievs u.tml., kristietības ietekmē izmantoti arī tādi nosaukumi kā elks, elku dievs un velns. Minētie mājas gari iedalāmi divās plašākās grupās – tajos, kas nodrošina saimes labklājību, veicinot tīrumu auglību un lopu labklājību, un tajos, kas vairojuši saimes bagātību uz citu saimniecību rēķina, t.i., piegādājot saviem saimniekiem citur nozagto labību, pienu, naudu u.tml. vērtības. Pie pēdējiem pieskaitāmi bogi, pūķi, rudzu ruņģi un vilces, kā arī raganas. Līdzīgi kā par „pūķu turētājiem” jau vismaz kopš 17. gs. saukti cilvēki,

¹ Šīs raganas „ir sieviešu kārtas ļauni gari, kuri kalpo saimniecēm, viņu īpašniecēm piensdami pienu, kreimu, sviestu un sieru. Oppekālņa pusē raganu nostāstus noklausoties, liekās, ka te vairāk no viņām kā no gariem runā, kurus saimnieces tura, kamēr saimnieki tura dažādu mantu pienesēju pūķi” (Ozoliņš 1893: 152).

² „Raganas varētu pie pūķiem pieskaitīt caur to, ka abi mantas nes, pūķis kalpo vairāk saimniekiem, raganas vairāk saimniecēm, abi laupa no svešiem mantas, par abiem daudz vienādas arī citas atmiņas tautā. Kā rādās, tad šās abas mitiskās būtes varētu pieskaitīt pie velkiem” (Ozoliņš 1893: 152).

kuriem bijuši pūķi (Mancelius 1638b:228), raganu īpašnieki saukti par *raganu turētājiem* vai *raganu pieturētājiem*. Piemēram, par saimniecēm, kurām bijis daudz sviesta, teikts: *Tā tura raganas* (Apē). Tikai pāris tekstos norādīts, ka raganas kuļ saimnieka labību (Jaunalūksnē) un nodrošina lopu labklājību, tomēr to galvenā funkcija ir piena zagšana no citu saimnieku govīm (Apē, Jaunlaicēnē u.c.). No atsevišķiem aprakstiem teikās noprotams, ka raganas pienu zagušas pārsvarā naktī un vēlāk to savēmušas saimnieces atstātajos traukos: *Tādas saimnieces, kurām raganas pienu pienes, vakaros atstāj visus piena spaiņus vajā pa nakti, un ritā tie esot visi pilni, savukārt kāda cita raganu turētāja ...arvienu vakaros ņemot daudz trauku, kuros mazu kārtiņu govs piena pār trauka dibenu pārkrāstot (pārlejojot) un tad tos ieliekot uzkuģinā (mājiņā, kura uz pagraba uzbūvēta), kur tad raganas līdz rītam pieslaucot pilnus visus traukus*. Piena pārpilnības dēļ raganu turētājiem bijis daudz sviesta: *Daudz, daudz gadus atpakaļ kļaušu laikos dzīvoja Marijkalna Voikās Kunkuls, liels burvis un raganu turētājs. Viņam bijušas pavisam četrdesmit pāra raganu, kas viņam pienu piensušas, un raganu sviestu tas vezumiem vien uz Rīgu vadājis* (Ziemeros, Apē).

Kā mājas gari raganas mēdz parādīties vai nu zoomorfā veidolā kā kaķi un krupji, vai, runājot ar saimniekiem, pieņem cilvēka izskatu (Jaunlaicēnē, Ziemeros) un rādās „*raganu turētāju meitu ģimi*” (Apē). Mājas garu parādīšanās to saimniekiem līdzīgā veidolā ir zināma ne tikai saistībā ar raganām, piemēram: *Visbiežāk mājas gars pieņem saimnieka izskatu. Viņa balss ir dobja un rupja* (Asūnē). Citiem saimes locekļiem raganas rēgojas ne labprāt (Jaunalūksnē).

Līdzīgi kā pūķi un citi mājas gari, raganas dzīvojušas vai nu kādā no saimniecības ēkām, vai pie kāda zīmīga dabas objekta mājas apkārtnē. No saimniecības ēkām minēta rija, pagrabs, pirts un piena kambaris. Šīs vietas vienlaikus bija raganu kulta vietas: *Raganu saimniece arvienu raganas barojot zināmās vietās, visvairāk pirtīs; raganas barotas arī rijās un pagrabos* (Jaunlaicēnē u.c.).

No dabas objektiem populārākie ir koki: ozols, osis, priede. Minēti arī akmeņi un tuvākās krustceles. Ir ziņas par vairākām konkrētām raganu kulta vietām, kuras mēģināts lokalizēt lauka pētījumu laikā:

1) *Roganu ūss* – vecs osis Jaunlaicenes pag., pie kura ziedots. Atrašanās vieta avotos tuvāk nav konkretizēta, tāpēc koks nav lokalizējams. 2) Vecs, 5-6 pēdas resns ozols pie Jaunlaicenes pag. Inciem, pie kura velējušās raganas un *Dievu pielūguši, nesuši bogiem dāvanas un likuši ozola starās*” (DO 268). Ozols līdz mūsdienām nav saglabājies, bet kalnu, uz kura tas audzis, vēl mūsdienās sauc par *Ozolkalnu*; 3) Liels ozols pie Veclaicenes pag. Renciem, pie tā ziedojuši raganām. Koks acīmredzot sen gājis bojā, jo apkārtnes iedzīvotāji to vairs neatceras; 4) *Raganakmens* – 3,6 x 3,1 x 1,2 m liels akmens Jērcēnu pag. *Dalgas salā aiz Sniķeru purīna*, uz kura *raganas esot ēdinātas* (LVI VK); 5) *Raganas akmins* – liels, 1,6 m augsts akmens pie bij. Gulbenes raj. Daukstu pag. Rožkalniem. *Senāk tas ir bijis visā apkārtņē ļoti ievērojams. Te ļaudis gan no tuvienes, gan no tālienes nesuši un nolikuši visādas „nešļavas” priekš gariem un raganām, caur ko arī cēlies akmiņa vārds* (Kalnmaliets 1891; Urtāns J. 1990:72-73).

Raganu barošanas laika izvēlē, līdzīgi kā citviet Ziemeļvidzemē mājas garu kultā, galvenokārt ievēroti divi principi. Pirmkārt, raganām ziedoja noteiktās svētku dienās. Tekstos minēti Ziemassvētki un Jāņi.³ Minēts arī, ka saimnieces raganām īpašu uzmanību pievērša Lieldienu cikla svinamajās dienās, tomēr tā nav bijusi ziedošana: *Raganu saimnieces ar savām raganām mēdza arvienu kādā vietā spēlēties un rotājaties, visvairāk Lielā Piektdienā un Lielā Zaļā Ceturtdienā. Raganu saimnieces mēdzot tādās reizēs jāt un vaļējiem matiem* (Jaunlaicēnē).

Otrs ir *pirmā kumosa* ziedošanas princips, kas nav saistīts ar kādu konkrētu svinamo dienu. Līdzīgi kā citur Ziemeļvidzemē un tai piegulošajā Dienvidigauņijas Mulgimā apgabalā (Valk H. 2003:573), mājas gariem, tostarp raganām, ziedoja no pirmās ražas, pirmo kumosu no ēdiena, pirmo malku no dzēriena u.tml.⁴ *Pirmā kumosa* ziedojums uzsk-

³ Sal.: „Ja svinējuši Ziemassvētkus, Lieldienas, Jāņa dienu jeb citus svētkus, jeb vīkšuši kāzas, bēres vai kristības, garam bijis jāatmet gardākais kumos, labākais dzēriens. Ja tas nav ievērots jeb arī aizmirsts, tad Mājas kungs uzstājīs lielu nelaimi, pat nāvī” (LTT 19340).

⁴ „Kad viņš [kāds gaujieniešu saimnieks] esot kūlis vai pirmo jaunu rudu maizi jeb gaļu, vai kaut ko citu pirmo, tad viņam vajadzējis papriekš nonest, kamēr neviens nebijis ēdis, ne smēķējis, un nolikt pie tās priedes tiem bogiem. [...] Kad priede [pēc mācītāja pavēles] bijusi nocirsta, [...] tas saimnieks vēl esot uz to celmu gājis un nesis, un līcis saviem bogiem ēdenu un dzērienu” (LFK 910, 5635, Gaujiena); „Rudenī, kad kāds jauns darbs iesākts, vienmēr kaut ko ziedojuši. Veclaicenes pag. pie

tāms par pateicības upuri mājas gariem, kas ar savu svētību nodrošina zemes auglību un lopu ražību. Tāpat tajā ietverts lūgums, lai arī turpmāk tie dotu saimniecībai savu svētību. Iespējams, ka iepriekš citētie teksti liecina par to, ka svētības devēju funkcijas kādreiz piedēvētas arī raganām, lai gan tiešā veidā tas tekstos nav apliecināts. Ziedošana raganām bija saimnieka un saimnieces uzdevums. To parasti veica divējādi – vai nu atstājot ziedošanu noteiktā vietā, vai sasaucot raganas uz barošanu. Otrs paņēmieni plašāk raksturots divās teikās.⁵ Kārlis Straubergs norāda, ka Jaunlaicenes piemērs ir viens no retajiem latviešu folklorā, kurā sīkāk aprakstīts rituālais kailums, kas saistīts ar auglību un dzīvības spēku.

Iepriekš citētajos tekstos lasāmā raganu saaukšanas formula minēta vēl kādā teikā – raganas barojot, saimnieces sauc: *Cibu, lielais, cibū, mazais, cibū, visu mazākais!* (Jaunlaicēnē). Šādas un līdzīgas formulas bieži izmantotas, sasaucot piena pienesējus krupjus, čūskas un citus kustoņus (Straubergs 1944:230, 416). Līdzīgus vārdus 1725. gadā piemin Mežmuižas mācītājs Ranejs (Ligers 1952:167).

Raganām pārsvarā ziedota pārtika: *Raganu barība esot tarags,⁶ piens, sviests un driķu⁷ bieza putra, un arī krējums* (Jaunlaicēnē), to dzeramais – salds piens (Apē). Teikā par Rencu ozolu Veclaicenes pag. norādīts, ka raganām ziedotā putra pie koka atstāta trauciņā (Veclaicēnē). Pāris gadījumos norā-

Rencū mājām bijis viens liels ozols. Tur tad nolikuši trauciņu ar putru vai citu ko ēdamu” (LFK 929, 27803–27804, Veclaicēne).

⁵ „Kunkuls ar savām raganām citiem apkārtējiem kaimiņiem daudz posta darījis. Jāņu dienās viņš arvienu jūdzis savu „Sirmo” labākos vāgos un tanī ielicis mucu alus un daudz no labākām ēdieniem. Sievu piesaucis, abi braukuši uz tuvākiem krustceļiem, kur tad raganas barojuši un devuši pavēles, pie kuriem apkārtējiem saimniekiem lai ietu katra govju slaukt. Kunkuls tur saucis: „Tibi, lielais, tibi, mazais, tibi, visumazākais!” – tad arī nākušas no birzes pa priekšu lielas meitas vaļējiem matiem, tad nākušas tādas vidēja auguma un pēdīgi tādas mazas, sīkas meitenītes, pavisam 40 pāru. Kad visas bijušas sanākušas, tad Kunkuls tās pamieļojis un beigās izdalījis darbus, tā izsaukdam visu apkārtējo kaimiņu vārdus” (DO 307, Ziemeņi); „[...] Kad viss [vakarā] paliek klusu, tad saimniece ienāk [rijā], izpin matus, novelk brunčus un kreklu un nomurmina kādus vārdus un izsauc: „Cibū, lielais, cibū, mazais, cibū, viss tas mazākais!” Tiklīdz tā sāk tā saukt, tad uzreiz no visiem kaktiem rupučī sākuši nākt laukā, un pienākuse gandrīz vai visa rija pilna. [...] Tiklīdz saimniece beiguse savus garus barot, tad tie arī visi izklīduši katrs uz savu kaktu, kur nākuši, tur gājuši” („Rupučī kā raganas” – DO 264, Jaunlaicēne).

⁶ *Tarags* – biežpiens.

⁷ *Driķi* – griķi.

dīts, ka raganām ziedoja arī alu (Gaujienā, Ziemeros). Alus noliešana jeb libācija tiek uzskatīta par arhaisku baltu tautu tradīciju, kas bija nozīmīga dažāda ranga dievu, garu un mirušo kulta sastāvdaļa (Usačiovaite 2009; Biezais 1994:123-124). Liecības par alus libāciju Ziemeļvidzemes mājas garu kultā baznīcu vizitācijas protokolos sastopamas kopš 18. gs., piemēram, 1739. gadā minēts, ka kāds Valmiermuižas saimnieks Miķeļos *elka dievam* uz akmens lējis alu, metis trīs sauļas gaļas, upurējis gaiļi, kā arī uzlējis vēl trīs karotes zupas. Vienā teikā kā ziedojums raganām minēta arī nauda (Jaunlaicēnē). Sīka nomināla monētas viduslaikos un jaunajos laikos bija raksturīgs ziedojums dažādiem gariem un dievībām. Naudu mājas gariem jeb mājas kungiem dažviet Ziemeļvidzemē ziedoja vēl 19. gs., kā to apliecina, piemēram, mācītājs Karlbloms, kurš 1836. gadā uzsāka aktīvu cīņu pret mājas garu kultu Ērgemes draudzē (Carblom 1836:39).

Teiku tipi, kuros stāstīts par raganām ar mājas gariem raksturīgajām funkcijām, ir tipiski arī naratīviem par citādos vārdos nosauktiem līdzīgiem gariem. To funkcija parasti ir tradīcijas stiprināšana, brīdinot no situācijām, kurās tiek pārkāpta kāda no tradīcijas normām, un atspoguļojot par to piemērotās sankcijas. Tā kā par mājas garu barošanu bija atbildīgi attiecīgās sētas saimnieki, tradīcijā pastāvošās normas šajās teikās pārsvārā pārkāpj pārējie saimes locekļi – kalpi un bērni. Piemēram, par *pirmā kumosa* ziedošanas principa pārkāpšanu ar smagu slimību tiek sodīts parasti kāds kalps, kurš pagaršo ēdienu vai dzērienu pirms ziedojuma veikšanas (Gaujienā). Kādā citā plaši izplatītā teiku tipā kalps izēd gariem nolikto ziedojumu, bet ziedokļa traucīņu pēc tam pieķēza, par ko raganas (citos variantos pūķi u.c.) nodedzina māju (Apē, Mazlaicēnē, Veclaicēnē, Ziemeros). Šis teiku tips pazīstams arī Lietuvā (Vēliuss 1977:129–130).

Raganu – mājas garu tradīcijā izšķirami arī jaunāki kristietības ietekmē radušies priekšstati. Līdzīgi kā pūķi, arī raganas uzskatītas par jauniem gariem un to turētāji saistīti ar Velnu: *Agrāk raganas dzīvojušas daudz mājās. Vēl šinīs laikos piedaudzina, ka dažās mājās dzīvojot raganas, īpaši pie tādiem saimniekiem un saimniecēm, kas ar nešķīstiem gariem pinušies*” (DO 103, Ape). Uzskatīja, ka raganu turētāji esot Velnam dvēseli nodevuši (Jaunlaicēnē). Jau Mancelis rakstīja: *Kas pūķi tur, tas cienī pat Vellu*” (Mancelius 1638b:228). Šī imesla dēļ, tāpat kā citviet Lat-

vijā burvjiem un ciema raganām, raganu turētājiem ir bijis grūti nomirt: *Raganu turētāji arvienu mirst nepatīkamā nāvē. Kad raganas sasien, tad raganu saimnieci jāmirst. Vai: Tādām saimniecēm, kurām esot bijušas raganas, bijis ļoti grūti nomirt, ja nebijis, kas raganas saņem. Tā reiz kāda raganu turētāja rūkuse un mocījās vairāk dienas un naktis no vietas, kamēr ar vislielākām mokām nomiruse. Kad liķis uz kapiem vests, tad kovārņi, kraukļi un vārnas to uz kapsētu kliegdami un brēkdami pavadījuši. Tā tie tur tikmēr līdinājušies un brēkuši, kamēr tā aprakta. Pēc viņas nāves visas tās govīs nobeigušās un bagātība izputējuse, ko, dzīva būdama, raganas turēdama, sarasuse* (Jaunlaicēnē).

Tāpat salīdzinoši jauns ir priekšstats, ka mājas garus ir iespējams nopirkt: *Par raganām Rīgā pārdotas vecas izparas*⁸ (Lugažos); pērkamās raganas esot sarkanas kā ogles (Apē); tās var nopirkt arī no Velna (Jaunlaicēnē). Līdzīgi un materiāla ziņā daudz bagātīgāki ir priekšstati par pūķu piršanu Rīgā no vācu kungiem, atdotot Velnam dvēseli u.tml. Kārlis Straubergs secina, ka teikās minētās norādes, ka pūķi var nopirkt no vāciešiem, liecina par to, ka latvieši šo priekšstatu uzskatījuši par aizgūtu (Straubergs 1938a:34399).

Iepriekš sniegtais raksturojums norāda uz to, ka Alūksnes un Valkas rajona ziemeļu daļā raganas uzskatītas arī par mājas gariem. Saskaņā ar ļoti skopajām avotu norādēm šis priekšstats kā lokāla tradīcija iekļāvās citādos vārdos nosauktu, bet funkciju ziņā gandrīz identisku mājas garu priekšstatu aplocē. Izzūdot pašai tradīcijai, 19. gs. beigās strauji izzuda arī ar to saistītie ticējumi un teikas. Iepriekš tika norādīts, ka Alūksnes rajonā raganas netika humanizētas, t.i., tām raksturīgās funkcijas netika piedēvētas sievietēm, tā vietā nakts raganas tika padarītas par sieviešu kalponēm. Saskaņā ar dēmonologu uzskatiem dažādās zemākās mitoloģiskās būtnes bija saistītas ar velnu, tāpēc arī tās varēja kalpināt tikai tie, kas noslēguši ar velnu līgumu. Par to, ka raganas par mājas gariem – piena pienesējām padarītas kristīgās dēmonoloģijas iespaidā, liecina arī fakts, ka raganu – mājas garu tradīcijā nav gandrīz nekādu iezīmju, kas nebūtu sastopamas citu Ziemeļvidzemes mājas garu tradīcijās.

Dāvis Ozoliņš 1893. gadā publicētajā rakstā „Raganas” secināja, ka raganas senākajos priekšstatos ir bijušas meža un mājas gari. Šim secinājumam var pievienoties tikai

⁸ Izparas – izlietotas, izpertas pirts slotas.

daļēji. Galvenais Ozoliņa arguments, klasificējot raganas kā meža garus, bija saistīts ar tām tipisko uzturēšanās vietu mežā, kā arī Alūksnes rajonā tām raksturīgajām darbībām – šupošanas koku zaros un cilvēku maldināšanu mežos. Lai gan šādas darbības var būt raksturīgas arī meža gariem, raganu tradīcijas rietumu areālā populārākās ticējumu teikas *Māsiņ, paturi bērnu* funkciju analīze un vairāk nekā 100 raganu vietu valences analīze pierāda, ka par raganām šajā apgabalā visdrīzāk saukti mirušo gari. Pētījuma gaitā noskaidrots, ka apmēram trešā daļa no raganu dzīves un darbības vietām (pārsvārā mārki un diķi, meži, kalni, gravas un tilti) atrodas 0-2 km rādiusā ap vēlā dzelzs laikmeta, viduslaiku un agro jauno laiku apbedījumu vietām. Tā kā pētījuma gaitā netika konstatēta raganu vietu saikne ar kapsētām, kas jaunākas par 18. gs., domājams, ka ap šo laiku pamazām izzuda priekšstats par raganām kā par mirušo gariem, lai gan raganu saikne ar senkapjiem mutvārdu tradīcijā saglabājās līdz pat 20. gs. pirmajai pusei. Līdzās raganu vietām, kas saistītas ar senkapjiem, pastāvēja arī ar kapjiem nesaistītas vietas (pārsvārā purvi, kalni, koki, meži, akmeņi un gravas). Austrumu areālā šis ir dominējošais raganu vietu veids.

Lai gan raganu tradīcijas tekstos 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā raganu rašanās no mirušo dvēselēm nav iztirzāta, domājams, ka tās sākotnēji uzskatītas par tā saucamajām nelaimīgajām dvēselēm, kas ir vai nu ne labā nāvē mirušo, vai normu pārkāpēju dvēseles. Par to liecina gan tas, ka raganu dzīvesvietas ir kapu apkārtnē vai citas tā saucamās *netīrās vietas*, gan to dēmoniskais raksturojums – uzvedība un cilvēkiem kaitnieciskās darbības. Par to netieši liecina arī raganu nosaukums, kas norāda uz to, ka tās, līdzīgi kā rēgi, var cilvēkiem negaidīti parādīties un tikpat negaidīti pazust.

Viena no nozīmīgākajām raganu teiku funkcijām bija regulēt cilvēku attiecības ar raganām, uzturot kopienā noteiktas uzvedības normas, respektējot raganu dzīvesvietas un aktivitātes laiku. Teikas ilustrē dažādus gadījumus, kad pieņemtās normas tiek pārkāptas, atklājot ar šo rīcību saistītās sankcijas. Līdzās raganām – nelaimīgajām dvēselēm Alūksnes rajonā tās uzskatītas arī par mājas gariem, kuru labvēlība iegūstama, veicot noteiktas darbības, galvenokārt ziedojot noteiktos laikos. Galvenā šāda veida raganu funkcija bija nest saimniekiem jeb raganu turētāju kaimiņiem nozagto pienu. Priekšstats

par raganām kā par mājas gariem, visticamāk, radās viduslaikos vai agrajos jaunajos laikos. Alūksnes rajonā raganas netika humanizētas, t.i., tām raksturīgās funkcijas netika piedēvētas sievietēm, tā vietā nakts raganas tika padarītas par sievietu kalponēm. Saskaņā ar dēmonologu uzskatiem dažādās zemākās mitoloģijas būtnes bija saistītas ar velnu, tāpēc arī tās varēja kalpināt tikai tie, kas noslēguši ar velnu līgumu.

Filoloģijas doktors Sandis Laime, pētnieks/mācībspēks Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūtā, piedalījies ekspedīcijās uz Sibīrijas latviešu un latgaliešu ciemiem, arī uz senajām prūšu un Kuršu kāpas kursenieku dzīvesvietām. LU LFMI apgādā iznākusi monogrāfija *Raganu priekšstati Latvijā: Nakts raganas* (2013).

AVOTI

Biežais, Haralds. 1994. *Gaismas dievs seno latviešu reliģijā*. Rīga: Minerva.

Carblom, P. 1836. „Von heidnischem Opferdienst im Kirchspiel Ermes in der ersten Hälfte des 19. Jahr.” *Das Inland*, Nr. 1:39.

Kalnmaliets, R. 1891. „Raganas akmins.” *Mājas Viesis*. 28. dec. (Nr. 52.)

LFK Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloraskrātuves arhīva materiāli; pirmais skaitlis aiz saīsinājuma norāda manuskripta numuru, otrs – vienības numuru manuskriptā.

Ligers, Ziedonis 1952. *Latviešu etnogrāfija*, I. Bayeux: Apgāds „Tauta”.

LTT *Latviešu tautas ticējumi*. Sakrājis un sakārtojis prof. P. Smits. I–IV sēj. Rīga: Latviešu folkloras krātuve, 1940–1941.

LVI VK – LU Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēka.

Mancelius, Georgius 1638b. *PHRASSEOLOGIA LETTICA, Das ist: Taeglicher Gebrauch der Lettischen Sprache. Verfertigt durch GEORGIUM MANCELIUM Semgallum Der H. Schrifft Licentiatum &c. Ander Theil. Diesem ist beygefüget das Spruchbuch Salomonis*. Rīga: G. Schroeder.

Ozoliņš, Dāvis 1893. „Raganas”. *EZPL* III

Straubergs, Kārlis 1938a. Pūķis. *Latviešu konversācijas vārdnīca*. XVII sēj. Rīga: A. Gulbja apgāds. 34398.–34402. sl.

Straubergs, Kārlis 1944. *Latviešu tautas paražas*. I sēj. Rīga: Latvju grāmata.

Urtāns, Vladislavs 1977. *Senākie depoziiti Latvijā (līdz 1200. g.)*. Rīga: Zinātne.

Usačiovaite, Elvīra 2009. „Arhaisks rituāls – libācija.” *Baltu un slāvu kultūrkontakti. Rakstu krājums*. Atb. red. J. Kursīte. Rīga: Madris: 54–58.

Valk, Heiki 2003. „Christianisation in Estonia: A Process of Dual-Faith and Syncretism.” *The Cross Goes North: Processes of Conversion in Northern Europe, AD 300-1300*. York: York Medieval Press: 571-579.

Norbērtas Vēliuss 1977. *Mitines lietuvių sakmių būtybės*. Vilnius: Vaga, 1977.

Elizabetes Ludvikas darinātā kaklarota

Elizabete Ludvika. *Pieckārši saistošs*. 2010. Sudrabs, 14k zelts, ametists, mēnessakmens, dimants, akmens.

Par mākslinieci skat. Lindas Treijas rakstu 45. lpp.

Leons Briedis

JAUNAIS BRIEDIS

augām dienām
jaunais mednieks gluži kā apmāts dzinās pa pēdām jaunajam briedim
līdz kādā nomaļā meža norā
viņš beidzot to panāca
jaunais un staltais briedis uz brīdi apstājās
nesteidzīgi atskatījās uz jauno mednieku
kurš jau bija uz viņu notēmējis savu bisi
un piepeši
strauji ielēca jaunā mednieka krūtīs
gāja gadi
mijās gadskārtas ļaudis laiki un tikumi
vienīgi jaunais mednieks novecodams nekur sev nerada mieru
augām dienām un naktīm
viņš juta sevī smagu kāju dipoņu un sviedrainu elsu
trakus un apdullinošus aurus asinīs
un pakrūtē palaikam iesmeldzamiem brieža zarainos ragus
līdz kādā murgainā bezmiega naktī
nеспēdams novērst acis no meža noras
nosirmojušais mednieks
izmisumā
ar drebošām rokām pielicis sev pie krūtīm bisi
nospieda gaili
kad dūmu murskulis izklīda
mednieks pamanīja
kā no viņa krūtīm
stalts un dižens
šūpojot zarainos ragus
iznāca jaunais briedis
un nesteidzīgi atskatījies
uz mūžīgiem laikiem pazuda meža norā

2015

Ligita Kovtuna

JAUNĀS GAITAS SUMINĀJUMS RĪGĀ

Gaismas pils Stendera lasītavā (2015.20.X) valdīja pacilātība un ļaužu rosība – kupls pulks kultūras un radošas domas draugu bija pulcējušies, lai suminātu *Jauno Gaitu* 60. jubilejā. Ar asprātīgu un saturīgu priekšnesumu klātesošo uzmanību saistīja žurnāla pirmais redaktors Valters Nollendorfs un ilggadējā līdzstrādniece, JG arhīva glabātāja Lalita Muižniece, dialogā vērpjot atmiņu stāstu, bagātu ar faktiem. Runātāju pulkā arī literatūrzinātnieces Eva Eglāja-Kristšone un Ingūna Daukste-Silasproģe, JG redakcijas loceklis Māris Brancis un Indra Ekmane, pašreizējā redaktora Rolfa Ekmaņa meita, kura šobrīd mīt Rīgā un raksta savu doktora darbu. Asprātības kā allaž šķīla Uldis Grava, nopietnākus tematus, saistītus ar literatūras un grāmatniecības gaitu Latvijā, risināja dzejnieks Uldis Bērziņš, izdevējs Jānis Oga, literatūras kritiķe Anda Kubuliņa u.c.

...ir divas latviešu valodas: viena ir pasīvā ikdienas valoda, otra – aktīvā gara valoda. Pirmā valoda prasa ēst un dzert, runā par darbu, mašīnām, laika apstākļiem; otra valoda lūdz Dievu, atklāj dvēseles pārdzīvojumus un izsaka dziļākās domas. Gara valoda ir kultūras valoda: tikai gara valoda var radīt kultūru un uzturēt kultūru dzīvu. Tāpēc ir svarīgi kopt šo valodu, lai mēs nepazustu bez mīņas lielo tautu vidū. Tāpēc ir svarīgi veicināt literatūru, kas gara valodu glabā un veido tālāk. Tā Jaunās Gaitas pirmais redaktors Valters Nollendorfs rakstīja 1955. gadā izdevuma pirmā numura ievadā.

Visi klātesošie vienojās siltā sveicienā un laba vēlējumos *Jaunās Gaitas* veidotājiem. Un kā citkārt dzimšanas dienās – nobaudīja svētku kliņģeri.

Ligita Kovtuna ir laikrakstu *Brīvā Latvija* un *Laiks* galvenā redaktore un apgāda „Vesta-LK”, („Laika Grāmata”) vadītāja.

Ingūna Daukste-Silasproģe

Eva Eglāja-Kristšone

Indra Ekmane

Lalita Muižniece

PIRMIE GADI

Jaunajai Gaitai 60! Citi priecājas, citi brīnās, vai tiešām? Kāds izpētījis, ka *JG* ir vienīgais tik ilgi bez pārtraukuma iznākušais latviešu kultūras žurnāls. Bet *Karogs*? 2000. gada 5. oktobrī *Leta* vēstī, ka tas ir bijis *ilglaicīgākais literārās preses izdevums latviešu rakstniecības pastāvēšanas laikā* – jau no 1940. gada oktobra. Un Guntis Berelis internetā raksta (2010.10.XII), ka 2010. gada septembrī *Karogam* apritēja 70 gadu. Pēdējie trīs *Karoga* numuri iznāk 2010. gadā.

2015. gada 20 oktobrī Latvijas Nacionālās bibliotēkas Letonikas un Baltijas centrs tā vadītājas Dr. hist. Vijas Daukštes ierosmē un gādībā kopā ar LU Literatūras, folkloras un mākslas institūtu (LFMI) sarīkoja pārrunu pēcpusdienu „Kultūrai un brīvai domai. Rakstu krājumam *Jaunā Gaita – 60*”, aicinot „jaungaitniekus” Valteru Nollendorfu, Lalitu Muižniecei pastāstīt par žurnāla sākuma gadiem, literatūrzinātnieci Ingunu Dauksti-Silasproģi – par *JG* pasaulē, arī LFMI pētnieci Evu Eglāju-Kristsoni un vēl daudzus citus žurnāla līdzgaitniekus un draugus piedalīties ar pārrunām un ieteikumiem par *JG* nākotni. Pēdējā iecere diemžēl neīstenojās. Kaut arī ap 100 sanākušo atzina rakstu krājuma vērtību, ieteikumi tālākam darbam vai darba uzlabošanai neizskanēja. Toties LNB Stendera lasītavā, kur notika sarīkojums, bibliotekāre Inta Beijere bija iekārtojusi ļoti sakarīgu, informatīvu, saistošu *JG* izstādi. Indra Ekmane nolasīja pašreizējā *JG* galvenā redaktora Rolfa Ekmaņa sveicienus un pārdomas par žurnāla gaitu un attīstību. Sirsnīgi apsveikumi pienāca no jaunatnes žurnāla *Ceļinieks* bij. redaktora un *Latviešu Jaunatnes apgāda Ceļinieks* pagaidu padomes vadītāja Mārtiņa Štauvera, no sabiedriskās darbinieces un vairāku grāmatu autore Birutas Abulas u.c. *JG* redakcijas locekle Maija Meirāne atsūtīja Kanādas avīzē *Latvija Amerikā* ievietoto (1963) *JG* sludinājumu ar pirmajos 45 numuros publicētajiem 320 autoru vārdiem. Līdz 2015. gadam autoru pulkam pievienojusies vēl apmēram 700 rakstītāju, zīmētāju, gleznotāju.

JG jubileja tiek atzīmēta arī citu pasākumu ietvaros, piemēram, pērnrudē mākslinieces

Valters Nollendorfs un Lalita Muižniece atceras *JG* pirmos gadus <[youtube.com/watch?v=QwCW9fJF4-w](https://www.youtube.com/watch?v=QwCW9fJF4-w)>

Anitas Jansones-Zirnītes mājās Burtņiekos literatūras sarīkojumā „Burulis” par tematu „Pasaulē. Ar sirdi Latvijā”, kur piedalās arī šo rindiņu rakstītāja (skat. *Laikraksts Latvietis* 2015.11.XI). Arī Amerikas Latviešu tautiskās savienības (ALTS) Latvijas valsts 97. gadskārtas jubilejas svinībās Bostonā (2015.8.XI) notika *JG* 60-gades atzīmēšana ar plašu Jāņa Šternberga darbu izstādi, Lara Krēsliņa, Maijas Meirānes, Daces Micānes Zālītes, Sarmas Muižnieces Liepiņas dzejas lasījumiem un Agitas Aristas, Breta Silvermana mūzicēšanu (skat. sadaļu „Diaspora” 63. lpp.).

JG piedzima gandrīz kā Amerikas Latviešu jaunatnes apvienības neplānotais bērns, kā „neglītāis pīlēns”, kas izkūņojās par gulbi. Kad tā priekštecis *Raksti*¹ sabruka, galvenokārt saimniecisku iemeslu dēļ, ALJAs valde uzdeva valdes loceklim Valteram Nollendorfam sagatavot jaunu žurnālu. Stāsta Valters: *1954. gada ALJAs kongresā Rakstu pēdējais redaktors Gunārs Šmits vicina „Rakstu” 13. numura vākus. – Ieprasos: un kas tur iekšā? – Nu pagaidām tikai vāki.*²

ALJAs valdes sēdē (1955.VII) Indianapolises latviešu biedrības namā mežonīgi karstā dienā (ap 40°C jeb 104°F) pienācis pēdējais brīdis ķerties pie jaunā žurnāla tapšanas. Domas karstumā sasprēgājušas. Valteram raksti ienākuši lēni, nepietiek pat pusei no žurnāla. Līdz ALJAs kongresam, kad pirmajam numuram jābūt gatavam, tikai divi mēneši. Aivars Ruņģis deklarē: *Mēs neesam nekādi zemnieki. Mēs te sēdēsīm tik ilgi, kamēr tas rakstu krājums būs. Zigurds Reineks to pasaka krāšņāk: Tupēsīm uz tiem bleķa krēsliem, kamēr to žurnālu izperēsīm!* Tupējām arī, iz-

¹ *Raksti* – ALJAs žurnāls jaunajiem (1952-1954). Redaktori ASV austrumkrasta jaunieši – nr. 1-11 Mudīte Austrīņa (1924-1991), Henrijs Nordens (1930), Kristaps Valters jun. (1930-2003); nr. 8-11 Andra Kadile (1935); nr. 12-13 Gunārs Šmits, Jānis Klāvsons (1933-1965), Ausma Mateate (1933).

² Skat. arī Valters Nollendorfs „Viens bez divām nullēm. Intervija pašam ar sevi”. *JG*100(1974).

perējām arī, līdz ar Valtera spontāni radušos nosaukumu *Jaunā Gaita*. Olafs Stumbrs vēstulē pazobojas – *kāpēc ne „Vieglā Gaita”? vai vislabāk „Ābece”?* Bet nosaukums iedzīvojās līdz ar atvasinājumu „jaungaitnieki”.

Pirmos trīs gadus *JG* galvenais nolūks atspoguļojās tā apakšnosaukumā „Rakstu krājums jaunatnei. ALJAs Apgāda nozares izdevums”. Žurnāls jauniešiem, par jauniešiem, galvenokārt jauniešu pierakstīts. 1958. gadā apakšnosaukums pārtapa par „Brīvās Latvijas jaunās paaudzes rakstiem,” pēc tam līdz šai baltai dienai tas ir bijis „Rakstu krājums kultūrai un brīvai domai”. Komentē Valters Nollendorfs: *Pašā sākumā JG bija īsts ALJAs žurnāls. Tikai vēlāk tā sāka pārveidoties par jauno autoru žurnālu. Kad nodibinājās „Ceļinieka” apgāds, šis process bija jau gandrīz nobeidzies.*³ „Ceļinieka” paspārnē *JG* nonāca ar 16. nr. (1958) reizē ar izdevumiem *Ceļinieka Raksti Jaunatnei, Mazputniņš*, vēlāk arī *Mēs*. Ar 267. nr. (212) norāde uz izdevēju: *Jauna Gaita Inc.* Ar 282. nr. kā „izdevējs un maketētājs” aizmugures iekšējā vākā minēts Jura Žagariņa vārds.

Ko ievietot žurnālā? Daiļliteratūru, bez šaubām. Apceres par sabiedriskiem un politiskiem jautājumiem. Iepazīstināšanu ar jaunatnes darbošanos. Un katrā ziņā humora nodaļu. Kas būs rakstītāji? Cerība ir uz jauno paaudžu autoriem no visas pasaules, bet kā viņus kontaktēt, kā piesaistīt? Kā žurnālu finansēt? Kas un kā to izdos? Un vāki? Jaunajam, toreiz 24 gadus vecajam redaktoram Nollendorfam domāšanas bez gala. Jāizveido līdzstrādnieku tīkls, izplatītāju tīkls. Atzišos, ka pat šodien man nebūt nav skaidrs, kā tas notika, ka 1955. gada septembrī *Jaunās Gaitas* pirmais numurs patiesi bija tapis. Tā redakcijas lappusē minēts galvenais redaktors Valters Nollendorfs un tehniskais redaktors Aivars Ronis. Metiens cerīgs – 1500. Nākamajos numuros tas nokrīt uz 1250, vēlāk netiek vairs atzīmēts. No *Rakstu* līdzstrādniekiem atsaucies tikai Olafs Stumbrs, Modris Mednis un Visvaldis Klīve, līdzstrādnieku pulks jāveido no jauna. Paredzēts katrā numurā ievietot dažus vecākās paaudzes rakstnieku un domātāju darbus, kuru saturs piemērots jaunatnei. Pirmajā nr. tāds ir Volde-mārs Aparjods, nākamajos – Arturs Kaugars, Ludis Bērziņš, Arveds Švābe, Jānis Klīdzējs,

Jānis Veselis, Arnolds Aizsilnieks. Darbus iesūta „tālumnieki” – Mirdza Timma, Zigurds Ritmanis, atsaucas daži ASV vidienes jaunieši – Andra Nerete (Agate Nesaule), Elfa Taiga (Elfa Ozoliņa), pārējais žurnāls jāaizpilda pašam redaktoram un citiem ALJAs valdes locekļiem – Aivaram Ruņģim, Laimonim Streipam, Vīgo Burģim. Lai autoru klāsts jaustos daudzveidīgāks, rodas pseidonimi: Valdis Nora, Toms Bezmērs, Vilibalds Pāķis, Antons Acuraugs, Skorpions u.c. Šo rindiņu rakstītāja Lalita Lāce (vēlāk Muižniece) tiek piesaistīta vākt informāciju, arī rakstīt par jaunatnes organizācijām un izveidot sadaļu „Pa ALJAs pēdām”. Nākamajos numuros redaktoru loks paplašinās ar Vīgo Burģi, Jāni Peniķi, Aivaru Ruņģi. Ar 4. nr. par redaktoru un visražīgāko, arī daudzveidīgāko līdzstrādnieku kļūst Stokholmā mītošais Andrejs Gunars Irbe – ar vismaz 226 apcerēm, komentāriem, recenzijām, stāstiem un dzejoļiem, kam skaita ziņā tuvojas vien pašreizējais redaktors Rolfs Ekmanis. 1956. gadā par literāriem padomdevējiem piesaista Arturu Kaugaru, Jāni Veseli un Romānu Jansonu, kuru loma, liekas, nebija skaidra ne redaktoriem, ne pašiem padomdevējiem. *Ideja bija daudz-kārt skaistāka par tās īstenošanos dzīvē*, vēlāk raksta Aivars Ruņģis.⁴

Pirmos piecus gadus *JG* stūrē Valters Nollendorfs, pamīšus ar Aivaru Ruņģi, kurš uz gadu (1956-1957) iesēžas atbildīgā redaktora krēslā, kamēr Nollendorfs ievēlēts par ALJAs priekšsēdi. 1960. gadā par atbildīgo redaktoru kļūst Laimonis Zandbergs un vada žurnālu veselus 36 gadus (nr. 25-209) līdz savai negaidītajai aiziešanai uz viņu sauli (1997. VIII). Pusgadu par pagaidu redaktoru darbojas Juris Zommers, tad, citējot Rolfu Ekmani, *pēc trīs dienu ilgas domāšanas un telefoniskām sarunām* viņš tiek *pielauzts* uzņemties žurnāla vadīšanu, sākot ar nr. 212 (1998). Pašam labāk patīkot lietojums „darbu koordinēšana”, nevis „vadīšana”. Negribējis arī, ka pēc daudzu gadu līdzdarbošanās žurnālā (kopš 1958) tas *noietu dibenā*. Gandarījumu dodot vairāku Latvijā, ASV, Kanādā un Zviedrijā mītošu jaunāko paaudžu pārstāvju sekmīga iesaistīšana redakcijas darbā – par spīti tam, ka viņi visi ir ļoti aktīvi arī citos kultūras projektos, – saimniecības vadītāju Tiju Kārkli, satura veidotājas Lindu Treiju, Vītu

³ Turpat.

⁴ Aivars Ruņģis. *Jaunā Gaita. Stāsts par žurnāla tapšanu un sākuma gadiem*. DEG, 1990:36.

Gaiķi, Māri Branci, Lilitu Zaļkalni un kā pēdējo – Sarmu Muižnieci Liepiņu. Arī krietnu virkni izcili kvalificētu līdzdarbinieku Latvijā.

Pirmajos gados svarīga bija jauniešu apzināšana, ieinteresēšana. Tam nolūkam derēja raksti, kas iepazīstināja ar jauniešu darbību ne tikai ASV un Kanādā, bet arī Eiropā un Austrālijā. Savienotajās Valstīs – ar Kalamazū, Čikāgas, Grandrapidu, Takomas, Linkolnas, Bostonas, Ziemeļkalifornijas jaunatnes kopām un pulciņiem. Ar Austrālijas latviešu jaunatni Melburnas, Adelaides, Sidnejas kultūras dienās. 35. nr. tika veltīts Austrālijas jaunajiem un arī vairs ne tik jauniem autoriem un kultūras dzīvei. Līdzās „Pa ALJAs pēdām” radās rakstu sērija „EJAs tekās” (Eiropas Latviešu jaunatnes apvienības). Lasītāji iepazīnās ar Augustudorfas latviešu ģimnāziju, ar skautu un gaidu rosmēm, ar latviešu liberālās un arī sociāldemokrātiskās jaunatnes aktivitātēm trimdā, īpaši Zviedrijā. Rakstus bagātīgi papildināja fotogrāfijas, kuras tagad, 60 gadu vēlāk, var ar interesi pētīt un mēģināt uzpazīt toreizējos jauniešus.

Jau pirmajā numurā ievietota humora nodaļa „Ar piemiegtām acīm”, pašu redaktoru ar dažādiem segvārdiem pierakstīta un piezīmēta. Nodaļa paplašinās 5. nr. un kļūst par „Skabargām”, kurās ar asprātīgajām latvju dainu ilustrācijām piedalās Reinis Birzgalis, ar „Visjaunāko bilžu vārdnīcu” – Biruta Rubesa. Veselus 10 gadus lasītājus priecē Laimoņa Streipa humoristiskie „Zinātniski pētījumi latvju folklorā”. Tiem piebiedrojas Ulfafs Jāņsons (Uldis Ģērmanis), Ojārs Jēgens, Spodris Klauverts, Kuraž Krišs (Kārlis Zvejnieks), Tāivaldis Ķīkaura, Jānis Sarma, Uldis Siliņš, Herberts Sils u.c. humoristiskas prozas un dejas rakstītāji gan ar īstajiem, gan arī segvārdiem. „Redakcijas padomniekā” (vēlāk „Skabargu redakcijā”) atrodamī asprātīgi jautājumi un atbildes.

Sākumā autori ir galvenokārt no ASV vidienes – Ojārs Jēgens, Valdis Krāslavietis, Astrīde Ivaska u.c. No rietumkrasta atsaucas Benita Veisberga ar jaukajiem Nitas stāstiem, Ausma Jaunzeme, Jānis Gorsvāns. Kad *JG* mazliet ieskrējusies, redaktoriem šķiet, ka ir laiks no jauna bildināt bijušos *Rakstu* ļaudis. Ceļā uz ALJAs valdes sēdi Filadelfijā (1956. IV) pieci *Jaunās Gaitas* redaktori un līdzstrādnieki – Valters Nollendorfs, Aivars Ruņģis, Jānis Peniķis, Zigurds Reineks un Lalita

Lāce – ierodas Ņujorkā pie *Rakstu* redaktores Mudītes Austrīņas, kur tiekas ar Andri Kadiļi, Gunaru Saliņu, Ritu Liepu. *Viņi saņēma mūs kā pirmziemniekus pārbaudē, esmu ierakstījusi dienasgrāmatā. „ALJAs pēdās” tas aprakstīts saudzīgāk: Rūpīgi izmeklēti vārdi šaudās pāri mazajai, īpatnēji iekārtotajai, mājīgajai Mudītes Austrīņas istabiņai. „Pozitīvisms” un „negatīvisms” ir divi no visvairāk lietotajiem vārdiem. Notiek klusa, bet uzmanīga vērtēšana. Abas puses piekrīt, ka eja- mais ceļš ir viens, bet par „pozitīvo” un „negatīvo” plāksni tās nevar vienoties. „Kāpēc jāvienojas?” vaicā Mudīte Austrīņa. Un viņai taisnība. Šķīrāmiešiem sirsniņi, kaut bez jebkādiem sadarbošanās solījumiem. Likās, ka brauciens būs bijis nesekmīgs. Taču pavisam drīz Mudīte Austrīņa atsūta pirmo rakstu⁵, gadu vēlāk dzejoļi saņemti no Gunara Saliņa, kurš paliek uzticīgs jaungaitnieks nākamos 15 gadus. Atsauca citi ASV austrumkrastnieki – Dzintars Freimanis, Voldemārs Avens, Jānis Krēsliņš, Roberts Mūks, Aina Kraujiete, Linards Tauns, Baiba Bičole, Jānis Klāvsons, Valda Dreimane, Rita Gāle u.c. Rita Liepa atsūta skaisto „Nekrologu dzejnieka istabai.” No Kanādas darbus sūta Eduards Freimanis, Indra Gubiņa, Aina Zemdega, Tāivaldis Ķīkaura, Juris Mazutis u.c. No Zviedrijas raksta Gunars Andrejs Irbe, Richards Rīdzinieks, Dzintars Sodums, Margita Gūtmane, Pāvils Johansons, Juris Kronbergs. No Vācijas – Zeltīte Avotiņa, Irma Bērziņa. No Anglijas – Velta Sniķere, Monika Zariņa, Guntis Zariņš. Jau 50. gados pienāk manuskripti no Austrālijas – no Eduarda Silkalna un Ināra Brēdriča, Ivara Lindberga, vēlāk no Kārļa Ābeles, Gundara Pļavkalna, Jura Roziša. Pa kādam darbam iesūta vecākās paaudzes autori – Jānis Jaunsudrabiņš, Angelika Gailīte, Jānis Sarma, Pēteris Ērmanis, Edvarts Tūters, Herta Krauja, Osvalds Lācis, Pēteris Aigars, Mārtiņš Zīverts, Karola Dāle, Erna Ķikure, Rūta Skujiņa u.c. Globāls izveidojas arī *JG* pārstāvju tīkls, pārklājot ASV „no krasta līdz krastam”, Kanādu, Eiropu, Austrāliju, Meksiku.*

Ar 1956. gadu paplašinās rakstu tematika, apceres par vēsturiskiem, politiskiem, sabiedriskiem jautājumiem. Uldis Ģērmanis ievieto savus *Latviešu tautas piedzīvojumus*, vēlāk arī *Zemgaliešu komandieri*. 1959. gadā sākas apceres par māksliniekiem. Līdz 1972.

⁵ Mudīte Austrīņa. „Dzintene dzintara zilē. Jānim Veselim 60 gadu.” *JG3*(1956):29.

gadam lasītāji iepazīstas ar Imantu Biti, Ivaru Albertu, Tālvaldi Stubi, Lari Strunki, Sigurdu Kalniņu, Jāni un Annu Annusiem, ar Čikāgas grupu – Vitautu Sīmani, Ojāru Šteineru, Silviiju Šteineri, Edvīnu Strautmani, Benno Tālvaldi. No citām vietām Ziemeļamerikā un Eiropā – ar Daini Miežāju, Rolandu Kaņepu, Svenu Lūkinu, Sigurdu Vidzirksti, Ilgvaru Šteinu, Gunāru Pāvulu, Raimondu Staprānu, Valdemāru Dārznieku, Vīsvaldi Reinholdu, Rasmu Biti, Gunāru Jurjānu, Kārli Medni, Voldemāru Baluti, Elmāru Dambergu, Uldi Āboliņu, Laimoni Mieriņu, Kārli Neili, Gundegu Cenni, Rūdolfu Kronbergu, Augustu Kopmani, Jāni Gaili, Dainu Dagniju u.c. Ražīgākais mākslinieku apcerētājs ir Jānis Krēsliņš. Mūziķus – Teodoru Reiteru, Jāni Mediņu, Ādolfu Ābeli, Emili Melngaili, Tālvaldi Ķeniņu, Albertu Jērumu, Jāni Norvili, Bruno Skulti, Jāzepu Vītolu, Arvīdu Jansonu, Imantu Saksu u.c. – visrosīgāk apcer Andris Vītoliņš, Jēkabs Poruks, Imants Sakss. Pēc 1972. gada apceres par māksliniekiem un mūziķiem apskkst, lai atsāktos 2001. gadā.

1957. gadā sākas lasītāju iepazīstināšana ar cittautu literatūru, galvenokārt dzeju, kas pierimst ar 1976. gadu, atsākas 1999. gadā. JG sākuma gados no skandināvu u.c. valodām atdzejo Andrejs Irbe, no somu un igauņu u.c. Astrīde Ivaska, no vācu valodas Irma Bērziņa, no angļu Jānis Krēsliņš, Velta Sņķere. Lasām Rilkes dzeju izcilā Gunara Saliņa atdzejojumā, lasām Dzintara Soduma tulkotā Džeimsa Džoisa *Ulisa* nodaļas līdz ar Soduma plašajām tulkotāja piezīmēm un Gunara Saliņa komentāriem. Izveidojas plaša recenziju nodaļa gan par daiļliteratūras, gan vēstures un mākslas grāmatām, gan tulkojumiem, arī par latviešu autoru grāmatām svešvalodās. Līdz 1970. gadam recenzentu skaits sasniedzis apaļu simtu. Visražīgākais ir Andrejs Gunars Irbe, rakstīdams arī ar segvārdu Gunārs Grava (arī „G.I.“, „G.Gr.“), visvairāk par Latvijas autoru darbiem. Gundars Pļavkalns recenzē dzeju, Pāvils Vasariņš un Juris Silenieks gan prozu, gan dzeju, Uldis Ģermanis un Andrievs Ezergailis vēstures grāmatas. Interesantas recenzijas publicē Dzintars Sodums, Gunars Saliņš, Jānis Krēsliņš, Tālvaldis Ķīķauka, Ojārs Krātiņš, mākslas grāmatas un albumus vērtē Herberts Sils, Laimonis Mieriņš, Raimonds Staprāns un Gvido Augusts.

Tiklīdz JG izkāpj no „jaunatnes žurnāla” rāmjiem, sākas arī aizrādījumi, norādījumi, nosodījumi. Dažiem šķiet, ka pilnīgi pietiktu, ja JG apmierinātos ar informāciju par jauniešu rosmēm, pašu jauniešu sacerējumiem un nevainīgu humora nodaļu, bet ir nemierā ar žurnāla patiešām *J A U N O* gaitu. Pirmais cinišs izrādās 9. numurā ievietotais Ojāra Vācieša dzejolis „Pēc ilgās šķiršanās” ar „G.Gr.” (Gunara Irbes) pavadvārdiem: *Par visu vairāk – kaut mēs nekļūtu sveši viens otram, kaut ilga šķiršanās mūs nesadalītu „Mūsos un Viņos”, kaut mākslīgā šķirtne, kas mūsu domu un jūtu straumes šķīrusi mūs jau daudzus gadus, neizšķirtu mūs pavisam. ...Vadoties no šāda vēlējuma un domām, JG ievieto šinī numurā jaunā dzejnieka Ojāra Vācieša dzejoli „Pēc ilgās šķiršanās”, kas pārspiests no okupētās Latvijas mēnešraksta „Karogs”. Mēs nezinām autora politisko pārliecību, bet mums ir brīva cilvēka priekšrocība – interesēties par visu, lasīt visu. Šī priekšrocība uzliek mums – vispirmā kārtā mums, jaunajai paaudzei – pienākumu taujāt pēc tā, kas notiek mūsu dzimtenē, ko domā un jūt tuŗienes jaunie latvieši. Mums ir arī demokrātijas cilvēka priekšrocība – varēt pateikt labu vārdu par pretinieku arī tad, ja nezinām, ko viņš domā citos jautājumos. Sašutuŗas balsis asi nosoda „komūnista” Vācieŗa dzejoŗa publicēŗanu trimdas jaunatnes žurnālā, taŗu žurnāls turpina nesadalīŗanās un neatsveŗināŗanās veicināŗanu ar Latvijas autoru dzejkopām, vispirms 51. nr (1965) ar Vizmas Belŗevicas, tad (nr. 67, 1968) ar 14 citu jaunu Latvijas dzejnieku, Astrīdes Ivaskas sakāŗtojumā, līdz ar autoru fotogrāfijām un sakāŗtotājas pēcvārdu. Nr. 79 (1970) lasām septiņu dzejnieku dzejoŗus ar redakcijas ievadu: *Sniegt lasītājiem tīrākās un īstākās dzejas balsis bijis „Jaunās Gaitas” nolūks visus ŗos gadus. Sekojoŗā mazā izlase atŗķīŗas no iepriekŗējām ar to, ka tā vairāk cenŗas pārdīt nevis dzejnieku talantu un morālo spēku, bet gan reālītāti Latvijā, kāda tā atŗpoguŗojas 1969. gada dzejā. Bez īpaŗa ievada vai paskaidrojuma blakus dzejai nr. 89 (1972) publicēta Ulŗa Zemzara, Egila Lukjanska, Aivara Kalves un Alberta Bela proza. Latvijas autoru dzeja bez īpaŗām norādēm mijas ar trimdas dzeju. Latvijas literatūrai un kultūŗas situācijai raksturoŗanai veltīts viss nr. 84 (1971). Vienubrīd izveidojas nodaļa „Starp papēdi un zemi.” Pirms Latvijas neatkarības**

atjaunošanas 1991. gadā visi Latvijas rakstnieku darbi ir pārspiedumi.

Par klupšanas akmeni kļūst filoloģijas studenta Ingvara Kalniņa raksts „Domas par valsti” (nr. 11, 1957), kurā viņš apcer demokrātijas pārkāpumu pār diktatūru, lai cik maigu, un spriež, ka nākotnes Latvijā jāatjauno 1922. gada Satversmes demokrātiskie principi. Pret rakstu un *JG* saceļas iebildumu krusa. Vai tikai raksta satura dēļ? Vai tālab, ka autora tēvs Bruno Kalniņš? Ir pat ieteikumi 11. numuru konfiscēt un rakstus cenzēt. Kā atbildi redaktori nr. 15 (1958) publicē simpoziju „Par preses brīvību un uzdevumiem”, aicinot tajā piedalīties 30 trimdas sabiedriskus, kultūras un politiskus darbiniekus. Atsaucas 16, paužot dažādus uzskatus par preses brīvību, viņu vidū arī Bruno Kalniņš no Zviedrijas. Neatceros, ka pēc simpozija būtu atkal sacēlies troksnis. Toties tai pašā 15. numurā „Skabargās” ar nosaukumu „Okupētā Latvijā. Produkcija virs plāna” no Latvijas PSR preses tika pārpublicēti Ļeņinu un partiju slavinoši dzejoļi un lozungi. Neievērojis publikācijas nosaukumu un novietojumu, dažs labs satraucās, ka *JG* izplata padomju propagandu.

Kā negaidīts kumeļa spēriens daļu lasītāju, arī nelasītāju, trāpīja Jāņa Turbada (Valža Zepa) *pēkšņā pietātes trūkumā* sarakstītās pasakas *Ķēves dēls Kurbads* fragmenti (nr. 19-21, 1959). Sašutumam radīja gan „tautas svētumu zaimošana”, gan dažuviet pārāk tautiskais vārdu krājums. *JG* redaktoriem un līdzstrādniekiem piedēvēja apzīmējumu – *ķēves dēli un meitas*, ko nemazināja Andreja Irbes dzejolis „Mijā” (nr. 23, 1959) ar rindām: *Mijā, tu būsi mans zirgs!*

Plaša un dzīvīlīga izvērtās nodaļa „Ar pastnieka gādību”, kur pie vārda tika gan *JG* atbalstītāji, gan nosodītāji. Parafrāzējot Jura Alunāna 1860. gada nekrologu *Mājas Viesim*, kāds asprātis rakstīja: Čučī, Jaunā Gaita, čučī, īsu sūru mūžiņu; uzgulušies lieli kluči, spiež tev ārā dzīvību. Turpretim R. Pakalns uzmundrināja (nr. 26, 1960): *Jau no paša sākuma esmu Jūsu žurnālu atbalstītis. Ceru, ka arī pašreizējie „smagie kluči” Jūsu vērtīgo žurnālu nenospiedīs. Nenospieda.*

Dzejniece, redaktore, lingvistikas un literatūras profesore (Western Michigan U.) Laila Muižniece, vairāku dzejoļu krājumu, bērnu un valodniecības grāmatu autore, lasījusi lekcijas arī Latvijas Kultūras akadēmijā. Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju locekle.

Uldis Grava

PIEBILDE STENDĒRA LASĪTAVĀ DZIRDĒTĀJAM

Ļoti patika LNB Letonikas/Baltijas centra kopā ar LU Literatūras, folkloras un mākslas institūtu rīkotā pārrunu pēcpusdiena „Kultūrai un brīvai domai: Rakstu krājumam *Jaunā Gaita – 60*” (2015.20.X). Dažu runātāju teiktajam vēlos tikai piebilst, ka trimdas sabiedrības satraukums un debates tolaik Amerikas Latviešu apvienības (ALA) kongresā, ko izraisīja Jāņa Turbada (īst. Valdis Zeps) sacerējuma *Ķēves dēls Kurbads*, kas 1959. gadā vairākos fragmentos tika publicēts *Jaunajā Gaitā* (*JG*19-21), bija tikpat smieklīgas, kā pašreizējās debates Saeimā par tikumību. Tolaik es vēl biju pārāk jauns, lai būtu bijis par delegātu kongresā, bet labi atceros Ņujorkas avīzē *Laiks* lasīto, kā mans paša radnieks Nacionālā Centra pārstāvis Jānis Vinters piesolīja *žagarus šiem puiseļiem*, kuri tad jau bija mācības spēki universitātēs.¹ Bet šo absurdo debašu dēļ nav jāslēdz ne Saeima, nedz bija jāslēdz ALA. Un nav tiesa, ka Gunāra Šmita izdots Amerikas Latviešu jaunatnes apvienības (ALJA) žurnāls *Raksti* ir saņēmis atbalstu no ALAs, kas savukārt to saņēmusi no amerikāņu CIA (*Central Intelligence Agency* jeb Centrālās izlūkošanas pārvaldes/CIP). Esmu pieteikami ilgi bijis iesaistīts ALAs darbā – gan tās valdē, gan to vadot, gan arī studentu laikos veselu gadu nostrādājot par stipendiātu/internu ALAs birojā. Tieši šajā jaunības laikā citu nevaļas dēļ es pat sagatavoju ALA budžetu pārskatus un sastādīju nākamā gada budžeta uzmetumu. Varu savu galvu likt ķīlā, ka ALA nekad nav saņēmusi slepenus vai atklātus maksājumus no nevienas ASV valsts iestādes. Arī ALAi, tāpat kā *JG*, bija svarīgi būt patstāvīgai un neatkarīgai. ALA tajos gados bija ļoti trūcīga, tai nebija nekādu iespēju atbalstīt jebkādas, lai arī cik vērtīgas kultūras vai citādas pasākumus. Ja kāda naudiņa palika pāri, tā aizgāja absolūti kļiedzošām vajadzībām, piem., latviešu skolām trūkstošām mācību grāmatām. Nebija nekādu cerību, ka varētu tikt atbalstītas tādas sekundāras vajadzības kā *JG* vai ALJAS *Raksti*, vai citi izdevumi. Ja ALA diskriminēja

¹ Skat. „*JG* Redaktora pierakstu” [*Letonica* (2007,15:169-210)] nodaļu „Gāganu kari”, kas atrodama arī <http://zagarins.net/jg/081507_letonica.htm> vietnes sākumā.

pret JG, tad nabadzības dēļ tas tika darīts arī pret visiem citiem kulturāliem pasākumiem. Labi atceros, kad Bruno Skulte bija komponējis simfonisku mūziku Raiņa *Daugavai* un to pirmo reizi latviešu trimdas dzīvē uzveda ar pilnu simfonisko orķestri Ņujorkā. *Laika* izdevējs Helmārs Rudzītis savos ievadrakstos nosodīja Amerikas Latviešu apvienību par uzdrīkstēšanos finansiāli neatbalstīt šo nozīmīgi kulturālo notikumu un pats no savas kabatas pasniedza Skultem \$500. Tiesa, ASV iestādēm, kas bija mums politiski labvēlīgas, bija interese par to, ko dara Austrumeiropas bēgļi. Bija taču Aukstais karš. Bet ALA nekad nezaudēja savu neatkarību. ASV politiskais spiediens tika veikts caur nodibināto Brīvās Eiropas Komiteju (BEK), ko finansēja CIP, lai gan plašākā sabiedrība bija uzskats, ka to uztur ASV iedzīvotāju brīvprātīgie ziedojumi. Sauklis *Let Freedom Ring!* bija izplatīts pa visu valsti. BEK atbalstīja *Radio Brīvā Eiropa / Radio Brīvība* raidījumus [raidījumi baltiešu valodās tad gan neeksistēja, tiem zaļā uguns tika iedegta 1975. gadā²], izdeva veselu klāstu ar grāmatām par situāciju Austrumeiropā un arī finansiāli atbalstīja bijušos Austrumeiropas valstsvīrus, no latviešiem Alfrēdu Bērziņu, Ādolfu Klīvi, Bļodnieku, Māsēnu u.c., atalgojot viņus kā *Captive Nations Assembly / Apspiesto nāciju asamblejas* darbiniekus.

² Par *Radio Brīvā Eiropa (Radio Free Europe)* un *Radio Brīvība (Radio Liberty)* skat. <www.jaunagaita.net> – JG 266(2011), 268-269(2012), 271(2012), 273-276(2013-2014), 279(2014). (red.)

Tika izdots žurnāls *The Baltic Review*. Lielākā daļa no projektiem izbeidzās, kad prezidenta Džonsona laikā nāca sensacionālais atklājums, ka „tautas” ziedojumi sedz tikai 10% no izdevumiem, kamēr pārējo finansē CIP. RBE/RB raidījumi tika turpināti. Budžetu tam atklāti apstiprināja ASV Kongress. Vēl der pieminēt visus okupācijas gadus Vašingtonā pastāvošās neatkarīgās Latvijas sūtniecības finansēšanu. Lielākā daļa no Latvijas valsts zelta rezervēm glabājās ASV *Fort Knox* cietoksnī, bet zelts jau nekādu peļņu nenes. Tādēļ sūtniecības uzturēšanai ASV Ārlietu ministrija atļāva dažus zelta ķieģeļus/stieņus pārvērst ASV obligāciju zīmēs, kas maksāja dividendes. Latvija pat kādu zeltu aizdeva Lietuvas sūtniecībai, lai tā tādā pašā veidā varētu pastāvēt. Kad vadīju ALAu, sapratu, ka mums trūkst sistemātiska sekošana līdzi notikumiem okupētajā Latvijā. Vajadzīgs bija kāds pētniecības centrs, kaut vai ar vienu vai diviem darbiniekiem. Samērā grūtās sarunās ar ASV Ārlietu ministriju panācu, ka tā atļautu Latvijas sūtniecībai vēl vienu zelta stieni pārvērst valsts obligācijās, no kuras procentiem, tad šādu pētniecības centru varētu uzturēt. Šis darījums tomēr nenotika, jo sūtnis Anatolijs Dinbergs, pareizi vai nepareizi, tam uzlika veto.

Uldis Grava, plašsaziņas līdzekļu tirgzinības speciālists, bija aktīvs trimdas latviešu sabiedriskajā dzīvē un *Radio Brīvā Eiropa/Radio Brīvība* (Minhenē) pirms atgriešanās Latvijā, kur ievēlēts Saeimā (2006). TZO (1995).

LTF delegācija un tautfrontiešu atbalstītāji trimdā 1989. gada aprīlī konferencē Kanādas pilsētā Gananokvē, kuru apmeklēja ap 100 latviešu no visas Amerikas, un tā bija milzu grūdiens intensīvākām attiecībām. No kreisās: Pēteris Cimdiņš, Uldis Grava, Dainis Ivāns, Ramona Umblija, Uldis Klauss, Arnis Kalniņš, Ilmārs Lazovskis, Ilmārs Bišers un Jānis Dripe.

Fotono LTF muzejā

Pēteris Korsaks

ARNOLDS CĀLĪTIS

RĪGĀ, SIBĪRIJĀ UN ATKAL RĪGĀ

Vecākā latviešu paaudze, domāju, labi atceras namu Rīgā, Brīvības un Elizabetes ielas stūrī, kur stāvēja uzraksts *Arnolds Čālītis foto un kino tirdzniecības nams*. Protams, Rīgā 30. gados bija vairāki fotoveikali, bet Čālītis bija populārākais – pārstāvis vairākām pasaulē pazīstamām foto piederumu ražotnēm, tādām kā *Kodak, Agfa, Pathe* u.c. Te varēja iegādāties gan fotokameras, gan kino uzņemšanas aparātus, fotopapirus plašā izvēlē un arī fotoplates. Viņmēr bijusi laipna apkalpošana un nopietna profesionāla konsultācija iesācējiem amatieriem. Kā jaunums ap 1938. gadu parādījās Vācijā ražotās krāsu diapozitīvu filmas *Agfa Color*. Vajadzēja tikai nopirkt filmu, pēc izfotografēšanas aiznest pie Čālīša un dienas desmit vēlāk aiziet pēc krāsu bildītēm, skaisti saliktām rāmišos rādīšanai.

Arnolds Čālītis (1883-1972) nāk no Mālpils pagasta „Kalna Vīzēnu” mājām, kur tēvam pieder vecsaimniecība. Pēc skološanās vietējā pagastskolā un ganos iešanas, Arnolds turpina mācības Rīgā, beidz (1900) Katrīnas 2. pilsētas skolu un uzsāk darba gaitas kā zīmētājs Baltijas vagonu fabrikā. Vakaros centīgais jauneklis turpina mācības Rīgas amatniecības skolā. Kādu laiku (1904) strādā Rīgas-Orlas dzelzceļa virsvaldē, papildus apgūstot grāmatvedību un korespondenci. Nāk trauksmainais 1905. gads, arī Arnolds nestāv malā un par piedalīšanos revolūcijā tiek atlaists no darba. Viņam drīz vien laimējas dabūt grāmatveža darbu pie Mārta Buclera fotokameru un piederumu noliktavā, vēlāk kļūstot par veikala vadītāju.

Mārta Buclers kopā ar domu biedriem 1906. gadā nodibina *Latviešu fotogrāfisko biedrību*, lai veicinātu izglītību starp topo-

Arnolds Čālītis rok kartupeļus izsūtījumā Kargasokā, Sibīrijā.

Arnolds Čālītis ar sievu Leontīni Rīgā 1930. gados

šajiem latviešu fotogrāfiem un paceltu fotogrāfiju augstākā mākslinieciskā līmenī. Biedrībā iestājas (1907) arī Arnolds Čālītis. Strādājot Buclera veikalā (līdz 1909), Arnolds tuvāk iepazīstas ar fotogrāfiju un tikko kā dzimušo kinematogrāfiju. Manuprāt, tieši darbs Buclera veikalā noteica viņa mūža turpmāko aroda izvēli, saistītu ar foto un kino mākslu un tehniku visa mūža garumā.

Čālītis atver (1910) savu foto veikalu Troņmantnieka bulvārī ar ieeju no Suvorova ielas (tagad Raiņa bulvāra un Kr. Barona) un izdod *Fotogrāfisku piederumu tirgotavas cenu rādītāju*, kura ievadā viņš raksta: *Sastādot šo manu pirmo cenu rādītāju, ievēroju vispirmā kārtā katra priekšmeta labumu un pēc tam tik viņa cenu... (..) Katram, kas nodomājis sev iegādāt fotogrāfisku aparātu, ieteicu apskatīt tos manā veikalā, kur katram labprāt tos izrādu un dodu vajadzīgos pakaidrojumus, bez kā tas būtu spiests kaut ko pirkt.*

Jau otrajā fotobiedrības rīkotajā fotoizstādē Siguldā Mārta Buclera fotodarbnīcā Arnolds Čālītis iegūst otro godalgu par dabasskatiem, kas izpildīti pigmenta tehnikā. Viens no žūrijas locekļiem bija rakstnieks un gleznotājs Jānis Jaunsudrabiņš. Stučkas valdīšanas laikā (1919) veikalu nacionalizēja, bet kā izcilu speciālistu Čālīti ieceļ par Centrālā fotopiederumu veikala vadītāju.

Nozīmīgs ir Čālīša ieguldījums latviešu fotogrāfijas attīstībā 20. un 30. gados. Viņš darbojas kā uzņēmējs un kā skolotājs, sāk ražot (1920) fotoplates ar nosaukumu VAGA, izgatavo un remontē statīvus, kopēšanas kastes, kartonus fotoattēlu uzlimēšanai, apstrādā foto un kinoamatieru filmas. Kad pēc I Pasaules kara tiek atjaunota *Latviešu foto-*

grafiskās biedrības darbība, pats kļūst par tās vadītāju (1932-1940) un izdevēju biedrības orgānam *Fotografijas Mēnešraksts*, kur arī pats publicē nozīmīgus rakstus, tādus kā, „Par etnogrāfisko fotogrāfiju”, „Latviešu kinematogrāfijas vēsture”, „Dažas piezīmes par mākslas fotogrāfijas kritiku” u.c. Viņa uzņemtā *Latvijas filmu chronika* tiek izlaista ik nedēļu, kam kā mācību līdzeklis pievienojas *Skolu filmu chronikas*. Pēc *Fotogrāfijas mēnešraksta* Cālītis kopā ar Jāni Sili kā redaktoru izdod (1927-1928) žurnālu *Attēls*. Par nopelniem biedrības labā, blakus Jānim Jaunsudrabiņam, Arnoldu Cālīti ievēl par fotobiedrības goda biedru. Jau savā pirmajā pēckara izstādē (1921) Arnolds Cālītis izstāda uzņēmumus dabiskās krāsās, arī stereodiapozitīvus, no kuriem ir saglabājušies tikai nosaukumi – „Nedienu liecinieki”, „Vakars tuvojas” (zelta medaļa), „Mežs deg”.

Pirmajā krievu okupācijas gadā Arnoldu Cālīti ar NKVD drošības komitejas tautas komisāra Šustina pavēli arestēja (1941.11.VI) un piesprieda astoņus gadus izsūtījumā. Pēc atbrīvošanas (1943) no lēģera Vjatlagā, turpmākos gadus viņš pavadīja kopā ar ģimeņi, kas 14. jūnijā tika izsūtīta uz Novosibirskas apgabalu Kargasokas rajonā, kur mira (1942) viņa sieva Leontīne, trīs gadus vēlāk viņa divdesmitgadīgais dēls Arnolds. Līdz atbrīvošanai (1956) Cālītis dzīvoja kopā ar

meitu Veltu. Izdzīvot palīdzēja fotogrāfiju gatavošana vietējiem ļaudīm dažādiem dokumentiem.

Pētot represēto fotogrāfu lietas, Cālīša lietā dabūju izlasīt prātam grūti aptveramu padomju ideoloģijas absurdu, proti, viņš tika vainots kā „sociāli bīstams elements”, jo no 1933. līdz 1940. gadam sastāvējis „fašistiskajā nacionālistiskajā organizācijā *Latviešu biedrībā*”, ar ko domāta fotobiedrība. Bez tam, viņš „ekspluatējis”, t.i., nodarbinājis 12 cilvēkus, un viņa gada ienākums bijuši Ls156,20.

2015. gada beigās Arnoldam Cālītim, kurš no dzīves aiziet 1972. gada 14. oktobrī un atdusas Meža kapos Rīgā, veltīta fotoizstāde pieminētajā namā Brīvības 38, kur viņš strādāja un arī dzīvoja. Šobrīd tur mīt nu jau pasaulē pazīstamo zilo mikrofonu (Blue Microphones) radītājs, grāmatas *Mikrofoni un māksla* autors, Cālīša mazdēls Mārtiņš Saulspurēns, kurš ar savu ideju un ražojumu pārspējis savu vectēvu pasaules mērogā. Rīkot izstādi ierosina namā atrodošā Andreja Upīša muzeja direktore Inese Kaire. Tur notikušas izstādes arī Arvidam Jansonam un Elzai Rozenbergai, kuri savulaik dzīvojuši šajā namā.

Par raksta autoru Pēteri Korsaku skat. JG283:30.

Arnolda Cālīša foto veikals Rīgā, Brīvības un Elizabetes ielas stūrī 1930. gados

Māris Brancis

IEVAS BLŪMAS
MAĢIKA

Vecrīgas mākslas galerija „Putti” gada beigās sarīko šimbrīžam Dānijā dzīvojošās Ievas Blūmas personalizstādi *Maģiskais ceļojums starp sapņiem un realitāti*. Māksliniece, kura 90. gadu sākumā mācījiesies Rīgas Lietišķās mākslas kolledžas Dizaina nodaļā, iekļautos darbus (kas visi tapuši 2015. gadā) dēvē par vizuāli aizraujošu notikumu un izaicinājumu ceļu: *mesties iekšā šajā nezināmajā nozīmē vienā brīdī lidot un sajūst savus spārnus dzīves šaha spēlē, bet otrā brīdī jau krist un attapties ievainotam*. Autore savus darbus dēvē par gleznām, un, kaut arī to attēli tiek uzlikti uz audekla ar akrila krāsām un tušu, nepazūd sajūta, ka skaties lielāka formāta grafikas lapas: uz darbu laukuma valda izteikts melnbaltās krāsas kontrasts. No tāluma lūkojoties, var likties, ka ir arī pelēkais tonis, taču tā ir alošanās, acu apmāns – lielie baltie laukumi ir aizpildīti ar svītrojumiem, punktojumiem, nenoteikta rakstura ornamentāliem sīkzīmējumiem utt. Aplūkojot darbus, tā vien šķiet, ka skaties kādā nedefinējamā telpā, kur šurpu turpu šaujas dažādi objekti, kas brīžiem ir bumbveidīgi, cit-

kārt pieņem elipses formas, vēl pēc laiciņa parādās tādas kā acis, tad kaut kur pazib cilvēku figūrām līdzīgi veidoli, zobradi, simboliski sirds attēli, no jauna kaut kas pašaujas garām un atstāj aiz sevis „asti”. Daudzās figūras kustas vienlaikus visos virzienos, veidojot zināmu haosu vai, teiksim, dekoratīvu mezglojumu.

Ieva Blūma pie lielākās daļas darbu nosaukumiem dod paskaidrojošu tekstu. Lūk, piemērs: pie melnbaltās gleznas *Vērot un tikt vērotam* lasāms: *Dzīvē, kas pilna pretrunu, dažbrīd esi ieslodzīts kā krāšņā putnu būrī... Dejot, dziedāt, spēlētis, izklaidēt. Tad aizlidot, pazust un būt neredzamam, lai redzētu no sava skatupunkta*. Teksts ir dīvains, nesaņemams, it kā romantiski ievirzīts, it kā personisks. Tas neko nepaskaidro. Tikpat neskaidrs ir attēlojums, kas acimredzot ir pilns autores asociatīvu tēlu un formu, kas skatītājam jāmēģina izprast, pielietojot iztēli. Ir mākslinieki, kuri strādā ar žestiem, tā uzliekot krāsu uz audekla, citi laukumu piepilda ar vārdiem, kas nav savstarpēji saistīti vai kuru jēga jāmeklē pašam. Iespējams, ka Ievas Blūmas gadījums ir tas pats, tikai viņa strādā ar dažādām figūrām.

Mākslas vēsturnieks Māris Brancis, vairāku grāmatu autors, ir JG redakcijas loceklis. Dzīvo Jelgavā.

Ieva Blūma savā personalizstādē galerijā *Putti*, Rīgā (2015.XI).

Foto: Matīss Markovskis

Linda Treija

ELIZABETE LUDVIKA PIECKĀRŠI

Rotu mākslinieces Elizabetes Ludvikas dzīvi var skatīt kā viņas pašas veidotu rotu no ģeometriskās kubu kolekcijas. Notikumi un pavērsieni ir sarindojušies un saāķējušies viens aiz otra, veidojot Betas dzīves gājuma kaklarotu. Pirmais kubs ir bērība Latvijā vēl padomju laikā. Tas ietver sevī progresīvo un pret pastāvošo iekārtu vērsto ģimeni, disidentus, vēl bērna acīm neapzināto, bet jau nojausto ciņu par citādu dzīvi. Otrs kuba savienojums ar pirmo ir Elizabetes ģimenes – abu vecāku, māsas un brāļa, došanās uz Kanādu (1987), kas bija solis, lai izbēgtu no toreizējās varas uzspiestās politiskās vajāšanas. Tas iezīmējās ar bailēm par neatgriešanos, mīlo cilvēku atstāšanu, draugu zaudēšanu un vienkārši nezināmo. Trīspadsmit gadus vecajai Betai bija jāsāk skolas apmeklējumi jaunā vietā, ar svešu valodu un nepierastu apkārtējo sabiedrību. Svešatnības izjūtu nedaudz kļiedēja daudzo vēstuļu rakstīšana vecmāmiņai Latvijā un satikšanās ar vietējo Kanādas latviešu sabiedrību. Pēc septiņu gadu dzīves Otavā Elizabetes tēvs, mācītājs Māris Ludviks ar ģimeni atgriezās atpakaļ Latvijā, bet Beta palika Kanādā. Tas ir nākošā ķēdes kuba posma veidošanas laiks, kad viņa sāka studēt Ontario mākslas un dizaina koledžā Toronto. Māksliniece paralēli mācībām strādāja, izcīnīja stipendijas studijām un pēc skolas beigšanas bija izvēļu krustcelēs starp keramiku un rotkalšanu, kurā uzvarēja praktiskā pieeja – darbnīcas telpas rotkalšanai ir nepieciešamas mazākas nekā keramikai. Domāju, ka kaut kur tomēr keramika un rotkalšana Elizabetes radošajā pieejā ir līdzīgas. Viņa savas rotas uztver kā skulptūras, kas droši vien nestu mākslinieces darbos tādu pašu nozīmi, ja Beta būtu pievērsusies keramikai. Elizabete Kanādā satiek savu mūziķi Stīvu, audzina dēlu un meitu, rada rotas un lēnām kaļ savu nākošo dzīves kubu. Kā pēdējais kubs līdz šim garumam nonākušajā dzīves rotā ir pievērsšanās rotu mākslai un drosme izšķirties pilnībā dzīvot un izdzīvot ar savu mākslu. Gan dzīves, gan pašas mākslinieces veidotie kubi ir smalki, caurredzami, trausli un reizē stipri. Tādi paši, kāda ir pati Elizabete. Viņa cīnās par savu un savu rotu

vieta mākslas un mākslas tirdzniecības pasaulē ar apbrīnojamu izturību. Nenogurstoši piedalās izstādēs, kur gūst atzinību, brauc uz neskaitāmām izstādēm/ pārdošanām gan Kanādā, gan ASV, piedāvā savus darbus galerijās un daudzos muzeju veikalos, lai varētu atrast savu nišu mākslas tirgū.

Elizabetes rotas raksturo kontrasti starp izteiksmes veidiem, smalkumu, raupjumu, tradicionālo un novatorisko, dārgmetāliem vai dārgakmeņu pretnostatījumu dabiskajiem, dabā sastopamajiem, vienkāršajiem materiāliem – akmeni, koku u.c. ledvesmu saviem darbiem Elizabete gūst no dabas, arhitektūras, baltu un somu-ugru rotām un ornamentiem. Vēstījumu vai stāstu nesošās, varbūt ne tik praktiskās rotaslietas, kas domātas vairāk tematiskām izstādēm, parāda Elizabetes dziļi māksliniecisko pieeju rotu izveidē. Viņai ir bijušas smalkas miniatūrgrāmatīņas sudrabā veidotiem vākiem un izteikti jūtīgām, viņas radītām ilustrācijām. Darbs *Knock, knock – Shake, Shake* izstādei *Māņticība (Superstition)* Toronto (2012) sastāv no gredzena un kaklarotas. Gredzens ir zvana formā, kas dažās kultūrās nozīmē labklājību, un tā skaņas aizbaida ļaunos garus, spokus. Granāta akmeņa sarkanā krāsa nozīmē laimi, savukārt izgrauztās līnijas atrasta koka gabalā dažās tautās tiek lietotas nākotnes zilēšanai. Māksliniece arī runā par māņticību, kura daudziem no mums ir zemzīņas līmenī. Rotadatu komplekts *Five Fold* izstādē *Saite (Bond)*, 2010) ir radīts sudrabā, izmantojot arī zeltu, ametistu, mēnessakmeni, dimantu un vienkāršu akmeni. Šis Elizabetes darbs man liekas kā ļoti dziļš un raksturojošs viņas dzīvei un mākslai. Tās ir piecas adatas, kas mūs sašuj, sasaista ar laiku, apkārtējiem cilvēkiem, to dzīvē un mūsu domām, uzskatiem ar apkārtējo pasauli. Šujamadata ir kā simboliska saite ar iepriekšējām paaudzēm. Vecmāmiņa, būdama šuvēja, jau piecu gadu vecumā iemācīja Betai šūt un skatīties uz pasauli caur adatas aci. Šāds vienkāršs ikdienas priekšmets kļūst par simbolu saiknei starp tagadni un pagātni, savu tautu, kultūru un vēsturi. Adata, kas salāpa izirumu, uzšuj ko jaunu, sasprauž divas dzīves kopā, kā adata Elizabetes rokās, „apkantējot” Stīva aizkarus viņu pirmajā tikšanās reizē un sašujot viņu ceļus blakus. Rotadata koka formā, kur zari iesniedzas debesīs un saknes dziļā zemē – tā sasaista starp debesīm un zemi, prātu un ķermeni. Putna simbols, kas ir tik spēcīgs

baltu tautās, nes sevī dvēseles, un rotadata ar to piesprauž ko jauku un cerīgu pie dzīves sagšas. Izmantotie materiāli savā kontrastā arī nes simbolisku nozīmi, cilvēku iedomāto un īsteno vērtību pretnostatījumā.

Mākslinieces rotās savienojuma vietas ir kā piles, nedaudz biežākas par vispārējo līniju, kas ļauj strikti ģeometriskajai formai iegūt dzīvīgumu. Pat ar tik izteikti tehnisku pieeju kā ar trīsdimensiju *printeru* drukātās rotas ir atpazīstami „elizabetiskas”. Šīs organiskās formas ir viens no pamatstūrakmeņiem viņas daiļradē. Liekas, ka viss, ko māksliniece dara, ir no sirds un organiski iekļaujas apkārtējās sabiedrības aprītē. Netīši radīts praktisks rotājums ierosina Betu iesākt jaunās kolekcijas, vienkāršas ģeometriskas formas rotas. Visa pamatā ir vienkāršība un tāpēc liekas, ka viņas pēdējā laikā radītās rotaslietas arī ir viskonsekventākās savā būtībā, daudzveidīgas formā un pielietojumā, kā arī ar mūsdienīgu un reizē jau atpazīstamu garšu. Sadarbojoties ar kompāniju *HOT POP factory*, Elizabete sāk veidot rotas jaunā tehnoloģijā. Drukātas ar trīsdimensiju drukātāju, bet pēc tam apstrādātas ar roku, tās ir kā liecinieces mūsdienu tehnoloģisko sasniegumu un cilvēka radošās izdomas kopdarbam. Lai izdrukātu vienu šādu rotu, Elizabetei vispirms datorprogrammā jāizveido telpisks modelis kubu ķēdei, lai neviena līnija, stūris nesaskartos kopā, jo viss tiek fiziski drukāts kā viens kopējs elements. Pēc Elizabetes teiktā, tas ir viens no piņķerīgākajiem darbiem. Kad rotaslieta ir izdrukāta, māksliniece to krāso un pulē ar roku. Tāpat ar lāzerstaru grieztās rotaslietas – no vienas puses tām piemīt superprecizitāte, bet pēc tam tā katra tomēr nonāk mākslinieces rokās no beiguma posmam, lai iegūtu vienreizējības elpu. Elizabetei šīs rotas palīdz savu produkciju, ja tā vispār var izteikties, neaizvainojot darbu māksliniecisko būtību, padarīt demokrātiskāku tieši pircējiem. Sudraba kubu kolekcijā, aprocas un kaklarotas cenas ir virs \$400. Tas viss sasummējas, sarēķinot ielikto laiku un darbu, lai savienotu katru kubu, katru trijstūra piramīdu, saladējot, noslīpējot, savienojot, iestiprinot akmeņus. Ar trīsdimensiju drukātāju drukātās rotas padara cilvēkiem tīkamo un iekārojamo Elizabetes dizainu daudz pieejamāku.

Izmantojot šo tehnoloģiju, rotas tiek darinātas no tādiem materiāliem kā neilons/*nylon* un arī neilons kopā ar alumīnija pulveri *alu-*

mide. Pie viņas pēdējām kolekcijām pieder kubu un trijstūra piramīdu jeb tetraedru rotas kolekcijas Neilona Ģeometriks / *The Nylon Geometrix*, Ziemeļblāzma / *The Northern Lights*, Krāsaino kubu un trijstūru kolekcija *Colourful Cubes* un *Colourful Triangles*, kā arī Melno un Sudraba kubu kolekcija, kura, apvienojot modernās tehnoloģijas un ar roku darināto sudraba kubu savienojumu, rada mūžīgās elegances un novatorisma iespaidu. Ar lāzeru grieztās akrila rotas – vairumā auskari un piekariņi, atspoguļo sarežģītu rakstu izgriezumus, kas ir pārklāti ar dažādu krāsu un spidumu apdarēm. Šo kolekciju nosaukumi sākas ar burtu „L” - Laila, Lara, Lisa, Lidia, Lola, Lulu. Elizabetes darbi ir skatāmi galerijās Kanādā, ASV, Eiropā, arī Latvijā. Daudz var arī uzzināt no viņas mājas lapas <<http://www.ludviks.com>> un <<https://www.facebook.com/elizabete.ludviks.metalwork.and.design>>.

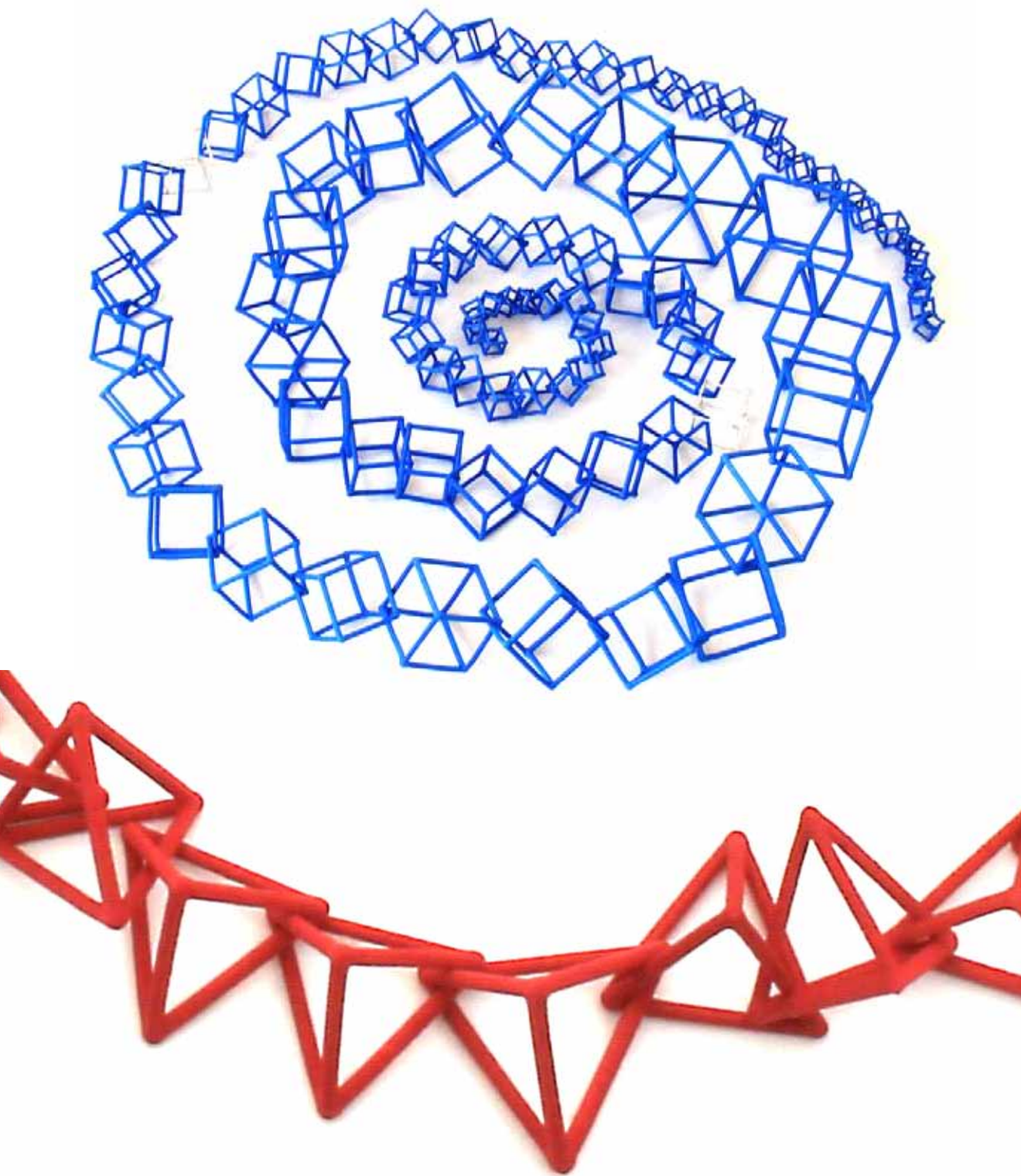
Cauri visam tomēr sajūtamas Betas latviskās saknes – rotu ģeometriskajā izteiksmē, skandināviskajā līniju tīrībā, minimālismā, baltu ornamentu pielietojumā un tieksmē apvienot dabisko ar cilvēka radīto. Elizabete kādā intervijā saka: *Es esmu cilvēks, kas stāv ar abām kājām abās pusēs. Nekad laikam nebūs citādāk.....*¹. Nebūs, jo piecārši šūtās vīles starp pagātņi, tagadni un nākotni neizirs.

Elizabete Ludvika

Gleznotāja, grafiķe, mākslas kritiķe, Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības (ALMA) vadītāja Linda Treija ir *JG* līdzredaktore (*co-editor*), Latvijas Mākslas akadēmijas maģistre (1997), strādājusi par mākslas pedagoģi Latvijā, vadījusi mākslas projektus 2x2 nometnēs un jau daudzus gadus Garezera Vasaras vidusskolā, arī mazākiem bērniem, izstādījusi savus darbus gan Latvijā, gan arī diasporā.

¹ Inga Reča. „Dzīve, kas vienkārši notiek!”. *Svētdienas Rīts*. 2012.22.VIII.

Elizabete Ludvika. Kaklarota un kaklarotas detaļa no kolekcijām *Krāsainie kubi* un *Krāsainie trijstūri*. 2014-2015. 3D drukājumi, neilons

Franks Gordons

PALASTA IELĀ 10 –
ZEMĪTES ASARAS

Bezgala drūmā pēckara Rīga... 1945. gada 9. aprīlī es kā sešpadsmitarpus gadu vecs knauķis ar septiņu klašu izglītību sāku strādāt Latvijas PSR telegrāfa aģentūrā – LTA, kas bija Vissavienības TASS filiāle. Manā „darba grāmatiņā” (*trudovaja knižka*) es skaitījos mašīnrakstītājs (*mašīnistka*), jo štatu sarakstā nebija paredzēts amats, ko Rietumos dēvē par „junior news editor”: man bija jāsakārto pēc steidzamības pakāpes un vietumis jāisina TASS ārzemju un Vissavienības telegramas, lai šo „daidžestu” – krievu valodā – varētu pavairot ar rotatoru un dot kurjeriem, kas tos izvadā pa avižu redakcijām un arī nogādā visiem LKP CK biroja locekļiem.

Palasta iela 10: tur pirms Latvijas okupācijas atradās LETA un, iespējams, manā toreizējā kabinetā tad dežurēja Vilis Skultāns, ko satiku Minhenē 1984. gadā. Vācu okupācijas gados tur atradās *DNB-Ostland*, kas kā piemiņu jeb suvenīru lielajā zālē atstāja lielisku karti: kreisajā malā bija rakstīts BERLIN, labajā – MOSKAU, un šī platā lente vēl tur karājās visu 1945. gada vasaru – man par prieku.

Pirmais pēckara LTA direktors bija Voldemārs Francevičs Bušs, tērpts padomju virsnieka mundierī. Zem acīm viņam izspiedās brūngani maisiņi, ģimīs iedzeltens, un varēja noģīst, ka viņš tika iesaukts padomju armijā tiešā ceļā no NKVD Lubjankas spīdzinātavas un LTA direktora amatā viņš tika iecelts tikai latviskā vārda, tēva vārda un uzvārda dēļ. Viņa krievu valoda bija nevainojama, bet ar vieglu latvisku intonāciju.

Viņa pakļautībā „mūsu kolektīvā” bija Latvijas krieviete – vārdu neatceros, un tas ir labi: būs vieglāk atspēkot... Vārdu sakot, vakaros viņa nereti uzkāpa pēdējā stāvā, kur Voldemāram Francevičam bija dienesta dzīvoklis, un sagādāja viņam miesas baudu. Tā bija maksa par to, ka viņas tēvs – pareizticīgo priesteris jeb pops – netika deportēts. Visa LTA to zināja, bet tas tolaik šķita normāli.

Vēl pie mums strādāja kāda latviete, ģimīs pelēcīgs, var teikt – novalkāts. Viņa tika ap-

Foto: Timurs Subhankulovs

Franks Gordons

balvota ar medaļu. Par ko? Par to, ka viņa padomju izspiedzes uzdevumā Ventspilī biedrojās ar Vlasova ROA misijas virsniekiem un esot pārgulējusi ar viņiem visiem, slepus kā radiste ziņodama Maskavas „centram” vajadzīgo. Vārdu neatceros, un tas ir labi: būs vieglāk atspēkot...

Vēl mums bija nesenā sarkanarmiete Marusja Krasovicka, ar kuru kopā priecājāties, uzzinot, ka karš beidzies. Vai ir kāda radniecība ar mūsdienu baņķieri – to gan nezinu.

TASS materiālus latviski tulkoja Anatolijs Kāns, kas bija karojis padomju latviešu strēlnieku divīzijā, un diktēja viņš mašīnrakstītājai Veronikai Jurčiņai, kuru trīsdesmito gadu nogalē „aplidoja” Anšlavs Eglītis, kas viņai rakstīja vēstules ar paša dzejoļiem un iemūžināja viņu kā Nikolini savā romānā *Līgavu mednieki*.

Gribu pavēstīt par kādas latviešu sievietes likteni. Viņai bija divi uzvārdi: Zemīte un Rautenšilde. Nāca pie mums strādāt kā teletaipiste (mums bija neseno sabiedroto – amerikāņu ražotie „teletype” aparāti). Viņai bija bērns. Un vīrs – mums nezināmā prombūtnē: kritis, izsūtīts, nošauts? Mēs to nezinājām un varbūt arī negribējām zināt.

Zemīte-Rautenšilde pie mums ieradās kā t.s. repatriante: acīmredzot, Vācijā bēgot uz rietumiem, bija iestrēgusi ar bērnu padomju okupācijas zonā un bija spiesta atgriezties dzimtenā. Detaļas mums zināmas nebija. Mums viņas bija ļoti žēl.

Zemīte-Rautenšilde, kas pirms kara bija beigusi māsiņu kursus, vienu maiņu strādāja kā teletaipiste, bet otru maiņu – vienā no ātrās palīdzības punktiem (neatceros, vai tie skaitījās pie Sarkanā krusta). Tā nu viņa nekad

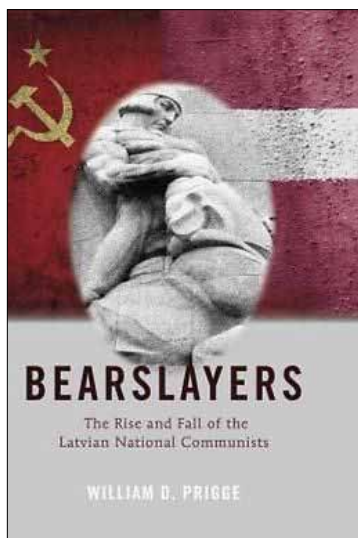
nedabūja tā īsti izgulēties, jo bija jāapgādā bērns.

Nākdama no ātrās palīdzības punkta uz darbu LTA, viņa bieži rūgti raudāja, jo gandrīz ik reizi turp atveda vīriešus ar naža dūrieniem krūtīs vai mugurā, un reizumis viņus nebija iespējams glābt. Tad jau sāka plūst migrantu straume no Veļikije Lukiem, no Polockas, no Kalugas, un padomju svētkos – 1. maijā, 7. novembrī un Jaungadā Rīgā plauka „ponožovščina” – nažu kautiņi dzērumā. Zemītei-Rautenšildei tas bija pretīgi un žēl šo kaušļu un dūrēju piederīgos.

Viņa šajās dežūrās bija laba palīdzē arstiem, kuru vidū jau bija ne mazums žīdu, kas atgriezās no evakuācijas vai ieceļoja no Iekšlietu ministrijas. Un kad 1953. gada 13. janvārī *Pravdā* parādījās raksts par ārstiem – kaitniekiem, slepkavām baltos halātos un sākās īsta valstiska antisemitisma orgija, Zemītei-Rautenšilde bija izmisumā un varēja just, ka „ārstu lieta” bija kārtējais trieciens viņas bēdīgajā dzīvē.

Toties tā gada aprīlī, kad pēc Staļina nāves „ārsti-kaitnieki” tika rehabilitēti, un viss tas murgs izkūpēja, Zemītei-Rautenšilde gavilēja un mums teica, ka tā ir laimīgākā diena viņas mūžā.

Vairāku grāmatu autora, arī romāna *Mijkrēslis mikrorajonā*, Franka Gordona meistarskaidri komentāri plaši pazīstami *Laika, Brīvās Latvijas un Latvijas Avīzes* lasītājiem. Triju Zvaigžņu ordenis (1998), Ērika Raistera Piemiņas fonda (2014) un arī Anšlava Eglīša un Veronikas Janelsiņas fonda Atzinības balvas laureāts (2013), aktīvs JG līdzstrādnieks jau kopš aizvadītā gs. 90. gadiem. Skat. rakstu *JG270*(2012):29-31 (<www.jaunagaita.net>)

Juris Šlesers

LĀČPLĒŠI

Lielās pasaules politologiem un vēsturniekiem dabīgi patik lietas skatīt plašā kontekstā. Mēs, mazas tautas lokālpatrioti, savukārt saspringti ausāties katrreiz, kad kāds no lielās pasaules parāda interesi par mums tuvu tēmu. Pēc Baltijas tautu dziesmotās uzvaras aukstajā karā rietumu pētniekiem izbijušās Padomijas drupas rādās auglīgs darba lauks jaunatklājumiem, un trimdas izauklētās Baltijas studiju veicināšanas apvienības žurnālā *Journal of Baltic Studies (JBS)* arvien biežāk parādās lielās pasaules autoru raksti. Marqueta (Marquette) Universitātes (Milwaukee, Wisconsin) doktorants Prigs (William Prigge) debitē ar pētījumu par 1950. gadu Latvijas „nacionāļkomunistiem” – „berklaviešiem”,¹ par ko gadu vēlāk saņem doktora grādu,² kļūst par mācībspēku Aijovas pavalsts *Briar Cliff* universitātē. 2014. gadā vēlreiz raksts *JBS*,³ tagad grāmata – *Bearslayers (Lāčplēši)*.⁴

Grāmatas priekšvārdā autors ar pateicību piemin kādu savu latviešu profesoru, kas ievirzījis jauno pētnieku Latvijas vēstures jautājumu skaidrošanā, bet negrib minēt vārdā, lai „neradītu tam neērtības latviešu sabiedrībā” – jo savos atzinumos neesot visur vienprātis. Viņš intervē (2003) 89 gadus veco nacionāļkomunistu kustības galveno virzītāju Eduardu Berklavu (1914-2004) un pavaida laiku Latvijas Valsts arhīvā. Bez šiem avotiem, Prigs atsauca uz Berklava⁵ un citiem memuāriem, pētījumiem un Latvijas okupācijas laika un Kremļa arhīvu dokumentiem,⁶ un 1950. gadu un vēlākām publikācijām

¹ „The Latvian Purges of 1959: A Revision Study” („1959. gada tīrīšanas Latvijā: revidējošs pētījums”), *JBS*, Vol. 35, No. 3., 2004, 211-230.

² Disertācija „The Bearslayers: National Communism in Latvia, 1945-1959” („Lāčplēši: Nacionāļkomunisms Latvijā, 1945-1959”).

³ „Power, Popular Opinion, and the Latvian National Communists” („Vara, sabiedriskā doma un latviešu nacionāļkomunisti”), *JBS*, Vol. 45, No. 3, 2014, 305-319.

⁴ *Bearslayers: The Rise and Fall of the Latvian National Communists (Lāčplēši: Latviešu nacionāļkomunistu uzņāciens un sakāve)*, New York: Peter Lang, 2015, 174 lpp.

⁵ Eduards Berklavs, *Zināt un neaizmirst*, Rīga: Signe, 1998.

⁶ Tostarp īpaši: *Policy of Occupation Powers in Latvia, 1939-1991: A Collection of Documents*, edited by Elmars Pelkans, Inese Skrīvele, and Andrejs Veisbergs, Rīga: Nordik, 1999.

periodikā. Prigs nepaskaidro, kādā valodā notika intervijas ar Berklavu vai rakstveida avotu lasīšana, vai pats bija apguvis latviešu un krievu valodas, vai kāds viņam tulkoja.

Vai triviāli? Kā savu zinātnisko „piesesumu” autors uzsver šim lasītājam šķietamu trivialitāšu skaidrošanu, piemēram, vai berklaviešus savā iniciatīvā novāca Padomju Savienības vadonis Ņikita Hruščovs, vai citi – *par spīti* Hruščovam, un vai Maskavas varasvīri pludināja krievu darbaspēku Latvijā *nolūkā* veicināt Latvijas rūpniecību, lai stiprinātu Padomju valsti, vai – forsēja rūpniecību un strādnieku iepludināšanu *nolūkā pārkrievo* Latviju? Draudošais rezultāts jau tas pats – šķiet, ka tā to saprata arī berklavieši. Topošajam kremlinologam tomēr šīs nav trivialitātes. Caur berklaviešu fenomenu pētnieks cenšas izgaismot daudz vērienīgākus procesus visas Padomju Savienības mērogā – turklāt dažu ietekmīgu personāžu ģimenes saišu lomu lielajos procesos. Izrādās, ka starp slīpētākajiem un ilgtspējīgākajiem eksstaliniešiem ir Latvijas Komunistu partijas Centrālkomitejas loceklis Arvids Pelše Rīgā un viņa sievas svainis PSRS Komunistu Partijas politbiroja loceklis Mihails Suslovs Maskavā. Autors cenšas pierādīt, ka tieši viņi – *par spīti* Hruščova atturībai – bija noteicoši berklaviešu sakāvē 1959. gadā un – piecus gadus vēlāk – paša Hruščova nogāšanās (123-124).

Eksplozija lidostā. Monogrāfijas ievadā Prigs apraksta ainu Rīgas lidostā saulainā jūnija rītā (1959), kad Hruščovs, pabeidzis vairāku dienu šķietami labsirdīgu vizīti Rīgā un Jūrmalā, gatavs kāpt lidmašīnā atceļam uz Maskavu, pēkšņi izgāž dusmu lavīnu pār Padomju Latvijas premjerministra vietnieku Eduardu Berklavu. Bez šī ievada, epiloga un pielikumiem, grāmatu sastāda 7 nodaļas, kuras visumā hronoloģiski apskata politisko dinamiku okupētajā Latvijā laikposmā 1946-1960, saistot to ar notikumiem Kremlī. Kulminācija ir 7. nodaļā, kas atsauc lasītāju augstāk aprakstītajā notikumā, lai iztirzātu tā cēloņus, sekas un nozīmi plašākā kontekstā.

Ja ne gāzt, tad labot. Kas ir – „nacionālkomunisti”? Tie ir latviešu komunisti, kuriem pēc II Pasaules kara rodas un arvien pieaug un nostiprinās pārliecība, ka latviešu kultūras, valodas un pašas tautas pastāvēšana apdraud masveidīgā latviski nerunājošu

krievu, ukraiņu un baltkrievu ieplūšana Latvijā. Viņi grib to novērst. Dotajos apstākļos viņu cīņas taktika ir kļūt *kolaborantiem*. Kā grupa, tie atšķiras no boļševiku pēcrevolūcijas laikā Padomju Krievijā palikušajiem un rūdītajiem vecās paaudzes komunistiem. Viņi ir jaunāki, kā pusaudži uzauguši neatkarīgajā Latvijā, aizrāvušies ar komunistu idejām – „ideālkomunisti” – nelegāli darbojušies pagrīdē, kļuvuši komunistu partijas biedri un II Pasaules karā cīnījušies Padomju⁷ armijas latviešu strēlnieku korpusā pret Vāciju. Padomju Savienība tiem ir ilūziju idille, kas dažiem sāk šķobīties pēc Padomju ienākšanas 1940. gadā, citiem ar lielo deportāciju nākošā gada 14. jūnijā, dažam kad iesākas karš ar Vāciju un pats nonāk Krievijā. Iepazīstot Padomju dzīves īstenību, tie jūtas vīlušies. Pēc kara Latvijā tos nomāc krievu kultūras un valodas uzbāzība, pamostas latviešu nacionālisma jūtas – pretestība pret komunistu pausto krievu valodā un kultūrā tērpto internacionālismu. Par spīti, tie tomēr uzskata (vēlāk vismaz izliekas), ka viņi ir *īstie* komunisti, kurpretim vecie staļinisti ir tie, kas novirzījušies no Marksa un Ņeņina sprautā ceļa. Šī atziņa kļūst par pamatu viņu cīņas taktikai. Par nacionālkomunistu idejisko iedvesmotāju izvirzās enerģiskais Latvijas Komjaunatnes vadītājs Eduards Berklavs. 1948. gadā Berklavu nosūta studēt Komunistu Partijas augstskolā Maskavā, kuru tas pabeidz 1951. gadā. Šo studiju laikā neapmierinātība ar komunistu iekārtu padziļinās, kļūst *nopietna*.

Latvija ir okupēta, neatkarība nav iedomājama. Jaunie komunisti sāk apsvērt, kā Padomju iekārtu Latvijā varētu, ja ne gāzt, tad *labot* (71-72). Tie turpina darboties partijā, cerot to ietekmēt no iekšpuses, drīz izpelnās kritisko apzīmējumu „buržuāziskie nacionālisti”. Konflikts starp „vecajiem” un „jaunajiem” Latvijas kompartijas darbiniekiem jeb „kadriem” – un šī konflikta mijiedarbība ar varas cīņiniem Maskavā – ir grāmatas vadmotīvs.

Berklava tuvākie domubiedri ir bijušie kara biedri Pauls Dzērve un Vilis Krūmiņš. Šie trīs ir jaunās kustības kodols (24), bet *kultūras* cīņā izceļas toreizējais Padomju Latvijas kultūras ministra pirmais vietnieks (vēlāk ministrs), bijušais frontes avīzes redaktors Voldemārs Kalpiņš. Prigs viņu nosauc „the

⁷ Šeit un turpmāk – rakstu ar lielo „P” kā apzīmējumu Padomju Savienības valstij, nevis tautībai, iedzīvotājiem vai – „padomēm”.

cultural arm of the Berklavs faction" – apmēram: „Berklava frakcijas kultūras ierocis” (72). Daudz vēlāk Berklava un Kalpiņa starpā izveidojas dziļa savstarpējas cieņas aiza, bet abi šodien ierindojas starp sava laika varoņiem.⁸ Autors daudzviet aizrāda, ka Berklavs pēc dabas bijis neiecietīgs, reizēm, ja ne rupjš, tad raupjš.

Vīlies Padomju iekārtā, pēc studijām atgriezies Latvijā Berklavs sāk apsvērt domu aiziet no partijas darba, bet viņa spējas un enerģiju ir ievērojis Padomju Latvijas premjerministrs rakstnieks Vīlis Lācis (1904-1966), kurš ņemas viņu atrunāt – „turpinot mudināt (*nurturing*) plaukstošo nacionālistu, līdz tas izveidojās par visnozīmīgāko un traucējošāko spēku (*the most significant and disruptive force*) Latvijas Komunistiskajā Partijā” (47).

Kauja Kremļī un Ļeņina mantojums. Staļina nāve (1953.III) izraisa dramatiskus saviļņojumus Maskavā un visā Padomju Savienībā. Divi Staļina bijušie līdzgaitnieki Lavrentijs Berija un Ņikita Hruščovs tīko pārņemt varu un izcīna sīvu „galma kauju”, kas beidzas ar Hruščova uzvaru un Berijas nāvi no benedes lodes. Tie daži mēneši, kad Berijam uz brīdi šķīst virsroka, atsaucas arī republikās, un Latvijā sevišķi. Par to lasām arī Berklava memuārā *Zināt un neaizmirst* (1. sēj., 1998, 114-144). Šis intrigas ir komplicētas, mīklainas un interesantas. Berija lūko piesaistīt latviešu komunistu atbalstu savos Kremļa cīņos, šai nolūkā panākdams partijas lēmumus Maskavā un Rīgā, kas ierobežotu pārkrievošanas procesu un atbalstītu latviešu valodas un kultūras aizstāvību Latvijā – atsaucoties uz kādreizējām Ļeņina deklarācijām un 1923. gada Padomju komunistiskās partijas kongresa lēmumu „Par nacionālo jautājumu” (*Zināt un neaizmirst*, 116). Berklavs un viņa domubiedri ir gandarīti pārsteigti (40). Pēc tam, kad Beriju Maskavā drīz arestē, notiesā un nošauj, nobijušies Rīgas varas vīri par jaunajiem likumiem daudz runāt negrib. Tie netiek atcelti un formāli paliek spēkā, kam vēlāk izrādījusies tālejoša nozīme (42).

Plaukstošais nacionālists un nogurušais premjers. Pa to laiku turpina attīstīties Ber-

klava attiecības ar Vīli Lāci, ko autors komentē šādi: „Lai izprastu nacionālkomunistu sekmīgumu, jāsaprot Lāča loma.” Par spīti viņa popularitātei un prestižam PSRS varas struktūrās, šai laikā tas bijis „dvēsēliski nomocīts (*haunted*) par to, kas viņš bija kļuvis. Okupācija bija izdzēsusi viņa gara dzīvību, un viņš bija rezignēti padevis strādāt partijai, jo neredzēja citas iespējas” (47). Lai varētu nodoties arī rakstniecībai, kas bijusi viņa sirdslieta, Lāča Kremļa mecenāti kā speciālu privilēģiju izkārtu, ka tas var strādāt partijai uz pusslodzi, un viņam tiks pielikts palīgs – vietnieks (*deputy*) – kurš darītu patieso darbu. Premjera oficiālie pirmais un otrs vietnieks bijuši viens vecs, otrs „slinks”. Jau ilgāku laiku vērojis un uzmodinājis Berklava darbošanos, Lācis aicina (1955) viņu nākt par vietnieku. Berklavs mēģina atrunāties, bet premjers tomēr viņu pierunā, sacīdams, ka šajā darbā tas varēšot „darīt labu latviešu tautai”.⁹ Lāča labvēlības dziļākā motivācija šim lasītājam turpina būt neskaidra, bet Prigs uzsver, ka nacionālkomunistu kustībai šis ir liels solis uz priekšu, jo zem flegmatiskā premjera un viņa vecā un nespējīgā pirmā un „slinkā” otrā vietnieka Berklavam tagad ir brīvas rokas: „Tāpat kā Lācis nekad nepretojās rīkojumiem no Maskavas, viņš arī reti noraidīja sava enerģiskā vietnieka priekšlikumus” (48).

Rīgas pirmais sekretārs. 1956. gada janvārī Berklavs nonāk jaunā darbā – kā Rīgas pilsetas kompartijas organizācijas centrālās komitejas pirmais sekretārs (t.i., vadītājs), kas viņam paver vēl lielākas iespējas virzīt latviešu lietu. Izdodas panākt reformas, kas apgrūtina krievu ieplūšanu un apmešanos Rīgā, un liek visiem darbiniekiem divu gadu laikā iemācīties latviski. Uzsāk izdot laikrakstu *Rīgas Balss*, kurā arī pats raksta. Berklava populisms atsaucas sabiedrībā, laudis stāv rindās, lai pirktu un lasītu avīzi, skauģi pārmet personības kultu. Berklavs kļūst arī balsstiešs Latvijas komunistu partijas centrālās komitejas biroja loceklis. Šai sakarā autors iepazīstina mūs ar konceptu „partijas demokrātija”, kas par spīti ekskluzīvi vienpartijas politikajai iekārtai pēc Staļina nāves pakāpeniski attīstījusies komunistu partijas komiteju un biroju ietvaros. To berklavieši izmanto savu mērķu sekmēšanai. Ar populārās avīzes *Rīgas Balss* starpniecību tie ietekmē

⁸ Skat. Berklava nievājošo rakstu „Atmiņu grubuļos” – Kalpiņa piemiņai veltītajā rakstu krājumā *Stāja/Voldemāra Kalpiņa laiks*, sastādījis Andrejs Grāpis, Rīga: Pils, 2011. (86)

⁹ Berklavs oficiāli ir tikai „vietnieks”, formāli zemāks par „pirmo” un „otro” vietnieku.

sabiedrības noskaņojumu un mudina latviešus iestāties un darboties komunistu partijā. Tur sekmes ir gan tikai daļējas – pavairojot latviešu vēlmi stāties partijā tiem neizdodas, tomēr viņu iekustinātā sabiedriskā doma jūtami ietekmē debates un lēmumus komunistu partijas struktūrās Latvijā (88).

Šeit maza atkāpe, lai pieminētu pasauli satricinošo notikumu Maskavā 1956. gada februārī, Kompartijas 20. kongresā, kas reizē ir spēcīgs vējš berklaviešu burās un iedīglis viņu kritienam. Veidojoties plaīsaī visā Padomju Savienībā starp „vecajiem” un „jaunajiem” partijas kadriem, Hruščovs, neapmierināts ar veco staļinistu dominanci, nosliecas par labu „jaunajiem” – tostarp berklaviešiem. Slēgtā sapulcē ar īpaši aicinātiem dalībniekiem, viņš notur savu vēlāk slavēno slepeno runu, kurā asi nosoda Staļina personības kultu un to, ka „ir vēl darbinieki izpildu posteņos, kurus varētu apzīmēt par ‘nodarbinātiem diķdieniem’”. No Rīgas klāt arī Berklavs, kurpretim vecais staļinists Pelše nav aicināts (50-51). Tas sār ... un plaīsaī padziļinās.

1958. gadā Berklavs atgriežas savā iepriekšējā posteņī ministru padomē kā Lāča vietnieks, turklāt paturot posteņi LKP CK birojā. Starplaikā nacionālkomunisti ir uzkāpuši savas varas kalngalā, un laikposmam 1958-1959 veltītai nodaļai dots virsraksts „The Summit” („Galotne”). Maskava līdz šim izrādījusies labvēlīga, bet Latvijas krievos rūgst neapmierinātība.

Kritiens. Epopejas kulminācija ir 7. nodaļā – „Latvijas nacionālkomunisma dīvainā nāve 1959-1960”. Pētnieks lasītāju atgriež pie ievadā aprakstītās verbālās eksplozijas Rīgas lidostā (3) un iztirzā tās cēloņus un sekas. Hruščova vizīte Rīgā (1959.VI) bijusi vispusīgi draudzīga, līdz pēdējā naktī viņu apvārdojuši neapmierināti krievi, īpaši Latvijā stacionētie virsnieki. Sūdzības uz Maskavu par Berklavu un „buržuāziskajiem nacionālistiem” jau plūdušas kādu gadu, bet Hruščovs par tām, šķiet, vai nu nav zinājis vai līdz šim ignorējis, bet tagad reaģēja ar dusmu izverdumu. Atceļā lidmašīnā uz Maskavu tas tomēr notikumu ar Berklavu pārdomājis un nospriedis, ka „šīs vīrs ir tiešs un godīgs... gan stūrgalvīgs,” un pēc tam partijas plēnumā apstiprinājis, ka novākt latviešu kadrus

nevajagot, jo tādā gadījumā „...latvieši varētu sacelties pret Padomju varu” (116).

Prigs secina, ka berklaviešu tīrīšanas nenotika Hruščova iniciatīvā, bet incidents Rīgas lidlaukā deva Pelšē un viņa veclaiku draugiem vajadzīgo impulsu pāriet uzbrukumā pret jaunajiem traucētājiem Rīgā un viņu simpatizētājiem Maskavā. Starp tiem īpaši izcelts Pelšes jaunības draugs un sievas svainis politbiroja loceklis Mihails Suslovs. Autors uzskata, ka šie paši cilvēki piecus gadus vēlāk panāca Hruščova gāšanu, un ka virzība uz to iesākās jau ar 1959. gada Latvijas nacionālkomunistu tīrīšanām (113-4, 124-6).

Miglā tītais piecnieks. Berklavu Latvijas kompartija jūlijā atbrīvo no visiem amatiem. PSRS instances Maskavā to apstiprina, un izsūta viņu uz Vladimīru Krievijā, kur tas politiski nesvarīgā darbā pavada astoņus gadus. Pakāpeniski nākošā gada laikā no posteņiem atbrīvo vairumu viņa piekritēju. Situācija ar Lāci un kultūras ministru Kalpiņu ir īpaša – tai diemžēl šī monogrāfija pieskaras visai virspusīgi (120). Līdzīgi kā Berklava pretiniekus Pelši un Suslovu, tā arī viņa kādreizējais sabiedrotos Vili Lāci un Voldemāru Kalpiņu saistīja tuvas ģimenes saites. Lāča sieva Velta bija Kalpiņa māsa. Šo ģimenes loku vēl papildina Kalpiņa dzīvesbiedre rakstniece Vera Kacena. Sauru, tomēr spilgti intīmu ieskatu šai četrtnē sniedz literatūrvēsturnieks Andrejs Grāpis ievadrakstā Kacenas romānam *Kājāmgājējs karā*. Kad Lācis pēc ilgas slimošanas 1966. gadā nomirst, atraitne lūdz svaini Veru palīgā „sakopt rakstnieku pēdējam ceļam.”¹⁰ Par Lāci rakstīts daudz, par pārējiem trim mazāk. Iekļaujot arī Berklavu, pagātnes miglā tīts māj intriģējošs piecnieks – gribētos redzēt dziļāku pētījumu par mijiedarbību starp šiem Latvijas likteņos tik nozīmīgajiem, kaut pretrunīgiem cilvēkiem.

Priga darbs lielā mērā izseko Berklava memuāru – tie viens otru papildina. Otra negaidīti gandarōša „ekskursija vērēs” īstenojās, kad sameklēju rakstu sēriju žurnālā *Karogs*,¹¹ kur toreiz vēl tik *nedrošajā* atmodas laikā rakstnieks Jānis Lapsa intervējis četrus biju-

¹⁰ „Iepazīstieties – Vera Kacena”, ievadraksts Veras Kacenas romānam *Kājāmgājējs karā* (Rīga: Mansards, 2012). Skat arī Andreja Grāpja sastādīto grāmatu par Voldemāru Kalpiņu – *Stāja*. (8. piez., augstāk)

¹¹ „Tas drūmais piecdesmit devītais”, *Karogs*: 1988. g. nr.9 (130), nr.10 (125), nr.11 (113), un 1989. g. nr.1 (116).

šos berklaviešus, tostarp jau pieminētos Vili Krūmiņu un Voldemāru Kalpiņu. Paša Berkla-va starp tiem nav – tas tad jau ir aizņemts jaundibinātās LNNK (Latvijas Nacionālās neatkarības kustība) vadībā. Berklavs 1974. gadā ticis izstumts no komunistu partijas un vairs par komunistu neuzdodas.

Lāčplēši vai kangari? Epilogā autors sasai-sta berklaviešu ievadīto cīņu par latviešu tau-tas pastāvēšanu ar jauno atmodu, kas atau-sa 1987. gadā un noveda pie Latvijas neat-karības atgūšanas. Viņš to nosauc par divu stratēģiju saplūšanu – cīņa *no iekšpusēs*, ko uzsāka berklavieši un turpināja LNNK un Tau-tas fronte, un cīņa *no ārpuses*, ko veda lat-viešu trimda. Noslēgumā apcere par Raiņa drāmu *Uguns un Nakts* un par Lāčplēsi un Kangaru kā berklaviešu metaforām. Pēdējā lappusē autors uzstāda jautājumu – *kas bija nacionālkomunisti – lāčplēši vai kangari?*

Interesants ir autora skaidrojums par grā-matas virsraksta tēmu un metaforām. Lāč-plēsis tautas tradīcijā bijis „milzis, kurš paš-rocīgi aizstāvēja latviešu tēvzemi tās nedie-nās, pārplēšot žokļus nikniem sirojošiem lā-čiem” (*marauding bears*). „Tad vienu dienu jauns drauds parādījās pie apvāršņa, kurš bija izaicinājums pat Lāčplēša spēkam – Mel-nais bruņinieks. Kaut Lāčplēsis bija vienmēr bijis vientuļā varoņa tēla iemiesojums, viņš saprata, ka šo naidnieku nevarēs uzvarēt viens pats. Tāpēc viņš sauca latviešu tautu būt vienotai, un kopējiem spēkiem tie padzi-na ienaidnieku aiz Rīgas vaļņa. Tam tad vajadzētu būt bijušam slavas apmirdzētam uz-varas brīdim ... ja nebūtu nodevīgā Kangara. Tas atklāja Melnajam bruņiniekam Lāčplēša spēka noslēpumu, lielās lāčīgās ausis ... Lāč-plēsis un tauta tā nekad nenonāca pie atris-inājuma. ...Melnavs bruņinieks ... nocirta Lāčplēša varenās ausis, un abi cīkstēdamies iegrima uz neatgriešanos Daugavas tumšā-jos viļņos” (135).

Kaut gan paši berklavieši, kad lietas pašķīst, nodēvē viens otru par vislielākajiem kangariem,¹² autors savu atbildi ir uzlicis uz grāmatas vāka ... nevis *Kangari* (vai – *Lāč-plēši vai kangari?*), bet – *Lāčplēši*.

Raksta autors Dr. Juris Šlesers ir aktīvs JG līdzstrādnieks un redakcijas loceklis.

¹² Berklavam, protams, par lielāko kangaru kļūst Vilis Lācis (*Zināt un neatmirst*, 264).

Lilita Zaļkalne

ULDIS ĢĒRMANIS UN IZDEVNIECĪBA „MEMENTO”

2015. gada 4. oktobrī apritēja 100 gadi kopš pazīstamā latviešu trimdas vēsturnieka un politiskā komentētāja dzimšanas. Bērniība un studiju gadi pavadīti Latvijā, bet II Pa-saules kara rezultātā dzīve turpinājās trim-dā, Stokholmā. 1950. gadu vidū Uldis Ģēr-manis uzsāk savas publicista gaitas, rakstot gan grāmatu recenzijas, gan arī komentējot par aktuālām un vēsturiskām politiskām pa-rādībām.

1986. gadā sākas Latvijas Sociāldemokrā-tijas strādnieku partijas Ārzemju komitejas (LSDSP ĀK) apgāda „Memento” sadarbī-ba ar Ģērmani. „Memento” dibināja 1961. gadā, kad neviena no citām trimdā esošām izdevniecībām nevēlējās riskēt vai arī neuz-drošinājās publicēt sociāldemokrātu (turp-māk SD) autorus. Trimdas lielas daļas auto-ritārā domāšana vārdos un darbos, kā arī nedemokrātiskums un neiecietība, pat klajš naidis iepretim trimdas SD, bija panācis to, ka LSDSP ĀK bija spiesta pati meklēt risinā-jumu.

„Memento” dibinātāju grupā ietilpa Bruno Kalniņš, Klāra Kalniņa, Voldemārs Bastjā-nis, Fēlikss Cielēns, bet izdevniecības prak-tiskie īstenotāji bija inženieris, sportists un filantrops Jānis Ritums (1914-1980) un grā-matnieks Jānis Abučs (1914-1978). Apgā-da vārds, ko izvēlējās Fēlikss Cielēns, ņemts no izteiciena *Memento traditiones tuas*, t.i., piemini savas tradīcijas vai arī: atceries savu vēsturi – ar domu atgādināt, ka tauta, kas aizmirst savu pagātņi, palēnām nomirst.

3. oktobrī, Latvijas Kara muzejā
Rīgā, Smilšu ielā 20
Sākums plkst. 11.00
Ieeja brīva

**PIEMINI
ULDĪ ĢĒRMANI!**

vēsturnieka un rakstnieka Uļza Ģērmaņa
100 gadu jubilejas piemiņas konference

Sponsorēti (līdz):
Latvijas Kara muzejs
Pateicības Unipolitas Filozofijas biedrība

Apgāda nosaukuma aktualitāte atspoguļojās pirmajās „Memento” izdotajās grāmatās – trīs sējumu Fēliksa Cielēna atmiņu ciklā *Laikmetu maiņā: atmiņas un atziņas*.

Izdevniecībai nekad nav bijis īpašs birojs ar atalgo tiem darbiniekiem. Visa darbība bija balstīta uz brīvprātības pamata. Sākuma gados izdevniecību vadīja Jānis Ritums. Viņš sarakstījis ar autoriem, sastādīja un rediģēja publicējamus tekstus. Jānis Abučs veica tekstu salikumus un publikāciju iespiešanu savā spiestuvē Vesterosas pilsētā, rietumos no Stokholmas. Gatavos iespieddarbus uzglabāja Rituma privātmājas garāžā. Viņš pieņēma pasūtījumus, sasaiņoja grāmatu pakas un tās izsūtīja pa pastu. Ar Abuča aiziešanu mūžībā Vilnis un Lilita Zaļkalni pārņēma tekstu salikšanas darbus. Tika strādāts ar dažnedažādām elektriskām un elektroniskām rakstāmmašīnām. Lai varētu rakstīt latviski, rakstāmmašīnu galviņām tika izmainīti abi franču akcenti, jumtiņš un umlauts pret latviešu garumzīmēm, apgriezto jumtiņu un mikstinājuma zīmi. Izrakstītās slejas attiecīgi salīmēja uz numurētām papīra lappusēm, virsrakstus pielīmēja atsevišķi, burtu pa burtam. Sagatavotos „ielauzumus” sūtīja uz *Andersson & Kaggart* spiestuvi Vesterosā, kas bija Abuča pēdējā darba vieta. Pēc Jāņa Rituma nāves izdevniecības darbība pilnīgi pārgāja Zaļkalnu rokās. Pāris gadus vēl strādājām ar „latviskotu” elektronisku rakstāmmašīnu, kuras ierobežotā atmiņa spēja izrēķināt tikai vienas rindas platumu. Šādā tehnoloģijā tika salikts un izdots Ulža Ģērmaņa rakstu krājums *Zināšanai: raksti par mūsu un padomju lietām* (1986) – ar vienu pirmpublicējumu („Trimdas politiskais raksturs”) un rakstiem, kas agrāk publicēti trimdas presē (laikrakstos *Brīvība, Laiks, Latvija, Austrālijas Latvietis* u.c.) vai arī nolasīti sarīkojumos – vecākais publicētais 1961. gadā, bet pārējie 70. un 80. gados.

Zināšanai iznāca divos veidos – gan kā mazformāta kabatas grāmata ar pelēcīgi baltu vāku, gan kā A5 lieluma brošēts izdevums, ar tipisko Ulža Ģērmaņa asi ēnoto sejas attēlu, ko zīmējis Normunds Hartmanis. Autoram tik ļoti iepatikās šis vāka dizains, ka mēs to izmantojām daudzām viņa turpmākajām „Memento” grāmatām. Viņš pats izvēlējās grāmatu fona krāsu no piedāvātā *Pantone* krāsu kataloga. Viņam īpaši patika

maigie pavasara toņi – gaiši zils, ceriņu lillā, pavasara zaļš. Abi *Zināšanai* salikumi ir identiski, ar atšķirību, ka mazās grāmatiņas izmērs ir fotogrāfiski uz pusi samazināts. Uz abu izdevumu titullapām rakstīts, ka darbs it kā iznācis „Ziemeļzvaigznes” apgādā kā 3. iespiedums. Šāda „maskēšanās” tika darīta tīšām, lai maldinātu PSRS iestādes, slepeni ievadot vai iesūtot grāmatas okupētajā Latvijā. Izdevniecības nosaukums taču līdzinājās esošai Latvijas PSR izdevniecībai „Zvaigzne” un „3. iespiedums” it kā liecinātu, ka cenzūra šo darbu jau sen akceptējusi. Turklāt mazais formāts ar pelēki balto apvalku ieņēma neuzkrītošu vietu starp pārējiem PSRS ražotiem drukas darbiem. Šis mazais sējumiņš ar neko neizcēlās, un pie varbūtējās kratīšanas pastāvēja cerības, ka tas paliks grāmatplauktā neievērots. Abos izdevumos iespējais ISBN numurs atbilst apgādam „Memento”, bet priekšpēdējā lapā redzams „Memento” raksturīgais zīmols ar Raiņa kapa pieminekļa jaunekli. Vēl būtu pieminams, ka pa aplinkus ceļiem kabatas grāmatiņas izdevumu īstenībā finansēja ASV slepenais dienests CIP. Par ļoti nozīmīgo CIP finansēto iespieddarbu izdošanu un ieviešanu komunistiskajās valstīs ir rakstījis *Radio Brīvās Eiropas (Radio Free Europe)* analītiķis Alfreds Reišs, kurš pats ņēmis aktīvu dalību šai programmā. Reišs sāka strādāt pie otras monogrāfijas, sīkāk aprakstīdams Baltijas valstu „grāmatu operācijas”, bet pēc viņa aiziešanas mūžībā nav zināms manuskripta liktenis.

Ģērmaņa nākamā „Memento” publikācija ir *Izvērtēšanai: Par mūsu vēsturisko pieredzi* (1987), kas turpina iesākto sēriju ar agrāk publicētiem rakstiem – „Vai latvietim jābūt vientiesīgam?” un „Kollaborācijas vilinājums”) un runu „18. novembra pārdomas”, kas nolasīta Ģēteborgas tautiešiem (1986.23.XI). Šis izdevums, atkal ar Normunda Hartmaņa raksturīgo vāka zīmējumu, tiek papildināts (1993) ar 10 darbiem.

80. gadu beigās sākās personiskā datora laikmets. Strādājot mājās ar Makintoša datoru, varējām salikt un izrakstīt tekstus vai nu uz caurspīdīgām plēvēm vai uz „sviestpapīra” – ietaupot līdzekļus un ar produkcijas procesa pilnīgu kontroli. Uldis Ģērmanis vienmēr pats samaksāja par savu grāmatu iespiešanu. Mēs savukārt rūpējāmies par

grāmatu salikumu un iekārtojumu, izsūtīšanu un pārdošanu.

Trēšajā „Memento” grāmatā ietilpst Ulfa Jāņsona (Ulža Ģērmaņa alter ego) satīriskie raksti: *Laikmeta Liecības. 10 gadi. 1977-1986* (1988) – ironiski, karikatūrista Vitālija Sarkana ilustrēti komentāri gan par Padlatvijā notiekošo, gan arī par dažiem toreizējās latviešu trimdas sabiedrības fenomeniem. Vāku rotā mazs bandinieks, kurš ar kaķeni šauj uz sarkano karali, kam kronī redzama sarkanā zvaigzne.

Seko *Jaunajā Gaitā, Raiņa un Aspazijas gadagrāmatā, Acta Baltica, Tiltā* un citur publicētu rakstu kopojumos *Ceļā uz Latviju: raksti par mūsu vēsturi* (mīkstos vākos iespiež Jānis Šīns 1990; cietos – 1993) – par Latvijas valsts veidošanās un nostiprināšanās posmu (1917-1922).

Pēdējā „Memento” grāmata ar Ģērmaņa rakstu pārpublicējumiem (no *Brīvās Latvijas, Laika, Latvija Amerikā, Nacionālās Neatkarības* u.c.) ir *Jaunie laiki un pagātnes ēnas – fakti un vērojumi 1991-1995* (1995) – 63 raksti par politiskām norisēm Latvijā un tās kaimiņvalstīs.

Neapšaubāmi trimdas lielākais grāvējs ir Ulža Ģērmaņa *Latviešu tautas piedzīvojumi I-IV*, kas pieredz vismaz 11 izdevumus gan trimdā, gan Latvijā, tulkojumus vairākās valodās, kā arī četrus mazformāta iespaidumus slepenai ievēšanai okupētajā Latvijā. „Memento” izdod grāmatas 10. iespaidumu (1988) ar Teņa Graša ilustrācijām un Lilitas Zaļkalnes zīmētām kartēm. Izdevums ir pieejams arī kā audiogrāmata *Kanadas Daugavas Vanagu* mājaslapā un Latvijas Nacionālās Bibliotēkas (LNB) digitālajā bibliotēkā.

Tā kā visas Ulža Ģērmaņa agrāk izdotās grāmatas jau sen bija izpārdotas, radās ideja vismaz dažas izdot no jauna. „Memento” izdeva atsevišķi (1991) romāna *Pakāpies tornī!* 2. daļu ar Artura Langmaņa zīmēto vāku – kā turpinājums „Grāmatu Drauga” pirmajai daļai (1987). Abas daļas iznāca vienā sējumā „Memento” apgādā (mīkstos vākos 1992; cietos – 1998). Audiogrāmata noklausāma minētajā Kanādas DV mājaslapā.

Sadarbībā ar izdevniecības „Zinātne” ilggadīgo vadītāju Ivaru Riekstiņu „Memento” izdod no jauna (1995) *Zili stikli, zaļi ledi: Rīgas*

piezīmes 3. izdevumu (pirmos divus izdod „Grāmatu Draugs” Ņujorkā, 1968).

1997. gada septembrī pēkšņi nomirst Ulža Ģērmaņa dzīvesbiedre Mirdza. Uldis zaudē dzīvības dzirksti un nopietni sasirgst. Grāmatas *Tā lieta pati nekritis: Amerikas piezīmes* jauniespiedums bija domāts viņa iepriecināšanai, bet to nepaspējām izdot pirms Ulža aiziešanas mūžībā 1997. gada decembrī. Grāmata iznāca pēc gada. Diemžēl nekad nepārspiedām, kā bijām domājuši, „Grāmatu Drauga” izdoto *Tālu tāluma, lielā plāšumā: Austrālijas piezīmes* (1977).

Beidzamais „Memento” izdotais Ģērmaņa darbs mazgrāmatiņa *Mosties, celies, strādā! 99 + 1 domu grauds* (1998) ar Teņa Graša ilustrācijām. Tur sakārtoti simts asprātīgu izteicienu – no nr. 1: *Nekur nav teikts vai rakstīts, ka latvietim neizbēgami jābūt vientiesīgam* – līdz nr. 100: *Darīsim savu darāmo ar jautru un spītīgu prātu – nekad nezaudēsim humoru!*

Atceros mūsu sadarbību ar Uldi Ģērmani kā ļoti vieglu un patīkamu. Viņš lietoja t.s. Endzelīna pareizrakstību, un viņa manuskripti bija vienmēr rūpīgi nostrādāti, norādījumi precīzi un korekti līdz beidzamajam sīkumam. Ja viņa „Memento” grāmatās parādās kāds drukas velniņš, tad vainojami vienīgi un tikai apgāda darbinieki.

Atzinības vērti ir LNB grāmatu katalogā ievietotie 49 šķirklji, kur Uldis Ģērmanis ir uzdots kā autors. Liels sasniegums ir arī Zviedrijas Karaliskās bibliotēkas katalogā ieviestie 24 šķirklji, kur redzams, ka Ulža Ģērmaņa grāmatas latviešu, vācu un angļu valodā ir atrodamas visās lielākajās Zviedrijas bibliotēkās. Esmu lepna, ka apgāds „Memento” blakus Ulža Ģērmaņa vārdam parādās 11 reižu.

Lilitas Zaļkalnes referāts nolasīts konferencē „Piemini Uldi Ģērmani!” (2015.3.X) Kara muzejā. *JG* redakcijas loceklei Zaļkalnei pēngad iznāk grāmata *Back to the Motherland / Repatriation and Latvian Emigrés 1955-1958 (Atpakaļ uz dzimteni / Repatriācija un latviešu emigranti 1955-1958, kam pamatā ir viņas disertācija doktores grāda iegūšanai Stokholmas Universitātē. Sidnejā, Austrālijā, dzimusi Minsteres Latviešu ģimnāzijas absolvente (1973) Zaļkalne (dz. Puķīte), kura pirmo akadēmisko grādu iegūst (1975) Kalifornijas U. (University of California, Berkeley), ir mācītbspēks Stokholmas U. (kopš 1995).*

Jānis Liepiņš

SKAIDRĪTES SIRSONES VĒSTULES LIJAI ŠVĀBEI

Abas literātes – Skaidrīte Sirsone un Lija Švābe – ir pazīstamas gan trimdas, gan dzimtenes latviešiem. Sprototams, lielāks svars ir Lijai Švābei, jo, viņas vārdu nosaucot, uzreiz visiem ir prātā ievērojamais vēsturnieks un rakstnieks Arveds Švābe. Lija Švābe savu literāro darbību sāka, kad saucās dzimtajā uzvārdā – par Kronbergu. Kronbergi neatkarīgās Latvijas gados bija pazīstami Grenču pagasta lauksaimnieki. No dzimtas uzvārda Lija Švābe pēc apprecēšanās neatteicās, tomēr zinātniskus un publicistiskus apcerējumus parakstīja ar Švābes vārdu. No 1949. gada Lija Švābe bija Stokholmā izdodamās *Latvju enciklopēdijas* redakcijas līdzstrādniece. Viņa bija aktīva arī Baltijas institūtā, bet no tā kopā ar vairākiem latviešu vēsturniekiem izstājās 1981. gadā, kad PSRS drošības komitejas Rīgas un Tallinas filiāļu iespaids tajā kļuva pārmērīgs. Uldim Ģērmanim par šiem notikumiem ir ārkārtas nozīmīgs apcerējums „Lasītājus nevajag maldināt”, kas ievietots grāmatā *Zināšanai* (Stokholma, 1986).

Skaidrīte Sirsone ar nopietniem darbiem bibliogrāfijā un literatūras teorijā aizvien baudīja jauno literātu ievērību. Viņas reputāciju vairoja arī tēvamāsa Zelma Sirsone, ko daudzi zināja strādājam privāti par Andreja Upīša literāro redaktori.

Skaidrīte Sirsone un Švābes kundze abas mācījušās vienā skolā, sastapušās studiju gados un draudzējušās līdz mūža galam. Skola, kurā viņas mācījušās, bija viena no diženākajām Rīgā. Vēl tagad šis nams cēli stāv Raiņa bulvārī 29. Taču tik cēla šī ēka nav vis no laika gala. Papriekš tai bija cits izskats un cits saturs – tur atradās Lomonosova ģimnāzija, un tikai 30. gadu beigās tā pārtapa skaidrītajā modernajā namā. Tur neatkarīgās Latvijas gados mitinājās Rīgas 1. valsts ģimnāzija, vēlāk tajā bija LVU Ģeogrāfijas fakultāte, tagad tur mitinās LU Matemātikas un informātikas institūts. 1. valsts ģimnāzija, sākumā vidusskola, bija klasiska tipa skola, un LU docente Anna Rāta, nepārspējamā latīniste un

teicamu sengrieķu mācību grāmatu autore, reprezentēja skolu līdz sava mūža galam. Anna Rāta mira 1993. gadā. Par Rātas nāvi Sirsone ar skumjām vēstī Švābei uz Solnu.

1. valsts ģimnāzija izputēja, jo pēc II Pasaules kara to pārveidoja par Rīgas 6. vidusskolu. 1. valsts ģimnāzijā mācījusies arī Lidija Sīle, mana ilgu gadu darba kolēģe, profesore Skulmes uzticības persona, vēlāk Veselības ministrijas galvenā dietoloģe. Stingrajā mācību iestādē skolojies tāpat ievērojamais literatūras zinātnieks un *Jaunās Gaitas* redakcijas loceklis Juris Silenieks. Skaidrīte Sirsone Švābes kundzei raksta par skolai veltītas grāmatas tapšanu. Sirsone bijusi viena no galvenajām tās veidotājām. Vērtības paaugstināšanai Sirsone grāmatā ievietojusi vairākus Lijas Švābes (Kronbergas) dzejoļus. Pirmais Lijas Kronbergas dzejolis ir iespiests 1940. gadā – periodiskajā izdevumā *Universitas*.

Latvijas Valsts arhīvā, kam Skaidrīte Soduma nodevusi māsas vēstules un citus arhīva materiālus, iepazīnos ar visām no Rīgas rakstītajām Sirsones vēstulēm. Tās sāktas rakstīt 1979. gadā, kad Sirsoni sasniegusi vēsts, ka Solnā mirusi Kronberga, Lijas (Lidijas) māte. Sarakstē līdz 90. gadu sākumam bijis pārtraukums vai varbūt rakstītās vēstules nav saglabātas.

Skaidrīte Sirsone vēstulēs krievu varas ārkārtas netaisnību – viņas apcietināšanu bez jebkāda iemesla – nepiemin, toties vēstulē (1993.27.1) atmiņā sauc Literatūras institūta negantību viņu izraidīt no darba. Kad abu dāmu sabiedrībā bija arī es, Sirsone neslēpa sarūgtinājumu par okupācijas varas attieksmi pret tā dēvējamo Franču grupu, kas absolūti nav bijusi nekāda „grupa”, jo ļaudis sapulcējušies neregulāri un pavisam bez jebkādiem politiskiem mērķiem, viņus vienojusi vienīgi mīlestība uz literatūru un mākslu. Vēstulēs minēts, ka tas pats institūts, kas tik nekrietni izturējās pret darbīgu līdzstrādnieci, politiskiem spaidiem kļūstot vieglākiem, aicinājis Sirsoni uzrakstīt plašāku apcerējumu par Veroniku Strēlerti. Strēlerte ir vairākkārt pieminēta vēstulēs, līdz 1995. gadā pārrunātas Strēlertes bēres Stokholmā un urnas apglabāšana Dobeles kapsētā. Sirsone gan Strēlertes pavadīšanā Dobelē nav piedalījusies.

Sirsonai labprāt uzticēja bibliogrāfiju veidošanu. Sarakstē atkārtoti pieminēta Ārijas Elksnes bibliogrāfija. 1995. gadā Sirsone runājusi par Āriju Elksni dzejniecei veltītā piemiņas vakarā.

Plaši tiek atstāstīts skolas absolventu salidojums, kurā bijis arī Leons Čuibe. Viņa tēvu un brāli 1941. gadā brutāli nogalināja krievu čeka. Drīz pēc salidojuma Sirsone gaida Rīgā no Londonas ierodamies Austru Liepiņu un skumdinās, ka nav sastapusi Andreju Eglīti, kad viņš ciemojies Rīgā.

Skaidrīte Sirsone bija avīzes *Rakstnieka Vārds* korektore. Ar redaktoru Ilgoni Bērsonu viņai bijušas ļoti labas darba attiecības, kādas vairs tik tikamas nav bijušas, mainoties redaktoriem – Jānis Elsbergs nāca Bērsona vietā, jaunajiem literātiem izdarot spiedienu uz Rakstnieku savienības vadību. Švābes kundzei ir pastiprināta interese par izdevumu. Tajā savus darbus drukāja arī viņas kaimiņš Uldis Ģermanis. Bet 1993. gada beigās Sirsone ziņo Švābei, ka *Rakstnieka Vārds* vairs neiznāks, jo Rakstnieku savienībai nav līdzekļu tā uzturēšanai.

Kādā literārā sarīkojumā 90. gadu sākumā Skaidrīte Sirsone mani iepazīstināja ar Liju Švābi un uzaicināja arī uz savu skaisto Zirņu ielas dzīvokli. Tur visu vakaru brīvi runājām

par tematiem, kas mums tuvi. Kad rīkojos prom iet, amizantā kārtā Švābes kundze piešķrēja pie Sirsones trauku skapja un paņēma no tās labas zviedru kafijas paku, pasniedzama to man. Sirsone par tādu „varmācīgu žestu” tikai smaidīja, jo zināja, ka no rīta būs dubults kafijas pakojums vietā. Ar Skaidrītes Sirsones starpniecību draudzība sākusies, tā turpinājās vēstulēs. Kad biju Zviedrijā, vikšos apmeklēt Liju Švābi, jo biju atkārtoti aicināts. Par gluži karalisku varu dēvēt manu uzņemšanu Švābes plašajā, reprezentablajā Solnas dzīvoklī. Tur zem Valdemāra Tones gleznām mūsu sarunas bija politiski augstākajā mērā saskanīgas. Solnā tiku apdāvināts ar vērtīgām trimdas grāmatām, arī vairākām tādām, kas citkārt bija autoru dāvinātas Arvedam Švābem.

Lija Švābe bija divus gadus vecāka par Skaidrīti Sirsoni, dzimusi 1918. gadā. Ar gada starpību viņas šķīrās no šīs pasaules: Skaidrīte Sirsone 1998. gada janvārī, Lija Švābe – 1996. gada decembrī. Sirsones vecāki cēlušies no Mālpils, Mālpilī Skaidrīte Sirsone tika apbedīta.

Atmiņu autoram, rakstniekam/medicīnas doktoram Jānim Liepiņam pērngada beigās iznāk grāmata *Ārriņas teātris; Monologi, dialogi, eseju meti* (2015).

Par Lietuvas brīvību! Ulža Brieža foto Rīgā barikāžu laikā pirms 25 gadiem (1991.I)

VEĻIEM PIEVIENOJAS muzikologs un komponists, LMA prof. **Oļģerts Grāvītis** (1926-2015), trīs operu, 50 solo dziesmu, ap simts kora oriģināldziesmu un latviešu tautas dziesmu apdaru, vairāku grāmatu, ap 1 300 rakstu, daudzu radio/TV raidījumu autors. Jāņa Ivanova prēmijas (1986), TZO (1998), Lielās mūzikas balvas (2007) laureāts.

Oļģerts Grāvītis

CILDINĀJUMI – JG līdzstrādniecei **Dacei Aperānei** piešķirta (2016.27.1) **Lielā mūzikas balva** (2015) par latviešu mūzikas popularizēšanu pasaulē. ●●● Latvijas bij. premjerministrs, tagad Eiropas Komisijas viceprezidents **Valdis Dombrovskis** iekļauts izdevuma *Politico* 28 ietekmīgāko cilvēku sarakstā. Viņš raksturots kā politiķis, kurš *peld pret straumi, vada skaitļus* un *PowerPoint prezentācijas*, kamēr Eiropas nacionālās valdības savstarpēji cīnās un visā kontinentā aug populisma vilnis. ●●● Ministru kabineta Atzinības raksts (2016.5.1) **Egilam Levitam** par Satversmes preambulas līdzautorību, par darbu tieslietu ministra, prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas pr-ja un ES Tiesas tiesneša krēslā, par Latvijas tiesiskuma un latviskās dzīvesziņas lomas uzsvēršanu valsts attīstībā ●●● PBLA KF (2015) Goda balva arhitektam **Gunaram Birkertam** un pianistam **Artūram Ozoliņam**, Goda diplomu pianistei un mūzikas pedagoģei **Ingrīdai Gutbergai**, Tautas deju kopu vadītājām **Astrīdai Liziņai** (Filadelfijā), **Intai Veldrei** un **Sandrai Mednei** (Milvokos), Atzinības raksti mūziķei **Lindai Marutai Kronbergai** (Kanādā), teātriniecēm **Maijai Laiviņai** un **Tainai Laiviņai** (Ņujorkā), daiļamatniecēm **Sarmītei Vilks** un **Ilzei Ēdels** (Kanāda). ●●● PBLA Balva JG redakcijas kopdarba stūrētājam **Rolfam Ekmanim**. ●●● Baltijas Asamblejas balva literatūrā (2015) **Mārim Bērziņam** par romānu *Svina garša*, kurā vēstīts par liktenīgajiem notikumiem Latvijā II Pasaules kara sākumā. ●●● Dzejniekam, tulkotājam un atdzejojājam **Knutam Skujeniekam** apbalvojums *Par nopelniem Polijas kultūras labā*. ●●● Nacionālās kultūras padomes Izcilības balvas (2015) ērģelniecei **Ivetai Apkalnai**, animācijas filmu režisorei **Signei Baumanei** un scenogrāfam prof. **Andrim Freibergam**. ●●● Pati vecākā folkloras organizācija *International Union of Folklore Associations* (dib. 1949) starptautiskā forumā Haifā, Izraēlā, apbalvo ar „Zelta zvaigzni” (Gold Star Award) tradicionālās dejas pētnieku un skolotāju **Ernestu Spiču** (BL 2016.12.1). (vg)(re)

JAUNIZDEVUMI

LATVIEŠU RAKSTNIEKI CITVALODĀS – Bitītes **Vinkleres** atdzejoti iznāk **Imanta Ziedoņa** darbi krājumā *Each Day Catches Fire* („Red Dragonfly Press”, 2015), bet š.g. vasarā **Lennan Foundation** tulkojumu sērijā apgāds „BOA Editions” paredzējis klajā viņas atdzejoto **Knuta Skujenieka** *Seed in Snow* (*Sēkla sniegā*). Rīgā: Liesma, 1990) angļu un latviešu valodā – ar **Dainas Dagnijas** veidoto vāku. Krājumā ie-

tilpināti **Skujenieka** septiņu ieslodzījuma gadu (1963-1969) laikā uzrakstītie dzejoļi. ●●● **Māras Zālītes** romāna *Pieci pirkti* fragments **Majors un konfekte** (tulc. Margita Gailītis) iekļauts 2016. gada antoloģijā *Best European Fiction*. (vg)

DZEJA – Atvadoties no jaunības un tās ilūzijām, **Kārlis Vērdiņš** klajā laidis dzejas krājumu *Pieaugušie*, kas tapis pēdējo 7 gadu laikā. ●●● Dzīļi personīgi un emocionāli dzejoļi lasāmi **Evas Mārtužas** krājumā *Nepiesaivināma*. ●●● **Madaras Gruntmanes** pirmajā krājumā *Narkozes* **Guntara Godiņa** vērtējumā iekļauti psiholoģiski precīzi un skaudri darbi. ●●● Grāmatā *Latgales sirdspuksti* veiksmīgi sakopoti 150 Latgales dzejnieku un fotogrāfu darbi no visām 20 Latgales novadu un 2 pilsētu pašvaldībām, un tā apvieno dažādu tautību cilvēkus un atspoguļo Latgales dvēseli, izsakot to ne tikai latviešu, bet arī latgaļu, krievu un baltkrievu valodā. (vg)

PROZA – Vēstures romānu sērijas *Mēs. Latvija, XX gadsimts* deviņais romāns ir **Noras Ikstenas** *Mātes piens*, kas aptver laika posmu no II Pasaules kara beigām līdz 70.-80. gadiem un vēsta par triju paaudžu sieviešu sāpju ceļiem. ●●● **Dace Rukšāne** paliek uzticīga savai tēmai un stāstu krājumā *Milasstāsti* varonēm ļauj izspēlēt savu vienīgo dzīvi, brīžiem ieslidot gan sirreālajā, gan fantāzijas un neviltotu šausmu žanra pasaulē. ●●● **Egīla Ventera** mikroromāns *Atlantida, kāda tā ir* domāts lasītājam, kas spēj novērtēt rakstnieka spēles ar vārdiem, valodu, situācijām un stilu, un tas ataino rakstnieka domas, uz 21. g.s. sliekšņa nolūkojoties atpakaļ cilvēces vēsturē. ●●● **Inga Žolude** saka, ka krājumā *Stāsti* viņa vēlējusies *uzrakstīt par stāstiem, ko mēs nesam sevī un par kuriem nevienam, iespējams, nenojauš*. ●●● **Anna Skaidrīte Gailīte** dokumentālajam romānam *Tilts starp horizontiem* pamatā likusi kurzemnieces **Fanijas Budovskas** dzimtas stāstu, kas ritējis Kurzemē pie Kolkastraga. ●●● E-grāmatā izdots pēc **Rolanda Kalniņa** ekrānus nesasniedzīgās un padomju cenzūras gandrīz pilnībā iznīcinātās filmas *Piejūras klimats* (1974) scenārija rakstīts stāsts, kas pēc cenzoru domām bija pārāk brīvdomīgs. ●●● Žurnālists **Armands Puče**, sapratis, ka neviena versija par **Herberta Cukura** dzīvi nav patiesa, vēsturiskajā detektīvā *Jūs nekad viņu nenogalināsiet* ceņšas meklēt atbildes uz daudziem jautājumiem. ●●● **Ēriks Hānbergs** grāmatā *Atgūšana un iegūšana* *saprātā un neprātā* stāsta par dzīvi un saimniekošanu kolhoza laikos sovjetu Latvijā. (vg)

DAŽĀDA SATURA – **Guntars Ceravs** un **Jānis Vasiļevskis** grāmatā *Karavīra ceļš* izstaigā Latviešu leģiona virsleitnanta **Teodora Kalnāja** dzīves ceļu, balstoties uz atstātajām atmiņām, dienasgrāmatām, kā arī citu autoru publikācijām, kas vēsta par Kalnāju un leģionu. ●●● Vēsturnieku komisijas rakstu 28. sējums *Latvijas vēstures un histiogrāfijas problēmas 1918-1990* apskata Latvijas vēsturi 1920.-1930. gados. ●●● ZA prezidents, mākslas zinātnieks **Ojārs**

Spāritis vērienīgā pētījumā *Esejas par Latvijas sakrālo kultūru* (skat. vāka attēlu 22. lpp.) savācis vienkopus Latvijas sakrālās kultūras vērtīgākos paraugus un skata tos vēsturiskā perspektīvā. ●●● Teātra zinātnieces **Gunas Zeltiņas** monogrāfijas *Šekspīrs. Ar Baltijas akcentu* pamatā ir autore daudzu gadu rūpīgs darbs, pētot Šekspīra personību, daiļradi un viņa darbu interpretāciju Baltijas un citu valstu teātros. ●●● Savai sadarbībai ar izcilākajiem latviešu dzejniekiem gan radošajā, gan administratīvajā darbā – Imantu Ziedoni un Ojāru Vācieti – **Daina Avotiņa** velta atmiņu grāmatu *Mani spēka pilāri*. ●●● Aktieris un iecienītais Ziemassvētku vecītis **Kaspars Pūce** jaunākajā grāmatā *Ko lai dara, tādi laiki* stāsta jautrus piedzīvojumus no aktiera gaitām Dailes un Leļļu teātros un Rīgas Kinostudijā. ●●● *JG* lasītājiem labi pazīstamā publiciste un universitātes lektore **Lāsma Gaitniece** grāmatā *Ciemos uz vilinošākajām Eiropas pilsētām* sakopojusi intriģējošus stāstus par ceļojumiem uz dažādām Rietumeiropas un Vidusēiropas valstīm. ●●● **Luīzes Pastores** *Mākslas detektīvu* sērijā iznākusi trešā grāmata *Svešinieka atnākšana*, kurā mazie detektīvi izseko mākslas darbu noslēpumus, šoreiz aizraujoties ar Niklāva Strunkes gleznu. ●●● Desmit pasaciņas par kaķēnu un trusi **Māra Cielēna** sakopojusi grāmatā *Klusis un Stripiņš*. (vg)

TULKOJUMI – „Mansards” un „Pētergailis” pērngad izdevuši virkni grāmatu, kas no čehu valodas tulkotas latviski – to vidū **Ulīza Bērziņa** atdzejotā Nobela prēmijas laureāta **Jaroslava Seiferta** dzejas izlase *Mēra stabs/Skūpstu grāmata*, **Jāņa Krastiņa** tulkotais **Josefa Škovorecka** *Cilvēka dvēseles inženiera stāsts* (skat. *JG*282:72-73), vairāk nekā 25 pasaules valodās tulkotā **Patrika Ouržedņika** *Europeana* (ko latviskojusi **Zita Zača**), un ne tikai. ●●● Jau daudzus izdevumus piedzīvojušais vienas no ievērojamākajām mūsdienu kanādiešu rakstniecēm **Margaretas Atvudas (Margaret Atwood)** romāns *Kalpones stāsts (Handmaid's Tale – tulk. Alda Vāczemiece)*. ●●● Igaunņu teologs, vēsturnieks un rakstnieks **Mēliss Fridentāls (Meelis Friedenthal)** fantāzijas žanra

Melo-M orķestra vadītāji (priekšplānā no kr.) **Kārlis Auzāns, Jānis Pauls, Miķelis Dobičins** un sitaminstrumentālists **Miķelis Vīte** (2015.30.XII)

Foto: Tija Kārkle

Laimas Jansones pastaiņas **Mineapolē** (2015.5.XI)

romānā *Bites* (tulk. **Maima Grinberga**) raksta par studenta gaitām **Tērbatā** 17. gs. ●●● Bijušais policists un IT speciālists, tagad populārs trilleru autors zviedru rakstnieks **Anderss de la Motte (Anders de la Motte)** lasītājus iepriecina ar jaunu romānu *Memo-Random* par Stokholmas slepenpolicistu, kas jebkādiem līdzekļiem vervē ziņotājus. (vg)

MŪZIKA – Rīgas Kongresu namā par tradīciju kļuvis **Melo-M** Vecgada lielkoncerts – vairāk nekā 50 dažādu paaudžu čellisti atskaņo gan **Kārļa Auzāna** oriģinālkompozīcijas, gan arī *pop/rok* mūziku. Skat. arī <https://www.youtube.com/watch?v=hap93dgA62E> ●●● *Divas saules apstaroja, apmīloja, lika medītēt, skumt, smelties spēku, izdejot dančus, pasaules ritmus* – tā par Latviesu Kultūras biedrības TILTS rīkoto (sadarbībā ar Latviešu Fondu, PBLA un ALA) **Laimas Jansones** un **Zanes Pērkonas** uzvedumu **Mineapolis (Minneapolis)** pilsētā, *ASV* (2015.5.XI) raksta **Inta Lāčplēse**. Bet no **Indianapolis (Indianapolis, 7.XI)** **Līgita Krūmkalns**: *Sievietes priecējās par Maijas dziesmu, vīrieši par Pajjas. Visiem nāca atmiņā senās, sūrās dienas, kad jauki no skatuves atskanēja patriotiskas dziesmas. Un dienu vēlāk no Čikāgas Kristīne Sīmane-Laimiņa: Uzsākot dziesmoto ceļojumu, tas aizveda no vēltījuma Lāčplēša dienai no rokoperas līdz trijvalodu Baltijas ceļa balādei. Dziesmotais ceļš likulocījās no jūras, kas prasa sev smalku tīklu, caur kurzemnieces sētu... kokle tika lietota vienādi kā sitamais, tā arī stīginstruments... Abām mūzikēm pie-*

Zigurds Poļikovs. *Šķūnis*. 2015. 60 x 80 cm

mīt vienreizējās spējas vadīt skatītājus pāri kalniem un lejām, pasniedzot dziesmas aizraujošas un līdz šim nedzirdētās faktūrās un toņos. (re)

TĒLOTĀJMĀKSĻA – Mākslas zinātniece **Elīta Ansons**, kura mūsu lappusēs apcerēja Vijas Celmiņas izstādi *Dubultā realitāte* Rīgā (skat. JG278:43-44), izsakās (KD 2015.XII) par Celmiņas izstādi š.g. janvārī slavenajā Vīnes secesijā (*Wiener Secessionsgebäude*, dib. 1897) ar, citu vidū, astoņiem jaundarbiem (2015): „*Lielās nakts debesis*” (105 x 91 cm liela lapa) *gluži vai apstulbina. Ar melno krāsu blīvi piesātinātais kvadrāta fons, kurā izgaismojas zvaigžņu konstelācija, patiešām sugestē ar sava veida gravitāciju, kaut kādu melnā cauruma efektu, kamēr divi jauni okeāna attēli, kas veidoti pēc vienas un tās pašas fotogrāfijas, panāk pilnīgi atšķirīgu efektu (...) Mecotintā darinātajā darbā – ūdens virsmas viļņošanās veidota ar tādām kā nenofokusēta skatiens blaknēm – bilde it kā „šilierējas” un ir izplūdusi. Savukārt blakus tas pats attēls sausās adatas tehnikā viļņu formu veido ar atsevišķiem smalkiem skrāpējumiem un ir precīzu grafisku līniju uzausts. ●●●* Atvērtu durvju dienās (2015.12.-16.XII) pēc Latvijas Nacionālā mākslas muzeja (LNMM) galvenās ēkas atjaunošanas, kas sākās pirms piecpopus gadiem, ēkas četrus stāvus, jauno kupolstāvu ar jumta terasēm, kā arī moderno jaunbūves apjomu divos pazemes stāvu līmeņos apskatīt bija ieradušies ap 125 000 cilvēku. Bez kapitālā remonta tā bija kalpojusi sabiedrībai 107 gadus. Ēkas arhitekts un pirmais direktors bija Baltijas vācietis, mākslas vēsturnieks Neimānis (Wilhelm Neumann, 1849–1919). ●●● Balva „Gada glezna” (2015) 56 dalībnieku konkurencē piešķirta **Zigurdam Poļikovam** par gleznu *Šķūnis*. ●●● 6. Starptautiskā stikla mākslas biennālē (*Biennale Internationale du Verre*) Strasbūrā galvenajā izstādē *Lux Aeterna* vēsturiskā ēkā *Barrage Vauban* piedalās arī **Marta Ģibiete** ar stikla objektiem no sērijas „Zaļais draugs” (2015). ●●● Daugavpilī dzimušās (1939) gleznotājas **Aijas Meisters** darbi turpmāk papildinās Marka Rotko mākslas centra kolekciju. Viņas izstādē *Bērie zirgi* attēlotais baltais zirgs bieži nākot sapņos, lai aizvestu viņu prom no bērnišķī kara pārņemtās Latvijas: *Mana māksla pārvar realitāti, pētot pasaules fantāzijas, sapņos un vizijas, cilvēka emocijas, kas saistītas ar bailēm, vientulību un izolētību mūsu nenoteiktajā pasaulē. Bēglu gaitās viņa nonākusi ASV. ●●● Egils*

Rozenbergs ir pirmais Latvijas (un Baltijas) mākslinieks, kura darbi taps divās vēsturiski slavenās gobelēnu aušanas manufaktūrās Francijā – *La Manufacture des Gobelins* (Parīzē, dib. 1601, karaļa Henri IV laikā) un *La Manufacture des Beauvais* (Bovē pilsētā, dib. 1664, karaļa Louis XIV laikā). Šajās darbnīcās izaustas tādu izcilu mākslinieku kā Šagāla (**Marc Chagall**), Pikaso (**Pablo Picasso**), Matisa (**Henri Matisse**), Miro (**Joan Miró**) un, protams, leģendārā franču gobelēnu meistara Lirsā (**Jean Lurçat**) skices. Rozenberga darbi atradīšies apvienības *Mobilier National* kolekcijā līdzās minēto klasiķu darbiem. ●●● Par labāko mākslas galeriju 2015. gadā apmeklētāju, gan tūrisma un viesmīlības ekspertu redzējumā atzīta LNMM izstāžu zāle *Arsenāls*, kas saņēmis luksusa tūrisma žurnāla *RigaNOW!* un viesmīlības industrijas ekspertu žūrijas balvu *Platinum Platter Awards*. *Arsenāla* ārvalstu apmeklētāju īpatsvars pēdējo divu gadu laikā gandrīz četrkārojies. (mb)

FILMA – Vietnē *Youtube.com* (<https://www.youtube.com/watch?v=FiHlMzgZccU>) Lāčplēša dienā (2015.11.XI) ievietotā 13 gadus vecās **Aleksandras Špicbergas** skaistā, dzirdā balsi iedziedātā dziesma *Rakstu raksti*, ar kuru, tērpusies tautas tēpā, viņa apstaigā visu Latviju, gandrīz momentāni uzrunā tūkstošus un teju „nolūkusi uz lāpstīnām” visu internetu. Video pamatā ir horeogrāfa un jauno talantu skolotāja **Agra Daņiļeviča** ideja: *Aleksandras īpašās balsis enerģija, tautas deju ansamblja „Vektors” puīšu zābaku soļi, meitu svārku līganie loki un pati Latvijas daba veido visspēcīgāko ieroci, kas pieder mums visiem – mīlestība pret savu zemi un atbildība par to. Lai gan tas skan cēli un visaptveroši, visam pamatā ir katra cilvēka dzīves stāsts, kā tas ir arī šajā dziesmā – nebeidzamā bāleliņa gaidīšana, kas vijas ar cerību un skumju pilniem brīžiem. ●●●* Dokumentālā filmā **Ručs un Norie** (rež. **Ināra Kolmane**, 2015) **Norie Tsuruta** ierodas Latvijā, lai rakstītu savu maģistra darbu par sūti novadu, satiek vienu no vecākajām sūti sievām **Mariju Steimani**, sauktu par **Ruču**, kura nezina ne vārda angliki, uztraucas par katru zemestrīci Japānā, bet **Norie** sauc **Ruču** par savu Latvijas vecmāmiņu, vēlas atgriezties un savā dzimtenē iet uz futbola spēli latviešu tautastērpā un kopā ar draugiem sauc: *Sarauj, Latvija!* ●●● Nacionālais Kino centrs vēstī, ka finansiālo atbalstu saņēmuši 10 projekti, kas ietilpst programmā filmas Latvijas simtgadei – *Asotņas zvaigznes* (rež. Askolds Saulītis), *Baltijas jaunais vilnis* (Kristīne Briede), *Baltu ciltis* (Raitis un Lauris Ābeles), *Bērni cīņās par Latviju* (Ināra Kolmane),

Kadrs no igauņu filmas 1944

Aleksandra Špicberga

Ievainotais jātnieks (Ilona Brūvere), *Kurts Fridrihsons* (Dzintra Geka), *Lustrum* (Gints Grūbe), *Mērijas ceļojums* (Kristīne Želve), *Simtgadnieces stāsts* (Una Celma), *Turpinājums* (Ivars Seleckis). ●●● Starptautiski izrādīto (arī Latvijā kopš pēngada maija) igauņu kara drāmu *1944* (2015, rež. **Elmo Nüganen**), kam pamatā **Leo Kunnas** romāns, jau pirmajā mēnesī noskatījušies vairāk nekā simt tūkstoši Igaunijas iedzīvotāju. Tas ir dziļu pārdzīvojumu, baiļu un sāpju pilns stāsts par igauņu karavīriem pretējās pusēs – Karlu, kurš karo pret sarkano armiju vācu pusē, bet PSRS pusē – Juri, kurš apņemas Karla pēdējo vēstuli nogādāt viņa tuviniekiem, taču bijušā inaidnieka māsas skatiens laupa viņam drosmi atzīties, ka viņš ir nogalinājis Aino brāli Karlu. (re)

TEĀTRIS „Skatuve” (Rīgas „Maskavas forštatē”) izrāda (2015.15.XI – rež. **Anna Eišvertiņa**) trimdā (Stokholmā) mirušā **Mārtaņa Ziverta** kamerlugu *Treļpurvs* (1936) darbība noris I Pasaules kara laikā, kad vācieši ieņēma (1915.19.-20.VII) krievu karaspēka izlaupīto un aizdedzināto Jelgavu. ●●● Ģertrūdes ielas teātri (ĢIT) pasaka *Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties* (rež. **Andrejs Jarovojis**), ko **Kārlis Skalbe** sacer 25 gadu vecumā apokaliptiskā gaisotnē, kas, kā saka režisors, *jūtama arī šodien* – īsi pirms 1905. gada revolūcijas. Izrādes galvenās tēmas – dzīves prieks, vitalitāte tās vissakāpinātākajā izpausmē – kā pretreakcija un politisks darbības akts kūtromam un miegainībai, kas valda *miera un pieticības malā*. ●●● Š.g. sākumā pēc vairāk nekā gada pārtraukuma ĢIT iestudē *Spēlmaņu nakti* (2011/2012) apbalvoto izrādi **Leģionāri**. *Diskusija ar kaušanos*, kur,

Aktrise Ilva Centere izrādē *Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties*

cat vidū, risināts jautājums, vai cena, ko maksājam par vispārējo labumu, nav pārāk augsta? ●●● Jau-najā Rīgas teātri *Rudens sonātes* (rež. **Māra Ķimele**) pamatā ir zviedru kinorežisora **Ingmara Bergmana** filma. *Izrādes mēģinājumu procesā es nemiīgi mācos – gan no režisores un kolēģiem, gan Ingmara Bergmana radītās pasaules tēliem un viņu sarežģītajām attiecībām. Šī ir mācībstunda, kas mani pilnveido, mudina nemeklēt vainīgos, būt atvērtai un mīlēt*, – tā aktrise **Inga Tropa**. ●●● Kamēr **Alvja Hermana** *Fausta pazudināšanu* Bastīlijas operā Parīzē (2015.8.XII) operas goda prezidents **Pjērs Beržē** (**Pierre Bergé**) slavējis par izcilo režiju (*Excellente de Alvis Hermanis*), visumā publika sadalījusies divās daļās, kā tas bieži notiekot Rietumeiropas operteātros, pie kam konkrētajā gadījumā negatīva reakcija paša režisora uzskatā saistījusies ar publikas vecumu, konservatīvismu un viedokli par ES robežu politiku.

FOTO – Prestižajā Eiropas Vides aģentūras konkursā *Picture 2050*, kur piedalījušies vairāk nekā 150 cilvēku no 25 ES valstīm, pērnruuden uzvarējis fotomāksliniece **Sigita Lapiņa**. Laureāte ir arī pazīstama kā zīda, stikla un keramikas apgleznotāja. Fotomākslā viņai galvenais ir *fiksēt, notvert īpašo mirkli, noskaņojumu, aktualitāti vai problēmu. Apturēt to vai parādīt citiem, atklāt cilvēka garīgās emocijas un neizpētīto, neredzamo pasauli*.

TEKSTI VINDIENĀS UN MŪSDIENĀS – *Latvijas Vēstnesis* ziņo, ka sāka biedrības *Latvijas Literatūras centrs* (LLC) likvidācija, uzticot gatavošanos

Alvis Hermanis

Foto: Ieva LūkaLETA

Sigitas Lapiņas foto

un dalības nodrošināšanu Londonas grāmatu tirgū (2016-2019) Ventspils *Starptautiskajai Rakstnieku un tulkotāju mājai*. Lai nodrošinātu augstvērtīgas Latvijas prozas, dzejas, dramaturģijas, publicistikas un bērnu literatūras atpazīstamību un pieejamību pasaulē, LLC dibināja (2002) toreizējā prezidente **Vaira Viķe-Freiberga**, kā arī rakstnieki Andris Grīnbergs (Akmentiņš), Liāna Langa (Bokša), Nora Ikstena, Maima Grīnberga-Preisa, Pauls Bankovskis, Pēteris Bankovskis, Pēteris Draguns, Karstens Lomholts, Ieva Lešinska-Geibere, Kārlis Vērduņš un Kultūras fonds. ●●● Jau atzīmējām (JG283:53) Londonas *British Library* pērngad atklāto (2015.9.X) **Vitas Matīsas** angļiskoto/redīgēto Raiņa grāmatu *Kastaņola*, kas ar šveiciešu atbalstu pārtulkota arī franču, vācu un itāļu valodā, agrāk izdota arī krieviski. Ievēribas vērts ir literātes un politoloģijas doktores Matīsas paustais viedoklis gan par grāmatu, gan arī par Raini un Aspaziju sarunā ar žurnāla *Ir* redaktori **Nelliju Ločmeli** (2015.30.XI): *Domāju, Rainis nebūtu sevišķi laimīgs, uzzinot, ka viņa visvairāk tulkotais darbs ir „Kastaņola”... Tas nav viņa labākais darbs, jo bija ļoti ātri jāuzraksta. Ļoti interesanti – Rainis 1927. gada vasarā jūta nepārvaramu vēlmi mukt no Latvijas uz Kastaņolu. Dabūja ceļa naudu no izdevēja Gulbja un kādas trīs nedēļas atvaļinājuma no izglītības ministra posteņa, ļoti sasteigti uzrakstīja šo grāmatu. Un attiecībā uz mūsdienās dzirdētajām diskusijām par „tikumības jautājumu”: Rainim un Aspazijai šie tikumības sludinātāji bija ļoti pretīgi, jo kopš Jaunās strāvas laikiem tie asociējās ar izteiktu dubultmorāli. Aspazija lugā „Zaudētās tiesības” runā par morālo klimatu valdošajās baltvācu aprindās, sevišķi attieksmē pret sievietēm. Nabaga latviešu meitene spiesta pārdoties varas asocējam, jo sabiedrības dubultmorāle to spiež darīt. Personāži novecojuši, bet jautājumi joprojām ļoti aktuāli. Brīnos, ka lielās jubilejas gadā neviena no šīm reālistiskajām lugām netiek pieminēta. Ļoti žēl, ka no Raiņa un Aspazijas vēstulēm un die-*

*nasgrāmatām nav izceltas paralēles ar mūsdienām. Piemēram, to, ka Rainis jau 20. gados ļoti intensīvi rakstīja par korupciju Latvijā, kura kā kaitēkļi „noēd tēvijas zaļo koku”. Par latviešu tendenci ķēmoties pēc aristokrātisma. Skaidri redzēja aprēķinu, kas valda partijās. Uz āru gan bija saudzīgs pret paša partiju, bet dienasgrāmatās un vēstulēs ļoti kritizēja sociāldemokrātus. Rainis ļāvās būt partijas izkārtne, bija deputāts, gribēja būt prezidents. Tā bija lielākā kļūda – viņš varēja pretendēt vēlēšanās, kad atgriezās Latvijā kā tautas varonis, bet, kad zaudēja, vajadzēja atkāpties. Viņš to nespēja, 20. gadu vidū bija ceturtajā vietā Rīgas pašvaldības vēlēšanās – tāds kritiens! Šveices gados viņš nemitīgi raksta, ka politika padara garu maziņu, salīdzina radošo cilvēku ar politisko cilvēku, kuru stāda daudz zemāk. Bet Latvijā viņam bija grūti to saiti nogriezt. Latvijā tas ir ļoti grūti arī mūsdienās. Politika šeit apēd gandrīz visu. Telpa, kur vari būt brīvs, neatkarīgs cilvēks, absolūti bez sakariem un aizmugures, diemžēl ir ļoti maza. Attīstītās Rietumu demokrātijās tā ir plašāka. Domāju, ļoti daudzi cilvēki to jūt. ●●● Projekta www.arlugano.lv vadītāja Ilma Elsberga vēstī par Aspazijas un Raiņa virtuālo muzeju Lugāno – par trimdas gadiem Šveicē, kur tapusi liela daļa Raiņa nozīmīgāko darbu (Iugas Zelta zirgs, Jāzeps un viņa brāļi, dzejoļu krājums Gals un sākums, dramatiskā poēma Daugava u.c.), arī Aspazijas dzejas klasikas nacionālie dārgumi *Saulains stūrītis*, *Ziedu klēpis* un *Izplesti spārni*, prozas grāmatas un virkne kultūrvēsturiski nozīmīgu publicistisku rakstu, tālaika dienasgrāmatas, vēstules, sadzīves dokumenti. Timeklī redzams arī ieskats izstādē, ko ar vietējās pašvaldības atbalstu 20. gs. 70. gados izveidoja Raiņa un Aspazijas fonda pārstāvji trimdā – Jānis Kārklīņš, Nikolajs Valters, Jānis Ritums, Olga Strunke u.c. kultūras darbinieki. ●●● Internetā (<<http://eraksti.lv>>) ievietota RLB Latviešu valodas attīstības kopas darba grupas (Valters Feists, Pēteris Kļaviņš, Aldis Rozentāls, Ainārs Zelčs) Latviešu va-*

lodes pareizrakstības vārdnīca (203 lpp.). Priekšvārdos teikts, ka tā balstās uz kopš 2008. gada veidotās Latviešu valodas krātuves *Latviešu valodas pareizrakstības vārdnīcā* ievērotiem latviešu valodas pareizrakstības principiem un noteikumiem, kā arī citiem pieejamiem avotiem. (re)

DIASPORA – PBLA vēlēšanās priekšsēža amatā pārvēlēts inženieris un sabiedriskais darbinieks **Jānis Kulkainis**. Viņa vietniece – Latviešu apvienības Austrālijā un Jaunzēlandē vadītāja **Kristīne Saulīte**. ●●● Amerikas Latviešu tautiskā savienība (ALTS) Bostonā (2015.8.XI) sumina gan ALTS 97. dzimšanas dienu, gan kultūras darbinieku apaļas jubilejas – **Krišjāņa Barona** (1835-1923), **Emīla Dārziņa** (1875-1910) un grafiķa **Jāņa Šternberga** (1900-1981), gan arī **Jau-nās Gaītas 60-gadi**, izstādot uz četrām garām kāpnēm ap 70 žurnālus, kuru krāšņie, dažādu latviešu mākslinieku veidotie vāki šo rindiņu rakstītājam šķita kā maigā vēsmiņā ligojoši pļavu ziedi. Pāri tiem lidinājās flautistes **Agītas Aristas** mūzikas (klavieru pavadītājs **Bret Silverman**) it kā sasauktie putniņi, jau pirmajā kompozīcijā – **Romualda Kalsona** Stambulē. **Sarma Muižniece Liepiņa** sveica **JG** iniciatorus, ilggadīgos pašai dziedīgos redaktorus, korektorus, publicistus, dzejas, rakstu, recenziju autorus un neskaitāmos žurnālā reproducēto mākslas darbu radītājus, starp kuriem arī daudz bostoniešu un „jaunangliešu”, pasvītrojot, ka rakstu krājums kopš pirmā numura (1955) nav bijis atkarīgs ne no vienas politiskās varas, ne no viena noteicoša maka. Ar savu darbu lasījumiem piedalījās dzejnieki **Maija Meirāne**, **Lāris Krēsliņš**, **Dace Micāne Zālīte** un **Sarma Muižniece Liepiņa**. Dzejolis „Lībeka” Meirānei tapis pērnruuden braucienā pa savām pēckara bērnu dienu, bēgļu dienu takām Ziemeļvācijā. Lībekas vēsturiskajos kapos, kur ar viņu vārdiem *pelēks akmens / stāv / vēl turpat...* milzīgs meža avenū krūms ievēd dzejnieci fantastiski atminētā ainā. Bērns kapos rūpīgi salasījis meža ogas saujā, tad paštaisīta platas dadža lapas vācēlītē tās aiznes uz bēgļu baraku. Māte tautas parašas tomēr

nevar aizmirst, nevar ļaut tās negodāt un saka: *vai aizmirsi, ka nedrīkst / nekā no kapiem mājās nest / ne plūkt, ne paturēt...* (..) *Un tad tā ieraudzīja / manas acis – / tu esi bēgļu bērns, lai šoreiz / izņēmums*. Īsais dzejolis pilns romāna garuma vērtu tēmu: par atmiņām, par mīļa cilvēka spējām izprast tuvinieka dvēseles dziļumu un trauslumu, par izdzīvošanu, par krāsām un garšām un tikumu. Par visu to, ko drīkst dzīvē paturēt. Savukārt par dungājošu un bungājošu puisēnu Dundagas Kubeles pamatskolā (Krišjāni Baronu) dzejvārdus, saka **Dace Micāne Zālīte**, kamēr **Lāris Krēsliņš** uzgriezta savā mobilajā telefonā lasījuma piemērotu atmosfērisku mūziku un vienu pēc otra, kā bumbu, kas viegli un gandrīz vai takti lido šurp turp starp divu draugu rokām, lasīja lakoniskus punktu pilnus pantus no abiem saviem dzejoļu krājumiem: *Cik es atceros. Vai punktiņi* (2012) un *Puķes. Vietā* (2015). **Sarmas** pašas dzejoļos vizuāli un ar humoru aprakstītas aktuālas temas – šoreiz **ASV republikāņu partijas** īpatnējā politika, jūras skorpioni, *airbnb*, Krievijas nerimstošā agresija pret mazām, apgaismotām tautām un arī nelaiķes **Noras Kūlas** Priedītes krāšņās zeķes (skat. **JG283:10**). (sm)

TRADĪCIJU VEICINĀŠANAS ietvaros Mūzikas namā „Daile” Latvijas Folkloras biedrības rituāls uzvedums (2015.16.XI) **Čūsku vārdi** – emocionāls ceļojums cauri čūsku mītiskajiem likločiem, veikts gan tautas dziesmu, rituālu, deju un rotaļu veidā, gan ar mūsdienas mūzikas instrumentu, ķermeņa kustības un vizuālās mākslas izteiksmes līdzekļiem (rež. **Valdis Pavlovskis**, scenārijs **Aida Rancāne**). Piedalās **Bārtas Etnogrāfiskais ansamblis**, Ciblas folkloras kopa **Ilža**, Vidrižu folkloras kopa **Delve**, Katlakalna folkloras kopa **Rāmupe**, Rīgas folkloras kopa **Garataka**, Rīgas folkloras kopa **Grodi**, angļu mūziķis **Tobias Illingworth**, dejotāji **Aurēlija Rancāne**, **Jana Jacuka**, **Nauris Goba**. Čūska iemieso sevi māsiņu, brūtiņi, ķēniņieni, garo putnu, kūlainīti un mīļo Māru – starpnieci starp debesīm un zemi, starp zemi un pazemi, auglības, vieduma, sākotnes un atjaunotnes simbolu,

No uzveduma **Čūsku vārdi**

nebeidzamu parādību riņķojumu un dzīvības enerģijas pieplūduma avotu. Jau 1832. gadā Birzgales mācītājs Konrāds Šulcs *Kurzemes stāstu grāmatā* aprakstīja vietējos ļaudis, kuri *čūskas un rupečus cilāja par dievekļiem, ko baroja ar pienu un citu ēdamo, tos turēdami tādos īpašos podos, ko mēdza izpušķot ar vārpām un puķēm.* ●●● Pērngad rudens brīvlaikā 10 dienu laikā seši folkloras kopas *Zvīgna* jaunieši kokļu meistara **Riharda Valtera** vadībā izgatavoja no priedes koka kokles, kas Mārtiņdienas priekšvakarā iedziedājušas *gluži kā cilvēks* – katra ar savu balsi, katra ar savu zīmi un vēstījumu. (re)

LATVIJA – AR SKATU VIŅDIENĀS – Apgādā „Neputns” sadarbībā ar Latvijas Nacionālo vēstures muzeju (LNVM) izdotā grāmata **Jānis Krēslīņš – latviešu tradicionālo kultūras vērtību izzinātājs**, kur iekļautas 297 fotogrāfijas un 79 zīmējumi, eļļas gleznojumi un akvareļi no 1894. un 1895. gada, kad Krēslīņš piedalījās Rīgas latviešu biedrības rīkotajās ekspedīcijās uzdevumā iegūt materiālus latviešu etnogrāfiskajai izstādei X Viskrievijas arheoloģiskā kongresa laikā (Rīgā, 1896). Tie ataino Kurzemes, Vidzemes un Latgales ēkas, ainavas un ļaudis – skolotājus un skolniekus, zemniekus sētās un darbā, meža cirtējus un daudzus citus, kuriem tajos apstākļos nebija ne iespēju, ne vajadzības fotografēties – pieaugušie, bērni, ģimenes, saimes, identificēti un neidentificēti, tautas tērpos un ikdienas apģērbā, sapucējušies un arī izpūruši. (re)

LATVIJA – 1939.23.VIII-1991.21.VIII – Kā aprēķinājis vēsturnieks un Vidzemes Augstskolas rektors **Gatis Krūmiņš** (LA.lv.2015.8.XII), visā pēckara padomju okupācijas laikā bijis tikai viens gads, kad Latvija no PSRS budžeta saņēma vairāk, nekā tajā ieguldīja. Kopumā LPSR pārmaxa PSRS budžetā laikā no 1946. līdz 1990. gadam sasniedz 15,9 miljardus rubļu, ja rēķina 1961. gada rubļa ekvivalentā. ●●● **Andrievs Ezergailis** savā jaunākajā grāmatā *Caur velna zobiem. Vācu laiki šodien 1941.-1945.* – Esejas un domas turpina savu mūža galveno pētījumu tēmu – holokausta sekas Latvijā un Austrumeiropā, vienlaikus analizējot šīs 20. gs. baisās traģēdijas atbalsis un ietekmi uz Latvijas un pasaules sabiedrisko domu līdz pat mūsu dienām. LOM biedrības valdes priekšsēdis, literatūrzinātnieks **Valters Nollendorfs**: *Ezergailim*

Kopas Zvīgna kokļu darinātāji Mārtiņdienās (2015)

Jāņa Krēslīņa foto (1894/1895)

*patik izaicināt, un labi tā. Jo izaicinot viņš liek pārdomāt, pārvērtēt un iespējami tuvojies tam, ko pilnībā nekad nerasnēsim – patiesību. Viņš savulaik izaicināja trimdas sabiedrību, kura apšūdzības holokausta centās atspēkot, par to klusējot. Viņš izaicināja holokausta pētniekus un aculieciniekus, kuri aizstāvēja nacistu izplatītos mītus par holokausta vietējo izcelšanos Austrumeiropā. Un viņš turpina izaicināt, norādot, kā šos mītus un savus melus pret pretiniekiem lietoja Padomju Savienība, bet tagad – Putina Krievija. Un NRA galvenās redaktore vietniece, žurnāliste **Elita Veidemane** (2015.21.XII) norāda uz autora drosmi graut mianes, analizējot holokausta iemeslus Latvijā un Austrumeiropā. *Liela nodāļa veltīta slavenajam latviešu aviatoram un aviokonstruktoram Herbertam Cukuram, kas tika nepatīši apvainots holokausta noziegumos. Ezergailis grāmatā pārliecinoši pierāda, ka Cukurs nav vainojams viņam inkriminētajās negēlībās. Vēsturnieka darbs iedvesmo un liek ticēt, ka latvieši ir spējīgi ne tikai veiksmīgi cīnīties pret uzspiestiem cenzūras vēstures meliem, bet arī parādīt savu pagātņi daudz skaidrāku un spodrāku, nekā viens otrs latviešu „atmaskotājs” un „holokausta biznesmenis” to vēlētos... tikai patiesība var palīdzēt latviešiem izsliet muguru...vienīgi pašu bailīgums var mums kaitēt... Grāmatu izdevusi biedrība „Atvērtās krātuves” ar Valsts kultūrkapitāla fonda un PBLA atbalstu. (re)**

LATVIJA – SKATS MŪSDIENĀS. 2016. gads iesākas bez stabilas valdības laikā, kad tai ir milzumdaudz būtisku uzdevumu – sabiedrības labklājība ir tālu no vēlamās, citu vidū jārisina sasāpējušais jautājums par pedagogu algām. Un visam pāri drošības jautājums, nodrošinājums, ka NBS būs pa spēkam šogad valsts budžetā paredzētais lielais finansējuma pieaugums. ●●● Valsts prezidenta **Raimonda Vējoņa** lēmums (2016.14.I) aicināt ZZS politiķi, Saeimas deputātu (kopš 2008) **Māri Kučinski** (dz. 1961) veidot valdību apturēja piecas nedēļas ieilgušo premjera meklēšanas farsu, kas gan šķiet gluži „normāls” salīdzinājumā ar Trampa (Donald Trump) un Republikāņu priekšvēlēšanu klaunādi ASV. ●●● Visai precīzi pēdējos sešus mēnešus atspoguļo nedēļas žurnāls *Ir* (www.irir.lv), labākais nedēļas žurnāls Baltijas valstīs (Tomass Ilvess) – **Māra Bišofa** karikatūras, **Paula Raudsepa** raksti, neatkarīgās žurnālistes **Sanitas Uplejas** saturīgās esejas, kurās veiksmīgi apvienots „tekošais moments” ar norisēm mūsu nācijas nesenojā vēsturē, līdz pat *Ir* redaktore **Nellijas Ločmeles** sarunai ar jau minēto **Vītu Matisu** (2015.30.XI), ko izraisa Raiņa/Aspazijas 150-gades svinēšana Šveicē. Un tie ir tikai daži daudzu citu vidū. ●●● Atveiški

Latvju sēta (1894/1895) Jāņa Krēsliņa skatījumā (Latvijas Nacionālajā vēstures muzejā)

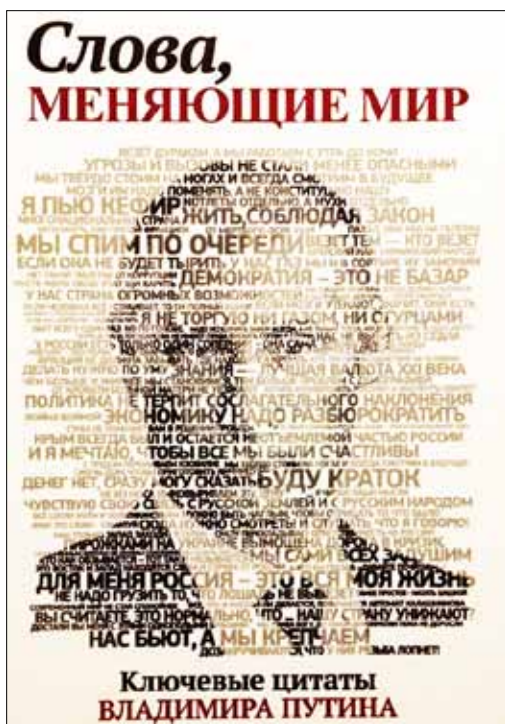
jāmin samērā plašās pārrunas, kam par iemeslu ir Latvijā mītošā francūža **Nikola Ozano** „Ārzemju skatītāja vēstule slavenam režisoram”, t.i., Hermanim (**satori** 2015.18.XII). Tāpat kā citur timeklī, arī mūsu redakcijas elektroniskajā pasta kastītē JG draugi/entuziasti/interesenti vēstuli uztver dažādi – **no eiforijas (spilgts dokuments!... Grūti būs atrast otru tik visu ziņošu un ar tik pareiziem spriedumiem par latviešu būšanām un nebūšanām, kādas ir šim gaišam francūzim. Vēstule ir lieliska un tā būtu jāiemet katrā latviešu pasta kastē... Būs jau letiņi, kas viņa domām nepiekritīs, bet mēs pilnīgi piekritām, ko šis ārzemnieks, no cita, lielāka aploka, redz mūsu mazajā dārziņā. Tur ir jauki puķu zirniši, bet ir arī daudz citu ievazāti un pašu savāriti sū...)** līdz „**nu tā**” (... ja lasītājs nepaliks dusmīgs un nonāks līdz 10. lpp. beigām, viņš dabūs zināt, ko Ozano grib teikt Hermanim, Saimei un vēl kādam miljonam LV iedzīvotāju...) un kategoriskai **nostājai pret** (... apvainojoši, nekorekti...). **Tad vēl:** ...Ozano neuzraksta neko jaunu... nav tur īsti iztirzātas dziļāk dažas no politiskajām filozofijām, nav domu, kas liktu lasītājam domāt par kādu svaigu perspektīvu uz pašreiz notiekošo Eiropā/Fran-

cijā/Latvijā... *Var tikai papriecāties, ka Ozano ir bijusi iespēja iepazīt Latvijas teātri, literatūru... // ...labāk patīk lasīt Ozano vēstules beigās lasītāju komentārus – tur ir daudzveidība, loģiskāks, saprotamāks izklāsts. Man ir nesaprotama [Ozano pausta] 90-to gadu rok-mūzikas „neesamība” Latvijā... kā pēcpadomju jaunatnes produkts, varu droši apgalvot, ka 80-to gadu beigās un 90-to gadu sākums manai paaudzei (toreiz 18-26) bija kā sprādziens un arī, bez superzvaigznes Pita Andersona, bija tieši tam laikam un apstākļiem atbilstošas grupas un mūziķi. Arī mākslā un literatūrā, kā arī teātrī varēja atrast visu, ja tikai interesējās un meklēja... protams, autoram, iebraucot svešā zemē nesagatavotam par Latvijas vēsturi, mūsu dievzemīte noteikti likās kā tāda pelēka, pačabējusi trauklupata (kaut gan trauklupatās jau nu sakopojas liela daudzveidība ēdienu un citā izvēlē)... ●●● Domājot par padomju okupācijas laikā iebraukušajiem, jāatzīst, ka turpat 25 gadu garumā nav atradusies politiska griba nodalīt draugus no nedraugiem un tiek atstumti turpat visi tā dēvētie krievvalodīgie, kas ukraiņiem, baltkrieviem, gruziņiem, moldāviem, azerbaidžāņiem, tatāriem un citiem savulaik iebraukušajiem*

Latvijas rokenrola karalis, dziedātājs, ģitārists Pits Andersons (Alfrēds Pēteris Andersons. 1945-2016). 1989. gadā *World Rock'n'Roll Confederation* goda biedrs.

Foto: Vilnis Auziņš

Putina Vārdi, kas maina pasauli

vai uzaicinātajiem varētu būt pat aizvainojoši. Viņi nav bāzami vienā maišā ar Latvijai nelojāliem cilvēkiem, kādu arī, cik zināms, nav mazums. Nav nekur jāsteidzas, mēs mierīgi varam izteikt „ukraiņu izcelsmes Latvijas pilsonis” vai „moldāvu izcelsmes Latvijas pilsonis”, un varbūt arī „tatāru izcelsmes nepilsonis”. Protams, neveiklais, turklāt it kā pelēku masu apzīmējošais vārds „krievvalodīgais” ir ātrāk un vieglāk izrunājams, – tā Anna Žigure (LA.lv 2015.27.XI), vienlaikus arī pasvītrojot, ka latviešu valodas situācija ir daudz bēdīgāka nekā droši vien jebkad šajos simts gados. Tas varētu būt iemesls gan cilvēku aizbraukšanai no mūsu valsts, gan ļoti negatīvajai attieksmei pret patvēruma meklētājiem. Iespējams, ka vienam no centrālajiem valsts jubilejas pasākumiem ir jābūt latviešu valodas godā celšanai un tās lomas un lietojuma nostiprināšanai. Šis ir grūtāks uzdevums nekā kāda liela koncerta sarīkošana, romāna uzrakstīšana vai filmas uzņemšana, tomēr pie šā darba ir jāķeras, jo pretējā gadījumā romāniem drīz vien nebūs lasītāju, bet patriotiskām filmām – saprotošu skatītāju.

●●● Dmitrija Alehina ieskatā nekāda „integrācija” demokrātijas apstākļos, zināšanu un informācijas sabiedrībā nav iespējama. Demokrātijā ir iespējams tas, kas Latvijā un citviet arī notiek. Sadarbība, mīļiedarbība, savstarpējā ietekmēšana, kopā dzīvošana un darbošanās, sadzīvošana, „co-existence”. Latvijas gadījumā, kad paralēli pastāv divas lielas kopienas, mūsu ideālais mērķis ir konsolidācija, nacionālā konsolidācija, kur jēdziens „nacionālā” nozīmē „nācijas virzienā...” (2016.21.XII).

●●● Krievijai ir jārada pārliecība, ka iebrukums Baltijā maksātu ļoti, ļoti dārgi, intervijā aģentūrai LETA atzina (2015.25.XII) Aizsardzības ministrijas valsts sekretārs Jānis Garisons. Jāņemot vērā, ka Eiropas valstu bruņotie spēki ir daudz lielāki par Krievijas armiju. Uzskatu, ka Krievija ar hibrīdkaru Ukrainas austrumos izgāzās, tāpēc nedomāju, ka citās valstīs tā vēlreiz pielietos tieši šādu modeli. Balstoties uz tiem scenārijiem, kas tika

Mao Zedonga Sarķanā grāmatajā

izspēlēti Krievijas un Baltkrievijas militārajās mācībās, Latvijā jau pirms vairākiem gadiem ticis pārspriests ASV Sauszemes spēku komandiera Eiropā ģenerālleitnanta Bena Hodžesa (Ben Hodges) nesen minētais šķērslis Baltijas valstu aizstāvēšanai, proti, Kaļiņingradas apgabala un Suvalku koridora Polijā iespējama nobloķēšana. (re)

KF – Par miermīlīgām protesta akcijām pret cilvēktiesību pārkāpumiem KF Konstitūcijas dienā policija Maskavā aizturēja (2015.12.XII) vairāk nekā 30 aktivistu, tostarp liberāļu partijas „Jabloko” lideri Sergeju Mitrohinu, Ļevu Ponomarjovu un bij. prezidenta Borisa Jeļcina padomnieku Georgiju Starovu, bet Il-daram Dadinam gada pēdējā nedēļā piespriests trīs gadu cietumsods par individuālām protesta akcijām, kritizējot Kremļa politiku. Šokējošs un cinisks uzbrukums izteikšanās brīvībai – tā starptautiskā cilvēktiesību aizstāvju organizācija Amnesty International. Vladimirs Jonovs, lai izvairītos no cietumsoda, pieprasījis patvērumu Ukrainā (aljazeera, huffpost, usatoday).

●●● Radio Echo Moskvi blogā žurnālista Jevgēņija Kiseļova ieskatā šis gads būšot tizlās pīles gads, jo sakarā ar prezidenta vēlēšanām ASV iekšpolitikas jautājumi dominēsot pār ārpolitiku, ko Putins izmantošot, lai pārbaudītu Rietumu stiprumu tagad, vai nekad (lr 2015.30.XII).

●●● Gada pēdējā dienā Vladimirs Putins paraksta „Ukazu” Par KF nacionālās drošības stratēģiju (Стратегия национальной безопасности РФ). Kamēr pirms tam publicētajā versijā (2009) netika minētas ne ASV, nedz arī NATO, tagad uzsvērti KF nacionālajai drošībai radušies draudi, jo politisko, ekonomisko, militāro un informatīvo spiedienu pret valsti izraisījusi pretdarbība no ASV un to sabiedrotajiem, kas tiecas saglabāt savu dominanci. Seko virkne parasto aplamību – rietumvalstis, lūk, bijušas tās, kas izraisījušas antikonstitucionālo dumpi Ukrainā, ASV palielinājušas savu militāri bioloģisko laboratoriju tīklu KF kaimiņvalstīs utt.,

utjpr. ●●● Zīmīgi, ka KF parlamentā (*Dumā*) pirmo lasījumu pieredz likumprojekts par tiesību piešķiršanu Krievijas drošības dienesta FSB (ФСБ jeb Федеральная служба безопасности) darbiniekiem šaut uz pūli [FSB priekštecis PSRS laikā bija KGB/VDK, tautas mēlē „čeka” – no krievu ЧК – Чрезвычайная комиссия jeb Ārkārtējā komisija, ko ar Ļenina pavēli nodibināja (1917.20.XII) Fēlikss Dzeržinskis]. ●●● Latvijā krāpšanā savā laikā apsūdzētais bij. KGB/VDK virsnieks, tagad Anglijā dzīvojošais **Boriss Karpičkovs** britu laikrakstam *The Daily Mail* (2015.25.XII) apgalvo, ka „Metrojet” pasažieru lidmašīnu ceļā no Šarm eš Šeihas uz Sanktpēterburgu uzspriecinājis pats Kremlis, lai novērstu pasaules sabiedrības uzmanību no notikumiem Ukrainā un attaisnotu savus uzbrukumus Sīrijas nemierniekiem. (re)

ĒRMĪGAS BŪŠANAS – KF vēstniecības Rīgā *Facebook* kontā ievietota ziņa (arī foto), ka vēstnieks **Aleksandrs Vešņakovs** kopā ar dažiem pavadoņiem 1. janvārī nolīcis sarkanas neļķes uz **Vasilija Kononova** kapa. Par kara noziegumiem notiesātā sarkanā partizāna vadītā grupa **Mazo Batu ciemā Latgalē** (1944) noslepkavoja deviņus sādžas civiliedzīvotājus, no tiem sešus sadedzinot, viņu vidū **Krupņiku ģimeņi** – Mihailu, viņa sievu Teklu un māti Veroniku. Tekla, kura bija grūtniecības pēdējā mēnesī, mēģinājusi bēgt, taču partizāni viņu panākuši un pa logu iesvieduši Krupņiku degošajā mājā. Latvijas Augstākā tiesa piesprieda Kononovam (2004.30.IV) 20 mēnešu cietumsodu, ko apstiprināja arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa (*Cour européenne des droits de l’homme / European Court of Human Rights*). Kara noziedznieks nomiris savā gultā (2011) 88 gadu vecumā. ●●● **Putina personības kults** jau sāk tuvoties kādreizējam **Mao Zedonga** kultam Ķīnā. Vai atceraties viņa citātu *Sarkano grāmatīņu?* – jautā **Franks Gordons**. Aizvadītā gada beigās (28.XII) Kremļa administrācija izdalīja kā dāvanu KF vadošajiem 1 000 politiķiem un ierēdniecības elitei Putina izteikumu krājumu *Слова, меняющие мир (Vārdi, kas maina pasauli)*, kas laista klajā par valsts naudu. *Šīs citātu izlases nosaukums vien ir ko vērts!* – tā izsaucamies kopā ar Gordonu. Labs pretmets šim krājumam esot tīmeklī zibensātrumā „uzpeldējušais” satīriskais 2016. gada kalendārs *Весь год с президентом России (Visu gadu ar Krievijas prezidentu)*. Gordons citē divus no katram mēnesim klāt pieliktajiem Puti-

Igaunijas prezidents Ilvess ar Ievu Kupci pirms komponistam Arvo Pertam (Pärt) veltīta sarīkojuma Tallinā (2015.12.IX)

Foto: defl.ee

na banālajiem izteikumiem: *Krievijai ir neaptverama daba! Un tā tika mums, nebaidos to teikt, no Radītāja!* Un: *Mums ar suņiem ir ļoti siltas savstarpējas jūtas!* (BL 2016.5.I) ●●● ASV prezidenta kandidāts **Tramps (Donald Trump)** un **Putins** atrod viens otru... *brālīgā romancē starp diviem pretīgākajiem, brutālākajiem, narcistiskākajiem tirāniem brieda kādu laiku. Nu viņi apliecinājuši savas savstarpējās simpātijas... Putins iebrūk valstīs, aplklusina disidentus un apsūdzēts to personu slepkavībā, kas viņam oponē. Par to viņš pelnījis apbrīnu, saka Tramps, kurš zākā sievietes, invalidus, melnādainos, meksikāņus, islāmticīgos, veterānus un katru, kas nav pievilcīgs.* „[Tramps] ir patiešām spīdošs un apdāvināts cilvēks”, teica **Putins**. Tā autors/ žurnālists Igens (**Timothy Egan**) laikrakstā *The New York Times* (2015.25.XII). (fg) (re)

ES – Jau minējām (JG283:64), ka ES Aizsargāto cilmes vietas nosaukumu vai Garantēto tradicionālo īpatnību reģistrā iekļauti LV nacionālie pārtikas produkti **sklandrausis, salinātā rudzu rupjmaize, pelēkie zirņi un Carnikavas nēgi**. Dienu pēc Valsts svētkiem ES Eiropas Komisija nolemj iekļaut reģistrā arī **Jāņu sieru**, kura pagatavošanas veids, izskats un garša nemainīgi saglabājusies daudzus gadu desmitus, pat gadsimtus – recepte labi zināma latviešiem tuvumā un tālumā: nenogatavināts piens jāsaricina, izmantojot tikai pienskābes baktēriju ieraugu vai biezpienu, seko karsēšana sūkalu atdalīšanai, pēc tam sviesta vai saldā krējuma, olu, vārāmā sāls un ķimeņu pievienošana, visu atkal karsējot un intensīvi maisot, līdz siers gatavs. (re)

IGAUNIJAS prezidents **Tomass Hendriks Ilvess** (dz. 1953) dienu pēc Jaunā Gada sagaidīšanas divies trešoreiz laulības ostā, šoreiz ar latvieti (pēc nesekmīgas sadzīves ar amerikānieti un igauņieti) – LV Aizsardzības ministrijas Nacionālās kiberdrošības politikas koordinācijas nodaļas vadītāju, 38 gadus veco **Ievu Kupci**, kura bija arī viena no NATO Stratēģiskās komunikācijas izcilības centra (*StratCom*) izveidotājiem Rīgā. Ilvess savā laikā vadīja (1988-1993) *Radio Brīvā Eiropa/Radio Free Europe* igauņu redakciju Minhenē. (re)

„Dažu vārdu” materiālus sagatavoja Vīta Gaiķe (vg), Māris Brancis (mb), Sarma Muižniece Liepiņa (sml), Franks Gordons (fg), Rolfs Ekmanis (re).

RFE/RBE igauņu redakcijas vadītājs Tomass Ilvess (Tomas Ilves) savā darbistabā Minhenē (1989).

Foto: Rolfs Ekmanis

Vēlos pateikties par *Jaunās Gaitas* garīgās veselības un mugurkaula stiprumu, vitalitāti un aktuālo domu atspoguļojumu. Redzu, ka žurnāls spēj aptvert Latviju miniatūrā formātā un parādīt tajā arī Latvijas gaitu pasaulē.

Ojārs Spārītis, Rīgā

[Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents – red.]

Sirsnīgs paldies par *JG* vienreizējā odiseja turpināšanu! Kā veidotāji spēj tik rūpīgi izsekot visiem notikumiem? Varu tikai apbrīnot!

Dace Aperāne, Ņujorkā

[komponiste, mūzikas pedagoģe – red.]

JG283 ir grafiski un vizuāli pirmšķirīgi iekārtots, ja arī reproducētās gleznas nav gluži pa manai gaumei. Kā parasti, izbaudīju Benitas Veisbergas „Pierakstus”. Viņai ir ko teikt, ko nevar sacīt par daudziem Latvijas dzejniekiem, sevišķi no jaunākās paaudzes.

Jānis Krēsliņš, Ņujorkā

[kultūras vēsturnieks, *Rakstu* 3 sējumos (Rīgā, 2004-2008) autors – red.]

JG283:35-40 – Elsbergam vāciski, krieviski vai angļiski mākta valoda nav vis dabiska valoda. Gordonam, kurš to saprot – piecnieks.

Ainārs Zelčs, Alūksnē

[rakstnieks, tēlnieks – red.]

Ja salīdzina ar dažādu kultūras izdevumu likteni Latvijā, šķiet gluži neticami, ka *JG* joprojām spēj apliecināt, ka stratēģiska domāšana un kultūrvides kopšana ir iespējama ilglaicīgi un konsekventi. Paldies redakcijai! Paldies arī labvēļiem!

Ildze Kronta, Rīgā

[*JG* līdzstrādniece, autore trīs literatūrkritisku rakstu krājumiem, to vidū grāmatai *Laiks, ko neizvēlamies* (2012), kur iekļauti arī viņas *JG* publicētie raksti (skat. *JG278:59*). Š.g. vasaras laidienā plānojam publicēt *JG* Ildzes rakstu „Post Scriptum” – red.]

Pirmais, ko *JG283* izlasīju, bija spožā Leona Briēža eseja par Raiņi, kur autors ar retu precizitāti izceļ Raiņa dzejas lieluma avotus, tās mūžīgās un nezūdošās vērtības. Daudz kas saista uzmanību arī citos Raiņim veltītos materiālos. Arī vēstures daļā... Jā, un vēl – interesanti, dziļi, vietām ironiski pasniegti vērojumi ir Jāņa Elsberga piezīmēs par valodu. Un daudz kas cits...

Irina Cigaļska, Rīgā

[rakstniece, tulkotāja – red.]

Jaungaitniekus ar 60 gadu gara ceļa veiksmīgu nosološanu un dažādu kontinentu autoru apvienošanu sveic *JG* bijušais recenzents un mūžīgais lasītājs!

Ilgonis Bērsons, Rīgā

[literatūrzinātnieka Ilgoņa Bērsona jaunākais veikums ir Kārļa Skalbes *Mūža rakstu* 7. sējuma sastādīšana. „Mansarda” apgādā klajā laistajā darbā (2015) iekļauti 1920. un 1921. gadā sacerēti Skalbes raksti – red.]

Rīgas Latviešu biedrībā inteligentu senioru vidū turpinu popularizēt *Jauno Gaitu*. Nav neviena, kurš nezīnātu, kas ir *JG*. Kas lasītājus visvairāk uzrunāja pērnajā *JG* numuros? – Bez Ulža

Bērziņa atdzejojumiem no senislandiešu valodas, arī Sanitas Uplejas filozofiskie pārdomu raksti, kā arī viss sakarā ar Raiņa Aspazijas jubilejas gadu un Latvijas okupāciju laiku. 50% izsakās pozitīvi par Sanda Laimes pētījumu par raganām Latvijas ziemeļaustrumos, bet 70% par nodaļu „Dažos vārdos”. Man pašai pārsteigums bija Valtera Nollendorfa sulīgais dzejojums (*JG283*). Tajā pašā numurā lielu atziņu lasītājos guva Pētera Korsaka raksts par fotogrāfu Eduardu Zariņu un viņa divkārt deportēto meitu Ēriku, arī rindiņas par mūziku un par dziesmu svētkiem Kalifornijā (jo 97% no apjautātajiem paši ir koru dziedātāji). Apsveicu arī ar veiksmīgo noformējumu un ar mūsdienu mākslinieku un viņu darbu iepazīstināšanu Lindas Treijas vadītajā nodaļā „Mākla”. Atsevišķi un atkārtoti jo īpaši pateicos bijušajai *JG* saimniecības daļas vadītājai Ingridai Bulmanei – viņa mani „iesvaidīja” *JG* entuziastu saimē.

Anita Šmite, Rīgā

[vidusskolu pedagoģe, lektore – red.]

Viens foto pasaka vairāk nekā 1 000 vārdus! – tā nav klīšeja, bet taisna, nepārspēlētā valoda. Teikšu, ka vēl vairāk kā 1 000 vārdu vērts ir attēls (*JG283:61*) ar 1951. gada 2. martā čekas nošautā universitātes studenta Gunāra Zemtauša zābakiem, kas iekļauti Latvijas Okupācijas muzeja krājumā. Par izcilo rakstu lielāko daļu – apaļš piecnieks – no Leona Briēža, Paula Raudsepa, Sarmas Muižnieces Liepiņas, Sanitas Uplejas, Lindas Treijas, Daceš Aperānes līdz pat nodaļai „Grāmatas” ar Juri Šleseru un Rolfu Ekmani. Tikai pavasim nedaudziem rakstiem piecarmīnusu.

Lasītāja K., Londonā (UK)

ERRATA

JG283:9 attēls prasās pēc precizējuma: Latvijas delegācija Rīgas pili Rīgas/Bulduru konferencē (1920.VIII) – (no kr.) Kārlis Ramats, Pēteris Radziņš, Zigfrīds Anna Meierovics, Kārlis Ulmanis, Jānis Pliekšāns-Rainis, Kārlis Kasparsons, Voldemārs Zāmuēls, Hermanis Albats. ●●● *JG283:62* sadaļas **LATVIJA – 1939.23.VIII-1991.21.VIII** – pirmajam teikumam jābūt: Latvijas TV raidījumā *Patiesības stunda (LSM.LV 2015.25.VIII)* LU Vēstures katedras pētnieks Zigmārs Turčinskis uzsver, ka tik ilgstošas pretpadomju cīņas, kādas notika Baltijā un Rietumukrainā [nevis: Austrumukrainā] pēckara gados, nekur citur neesot bijušas. ●●● R.E. piezīmē (72. lpp.) drukas velniņiem ir izdēvies samainīt burtus – *Letonica* redaktors ir LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta ārējo sakaru un sabiedrisko attiecību koordinators, filoloģijas doktors Pauls Daija (nevis Deija). ●●● Tajā pašā piezīmē jābūt *Letonica* (2016, 30). ●●● Un, kā vēstī Uldis Bērziņš, Nobela prēmijas laureātes uzvārdā „I” jāmīkstina, tāpat: Svjatlana Aļeksijeviča (52., 58. un 59. lpp.). ●●● Raksta „Raganas Ziemeļaustrumu Latvijā” noslēgumā vairākos numuros minēts, ka tā autors Sandis Laime ir saistīts ar LU Vēstures institūtu, kur viņš nestrādā jau kopš 2008. gada. Sandis ir LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta pētnieks.

Anda Kubuliņa

SATURS TEIC KO CITU, NEKĀ PIESAKA NOSAUKUMAM

Ilgonis Bērsons. *Segvārdi un segburti: noslēpumi un meklējumi*. Rīga: Mansards, 2014. 392 lpp.

Kā rāda virsraksts, grāmata būs par latviešu literātu pseidonīmiem. Segvārds, segburts ir latviskots svešvārda „pseidonīms” apzīmējums, tātad sagaidu: grāmatā uzzināšu par mūsu literātu aizslēpēm, kuras, protams, katru literātu mīlošu cilvēku var pat ļoti interesēt. Auditorija grāmatai ir droša, daļai no lasītājiem grāmata ļoti patiks. Arī pati grāmatu atšķīru ar sevišķu bijību: beidzot vienkopus atradīšu latviešu rakstnieku pseidonīmus, ilgi gaidītu vārdnīcu, kas stipri atvieglos pētniecisko darbu.

Taču jau pēc dažām lappusēm sāku mulst – par šķirkli nekalpo literātu uzvārdi, par tiem grāmatas autors izvēlējis segvārdus (segburtus), piemēram, kādu Z. Ati vai Nēmecu O.O. (domāju, dzejnieks Ojārs Vācietis vēstulē Viktoram Lagzdiņam nav domājis tēvu, bet gan pats sevi), papildinot ar pastāstu, kā Ilgonis Bērsons attiecīgajam segvārdam uzdūries un kā dzinis pēdas, līdz atklājis, kas aiz tā slēpjas, pa ceļam dažkārt precizējot un papildinot arī kādus literatūrvēstures faktus, piemēram, Jānim Sudrabkalnam piederīgās, bet viņa rakstos, bibliogrāfijās nefiksētās publikācijas ar segvārdiem Āmen Baznīcā, A...B..., A.B. Literatūras vēsture, t.i., fakti, kā zināms, ir Bērsona spēks, tālab viņa oponentus Aidai Niedrai par Andreja Ušņa (Upīša) daiļrades faktu neprecizitāti nepārsteidz. Tomēr grāmatas virsraksts tieši vai netieši pretendē uz *rakstnieku* pseidonīmu vārdnīcas pieteikumu. Autora atruna priekšvārdā to atcelt nespēj, tāpēc jēdzīgāk, šķiet, būtu bijis, ja kārtojums būtu bijis paralēls: vispirms alfabēta kārtībā literāti ar visiem viņu pseidonīmiem, kādi Bērsonam zināmi, un blakus tam segvārdi alfabēta kārtībā ar pastāstiem par to meklēšanu, atgādinot, kam tie pieder. Jo – segvārdi, kā zināms, vienam dzejniekam var būt milzums, un, turoties tikai pie dotā *segvārdu* alfabē-

tiskā kārtojuma principa vien, viens un tas pats literāts izmētājas pa dažādām vietām, atbilstoši pseidonīma pirmajam burtam. To uzskatāmi apliecina, piemēram, V. Rūmnieka vai Alberta Dūdiņa t.i., A. Birzmalnieka un Joahima Jonametres šķirkļi, kas stāsta par vienu un to pašu personu. Tā paša autora parādīšanās daudzviet rada zināmu haosa efektu. Līdzīgi ir ar veltījumiem, piemēram, Grigulim, ar ko kolēģi viņu atkārtoti apdāvināja, par norādi izmantodami akrostihu vai arī mājienu, paši aizslēpjoties aiz segvārdiem, piemēram, Brāļa dēls, Lakstīgala. Grāmatā tie, saprotams, atrodas dažādās lappusēs, kaut portretē vienu un to pašu personu, t.i., Griguli; tāpat šai eventuālajā šķirkli iedēvētos pastāsts par Griguļa dzejoli „Tēvabrālis”, kas atrodams 75.-80. lpp. Bērsona kunga izvēlētais izkārtojums rada nepārskatāmību. Tas būtu novērst, ja dāvinājumus un pastāstu par dzejoli apvienotu zem šķirkļa A. Grigulis, bet pseidonīmus minētu pie Artava, Ādmīdiņa (ar pseidonīmu „Brāļadēls” sabiedrībā 70. gadu sākumā Rīgā cirkulēja filozofa Viļņa Zariņa dzejā sacerēts Arvidam Grigulim veltīts akrostihš). Dzirdēju to savulaik autora izteiksmīgajā izpildījumā, bet pēc tik daudz gadiem precīzi tekstus no galvas neatminu, taču, pārlasot šķirkli „Brāļadēls (un citi)” dzejoli „Kādreiz tā dēvētajam sociālfāšistam”, tas likās dzirdēts. Pieļauju, Zariņš būs Bērsona par klusējošo sauktais „Brāļadēla” autors. Tam par labu runā virsrakstā minētais „sociālfāšists”, arī Bērija spļaujamtrauka tēls ceturtā rindā – filozofs Zariņš ar pamatizglītību vēsturē jēdzienu politisko jēgu pārvaldīja vienlīdz brīvi kā vēsturiskā, tā filozofiskā aspektā, turklāt tolaik bija arī *Literatūras un Mākslas* autors, vēlāk žurnālā *Avots* drukāja pētījumu par nacionālsociālistiem. – A.K.). Esmu dzirdējusi, ka akrostihu Grigulim veltījusi arī Velga Krīle, ko viņas arhīvā varbūt varētu atrast.

Bērsona grāmatā dominē pastāsti par segvārdu atrašanu, atšifrēšanu. Tas tā varētu būt, taču fakts, ka tie kļūst galvenie un neba pats literāts, kam segvārds pieder, vārds, ar ko mākslinieku pazīst sabiedrībā, vairs tik labi nav. Lai gan arī šāds, manuprāt, acīgāni veidots izdevums tiesīgs zem saules pastāvēt, sevišķi, ja vairumā gadījumu pastāsti par aizslēptā mākslinieka pēdu dzišanu izdevušies pietiekami interesanti un bagātina

ikdienišķo literatūras vēstures ainu, kas gan pati par sevi arī ir gana koša. Taču Ilgoņa Bērsona grāmata maz dos tiem, kam gribēsies to izmantot par ātru un precīzu uzziņu avotu. Tādiem nolūkiem tā patiesībā nemaz nav lietojama; neko neatradīs tas, kas meklēs, aiz kādiem pseidonīmiem ir slēpusies, piemēram, Belševica. *Pseidonīms ir paša dzejnieka, rakstnieka izvēlēts aizsegs, kamēr Segvārdu un segburtu grāmatā Belševicai piedēvētais „Rīga klusē” tāds nav, tā ir viņas slavena dzejoļa rinda (to Bērsons min), ko kāds cits izmanto kā mājienu, lai norādītu uz Belševicu (te tad derētu nosaukt to, kurš šo mājienu izmanto pirmis), savukārt „Rīga neklusē” pieder M. Ķempei, arīdžan kā dzejoļa rinda, tāda dzejoļa, kurā Tautas dzejniece, padomju laiku politiskas konjunktūras vadītā, ar mājienu norāda uz Belševicu, dzejoļi paraksta ar īsto vārdu, nodrukā *Cīņā* un politiski denuncē Belševicu. Un *SestDienas* (2011.4.VI) aiz rindas aizslēpušies autori, paņemdami par segvārdu Ķempes rindu, neapzināti pievienojas Belševicas denuncētājiem. Dzejnieces pseidonīmus, ja tādi ir, šai grāmatā meklēt velti; arī „Jauna dzejniece, komjau-niete” ir citu, t.i., trimdas redakcijas cilvēku dota norāde uz meklējamās autorības virzienu un par pseidonīmu nav saucams. No iepriekš teiktā izriet, grāmatā reizēm notiek termina „pseidonīms (segvārds, segburts)” sajaukums pirmā gadījumā ar poētikas jēdzienu „mājiens”, otrā (153. lpp.) – ar citu patvaļīgi dotu autorības marķējumu. Līdzīgas pārdomas raisa vēl vairāki citi šķirkļi (piemēram, „Bērsons” ir interesants pastāsts M. Birzes personāžu sakarā, taču tam nav nekāda sakara ar Birzes pseidonīmu), kaut autors pats šķirkļī „Vecā Vibuliene” pret līdzīgām neprecizitātēm vēršas. Tas apliecina: pseidonīmu un poētikas jēdzienu attiecības, to nošķirums nav vienkārša lieta. Korekts, domājams, pilnīgs, segvārdu vienkopus uzskaitījums, bez novirzēm tālēs zilajās, ir vienīgi V. Ancītim, ko sastādījis pats literatūras kritiķis, piesūtidams to recenzējamās grāmatas autoram, kurš Ancīša vārdu min šķirkļī „Adata, [...], Žanis Žuvums”.*

Segvārdu atrašana, saprotams, ir nebeidzams darbs un lielā mērā kolektīvs, kā to apstiprina arī I. Bērsona daudzās atsauces uz uzziņu avotiem, portretējot viņu pašu kā acīgu un neremdināmu sīku (arī lielu) faktu krā-

jēju, uz ko ne katrs esam spējīgs. Kur malku cērt, tur skaidas lec. Arī Bērsona gadījumā. Pie Virzas minēti ne visi viņa pseidonīmi, reizēm dzejnieks mazsvarīgas avīzes informācijas *Brīvā Zemē* mēdza parakstīt tikai ar segburtu „E.” vai „V.”, tomēr tālākā pētniecībā te konkrētā raksta piederību skaidrojot, ieteicams obligāti ņemt vērā arī Virzas stilu – ar „E.”, „V” avīzē artiķeļus ir parakstījuši arī citi ziņotāji, ar „V”, piemēram Vāgners. Taču par vienu, tikai vienreiz lietota Virzas pseidonīma – „Piecu latu īpašnieks” – neminēšanu grāmatā biju ļoti pārsteigta – ar gavilēm to savulaik atradu un komentēju Virzas 4. sējuma 397.-398. lpp.; acīmredzot autors 4. sējumā nav ieskatījies. Kam negadās! Un, ja nu esmu līdz Kubuliņai tikusi, tad atvieglošu pēddzinim darbu un pateikšu, ka vienu reizi izmantoju pašas izvēlētu pseidonīmu „Sumbre”, ko atrast var 70. gadu sākuma presē recenzijā par muzeja veidoto Dziesmu svētku 100-gades izstādi.

Bērsons priekšvārdā sola, ka stāstīs *par maz zināmiem vai vispār nezināmiem literātiem*. Un solīto pilda. Piemēram, par Ābeltiņu Ziedoni, plašākai sabiedrībai nezināmiem – Alfrēdu Cipelu, Albertu Birzmalnieku (Dūdiņu), Ernu Balodi, kuras pantus *nāsīs ievīl-cis* E. Rozenštrauhs, u.c.; arī Rieteklis (Jūlijs Balodis) daļēji pieder maz zināmiem un viņam veltītā šķirkļī „.....a” sajūsmina smalkā atjauta par punktu skaita jēgu un norādi uz ģenētīva locījumu, ko Rieteklis ielicis savu „Sūreņu” (1901) autorības marķējumā, bet Bērsons atšifrējis: „Ieliksims katra punktiņa vietā attiecīgo burtu, un iznāks dzejnieka pseidonīms ģenētīva formā: Rietekļa”. Dažkārt pētnieka pastāsti par segvārdu atsedz gan autorību, gan papildina arī dažu biogrāfisku ziņu, piemēram, par to pašu Cipelu, Birzmalnieku, jau minēto Sudrabkalnu, Linarda Laicēna brālēnu Ārmali arīdžan Linardu Laicēnu, vai Eduardu Šilleru u.c. Teikto gribu papildināt ar pseidonīma „Kandidis” atšifrējumu. Ar tādu 30. gadu presē nākas sastapties bieži, tāpēc zināt der: tas ir Ulmaņa sekretāra Veiherta segvārds, pirms apvērsuma viņš darbojās sūtniecības korpusā un, liekas, uzturējās Berlīnē.

Aizverot grāmatu, atzišos: vislielāko apbrīnu izsauca Bērsona spēja izrakties cauri Krievijas latviešu sarakstītā putras kalnīem; zināms taču, ka tas – kaut formāli latviešu – ir ne-

mākslas traģikas kalns, svešas varas uzspiestas ideoloģijas sakropļotu vārdu kalns. Bērsons par to, ko par literatūru grūti saukt un kas tomēr mūsu rakstītā vārda atzaram pieder, interesējas jau sen, tāpēc spēj nošķirt ne tik viegli atpiņķerējamo šķirumu starp Konrādu Jokumu, J. Jokumu no K.J. ,t.i., Krievijā dzīvojošā Kārļa Jēkabsona.

Grāmata ar visām iebildēm ir rosinoša lasāmviela katram literatūras interesentam.

Filoloģijas zinātņu doktores, literatūrkritiķes Andas Kubuliņas radošajā kontā ir raksti kultūras periodikā, visvairāk par mūsdienu dzeju. Rakstu krājums *Kontūras* (1981), *Ērkšķu kronis katram savs* (1987), monogrāfija *Vizma Belševica* (1987). Sastādījusi un sacerējusi ievadu un komentārus Annas Dagdas *Rakstiem* (2001) un Edvarta Virzas *Rakstiem* (2008-2011).

Kristīne Ilziņa

SPRIGANI KOĶETĒJOT AR NĀVI UN MĪLESTĪBU

Vladis Spāre. *Tu nevari dabūt visu, ko gribi*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2015. 399 lpp.

Recenzenta dzīvē retas (bet ilgotas!) ir tās reizes, kad attiecīgais darbs pārņem pilnībā, satriec, savaldzina un apbur. Turklāt ar katru lasīšanas reizi arvien no jauna. Tā man gadījās ar Vlada Spāres rudens nogalē iznākūšo romānu *Tu nevari dabūt visu, ko gribi*. Tā ir grāmata, kura lasītāju vai nu paņem pilnībā vai tikpat pilnīgi neuzrunā nemaz (esmu dzirdējusi arī šādas atsauksmes). Romāns, kuram nav līdzīgu. Vismaz latviešu literatūrā nē. Pats autors raidījumā *Dzīvīte* izteicās, ka romāns rakstīts kā viens vienīgs 400 lappušu garš teikums – un tam var pilnībā piekrist. Lai gan teikumu (buriskā nozīmē) romānā daudz, teksts tiešām ir brīnišķīgi vienkots veselums.

Urbānā romantika filozofisku pārdomu un vārdu spēļu ieskāvumā tā vien rosina grāmatu nēsāt līdzī un ik pa brīdim pārļaut (ērtāk to veikt ar e-grāmatu, papīra formātā tā ir gana prāva). Ieskatam pievienoju dažus citātus, kuri gan neparāda romāna brīnišķīgo pilnētību, tomēr zināmā mērā ieskicē stilu: *Cilvēkiem patīk saņemt dāvanas un miroņi šai ziņā nav izņēmums... Vīrieši tik to vien pieprasa, lai viņus saprot, bet paši neko nesaprot... Ja jūsu sievu apēstu leduslācis, tas būtu tikai normāli, bet ja jūs pats viņu nositīsiet, tas tiks kvalificēts kā tīrākais holokausts... Mirušie kaut kā pievelk dzeju. Pat tie, kuri nekad nav to lasījuši... Kā tu domā, vai pelnus var izmantot paternitātes noteikšanai? – Izmantot var, – teica Pepiņš, – bet noteikt laikam tomēr nevar.*

Gaisā parautais četrinieks. Treju, nē, pat četru sirdis šai romānā nepārtraukti mijiedarbojas – Pepiņš, Villijs, Sofija un Betija ir galvenie varoņi. Un, ja Henriha Bella romāns *Grupās portrets ar dāmu* iztieks bez viena vienīga dialoga, tad Vlada Spāres radītie cilvēki runā teju nepārtraukti. Rodas iespaids, ka viņi ir vai nu galīgi traki kā Cepurnieks un Marta Zaķis, vai appīpējušies kā Keruaka Ceļā. Taču nekā – četrrotne vienkārši ir viegli un draiski *parauta gaisā*. Visas dīvainākās vārdu un jēdzienu spēlītes, kādas iespējamās mūsdienu valodā, visas alūzijas un atsauces – viss ir izmantots un likts lietā. Turklāt tik skaisti un ar tādu nebijušu vieglumu, ar tādu dzīvesprieku, kādu lielākoties nemaz nav iespējams nedz piedzīvot, nedz izjust. Īpaši jau tad, ja kopš bērna kājas esi dzīvojis latviešu ģimenē, kur mamma ar omīti aizgūtnēm mācījušas būt klusam, pieticīgam un pareizam. Nepriecāties bez iemesla. Būt piesardzīgam, ja vispār gadījies priecīgs prāts. Jo tas nevar būt uz labu.

Šķiet, Vladim Spārem kas tāds nav mācīts, tāpēc viņš un viņa varoņi nebīstas no tīra dzīvesprieka. Un nebīstas arī no skumjām. Ja viņu ceļā nāk kāda banalitāte, viņi to aši vien nokrāso raibu, piešuj cimdīņus spārnu vietā un palaiž lidot kā maziņu, ērmīgu gaisa pūķi. Un banalitāte

iemirdzas jaunās krāsās, gūst jaunu seju un vairs nemaz nav banāla.

Vienas vasaras spēcīgais vējš. Četrinieku mēs sastopam brīdī, kad katrs no viņiem meklē savu, pareizo, īsto ceļu – to, pa kuru ejot, rīti un vakari atmirdzēs varavīksnēs mūža garumā. Un veselu vasaru kopā ar viņiem klimstam pa piekarsušo Rīgu, izbaudot ikdienas notikumus, kam rakstnieka iztēle piešķirusi īpašus toņus un krāsas.

Pepiņš, puisis ar mākslinieka jūtīgo dvēseli un nemierpilno sadzīvi, ir pāri ausīm iemīlējis Sofijā, meitenē ar neskaidru nodarbošanās un gaužām cinisku skatu uz pasauli. Sofija cīnās ar tagadnes un pagātnes rēģiem, un viņai romantiskais Pepiņš vairāk šķiet žēlojams, nekā mīlams. Prātvēders Villijs, puisis, kurš ik dienas saskaras ar nāvi, jo strādā krematorijā, atžirgst, sastapis dzejnieci Betiju, pilnmiesīgu, bet ļoti ēterisku būtni, kurai ir nevis skelets skapī, bet kaķis ledusskapī. Un tad nāk arī cigāru smēķējošs krematorijas klients, kurš vēlāk kļūst par kaktusu augšni, Austru Skujiņa, Salome ar magnetofonu, taksometra šoferis, kurš stūrē ar nabas kroku un ragnesis ar noslieci uz agresiju, tēta vaska figūra, pazudusi mamma un ilkņiem rotājies puisis no Burkina Faso vai Bolīvijas, kaimiņiene ar balto žurku un splāvējvīrs, neredzamais bezastainais sunītis Pūciņa, dvēseļu pircēji un garu nīlzīrgs – viņi visi piedalās šai vasaras guruma piedzīvojumā, virpuļodami un mainīdamies lomām un uzskatiem tik virtuozī, ka atliek vien soļot līdzī. Polkas ritmā, kurš nemanāmi kļūst par traģiski izdegotu tango, tik kaismīgu, ka visi ciniskie jautājumi par romāna jēgu un jēgu vispār paliek mutē kā smiltis, par kurām pārvērtušies krematorijas dienas un nakts klienti.

Kas tas tāds ir? Lasot nav laika prātot, kā klasificējams Vlada Spāres romāns – ir jābaida teksts. Atklājot arvien jaunas un jaunas spēlītes, arvien jaunus sižeta pavērsienus, un nākot pie slēdziena, ka katrai sīkākajai detaļai 400 lpp. garajā romānā ir sava vieta un nozīme. Grāmatas atvēršanā tika daudz spriests un runāts par to, kādam žanram Vlada Spāres romāns būtu pieskaitāms, taču viens ir skaidrs katram, kurš šo romānu ir lasījis: tas ir virtuozī nostrādāts teksts, kura nozīmīgumu nav iespējams novērtēt par augstu.

Apzinos, ka tas skan pompozi, taču es gan literārās nozīmības, gan rakstības manieres, gan domu dziļuma un mānīgā viegluma pēc šo saukšu par postdekadentisku latviešu *Ulisu*.

Kristīne Ilziņa (dz. Sadovska), literāte, Klāva Elsberga prēmijas laureāte (1996), daudzu recenziju autore.

Guntis Šmidchens

TURPINĀJUMS SEKOS

VĒL PAR *DZELZSGRIEZĒJIEM*

Atsaukdami uz Rolfa Ekmaņa aicinājumu (*JG283:72*) turpināt sarunas par Evas Egļājas-Kristones *Dzelzsgriežējiem*, vispirms pievienojos recenzenta slavējošiem vārdiem: „priekšzīmīgi atrisināta ir materiālu sakārtošanas un klasificēšanas problēma.” Grāmata ir kā labi iekārtots portāls uz visādām plašākām tēmām; bet ja kaut kur klikšķinot saiti lodziņā parādās ziņa – *404 Page Not Found* – tad tas ir kā aicinājums kādam kaut kad kaut kur kaut ko vēl izpētīt un sacerēt. Nav grūti *Dzelzsgriežējos* pamanīt vietas, kur kaut kas iztrūkst. Bet tie nav trūkumi autores paveiktajā. Uzslavējami ir tas, ka viņas rakstītais stimuļējis, piemēram, Jāni Krēslīņu publicēt dažas savas atmiņas, it īpaši tādas, kuras pierādāmi nesakrīt ar grāmatas vai iepriekš publicēto rakstu stāstījumu (*JG 235*). Ceru, ka arī šeit paspēšu pāris punktus papildināt.

Grāmatu man pirms gada Ziemsvētkos no Toronto atsūtīja radniece Edīte Āpše, kas savulaik bija kultūras sakaru veicināšanas organizācijas *Dardedze* sekretāre. Pēc Edītes pēkšņās nāves 2015. gada pavasarī nožēloju, ka nebiju pacenties vairāk ar viņu parunāties par šo grāmatu un tiem it kā senajiem, aizvēsturiskajiem laikiem, jo Edīte ar vīru Vilni (*Dardedzes* priekšsēdi) atradās šo notikumu epicentrā. Par to liecina viņas atstātie materiāli, kuri, cerams, drīz nokļūs Latvijas Valsts arhīvā. Cerams, ka arī citi personīgie arhīvi ceļos uz LVA vai kādu citu zinātnisku krātuvi – jo tie katrs ir kā saliekamās bildes (t.s. puļļa) gabaliņš. Tos visus kopā saāķējot, pamazām

aizpildīsies Evas Eglājas-Kristsones veidotie rāmji. Piedāvāju dažus piemērus:

Edītes krājumā atrodams 1995. gadā sastādīts 38 *Dardedzes* sarīkojumu saraksts, sarīkojumu programmas un reklāmas lapiņas, lakoniski sēžu protokoli, organizācijas korespondence un citi dokumenti.¹ Turpat blakus arī ir daudz jo daudz Edītei un Vilnim sūtītu kartiņu un vēstuļu no cilvēkiem, kuri toreiz viesojās viņu mājās (starp tiem Anerauds, Artmane, Čaklais, Dambis, Dimīters, Epners, Ģelzis, Hānbergs, Inkēns, Kokars, Krieviņš, Neibarts, Peters, Pipars, Postaža, Raja, Ranka, Seleckis, Skrastiņš, Skulme, Stradiņš, Tabaka, Zālīte u.c.). Ir arī aploksne ar uzrakstu „ķengu vēstules”, kurā starp citiem materiāliem glabājas divreiz piesūtīta lapa, ko *Dzelzsgriezējos* (265) pieminējis Māris Čaklais: cilpā pakārti burti JGDK (*Dardedzes* priekšgājēja organizācija *Jaunās Gaitas Draugu Klubs*).

Augšminētie materiāli norāda, kurp pēc *Dzelzsgriezējiem* varētu varbūt pavērst pētījumus un analīzes. Piemēram, *Dardedzes* sarīkojumu sarakstā turpat puse ir kinoseansi, norādot uz to, ka Kultūras sakaru komitejas (KSK) darbības un ar to saistītās kolektīvas atmiņas un identitātes pētījumos (273) noteikti būtu jāiekļauj arī filmas. Ar filmām sākās plašākā KSK sadarbība ar tautiešiem ārzemēs (*Nāves ēnā* 1974, *Pūt, vējiņi* 1976, *Motociklu vasara* 1976 u.c.) un drīz pēc pirmās izrādes arī sākās „nelokāmās stājas” tautiešu asie uzbrukumi „sakarniekiem”. Pētījumos par latviešu literatūras recepciju trimdā (133-161) noteikti būtu jāiekļauj ne tikvien šīs filmas, bet arī tādi sarīkojumi kā 1981. gada koncerts Toronto, kur Raimonda Paula klavierpavadījumā Imants Skrastiņš deklamēja un dziedāja Imanta Ziedoņa dzeju. Turpat arī būtu pieminama Harija Gulbja luga *Kamīnā klusi dzied vējš*, kuru *Dardedzes* rīkotā izrādē uz Toronto atveda nevis rīdzinieki bet gan *mazais teātris sanfrancisko* – tie bija literāri sakari ar Latviju bez KSK starpniecības.

Augšminētais daļējais vēstuļu un apsveikumu kartiņu rakstītāju saraksts, no kuriem

kāda trešdaļa *Dzelzsgriezējos* nav pieminēti, atgādina, ka nākotnes pētījumos par kultūras sakariem jāpiedomā arī kaut kā plašāk pie mūziķiem, aktieriem un vizuālās mākslas meistariem. Bet lapiņas ar uzzīmēto cilpu atgādina, ka toreizējie uzbrukumi *Dardedzei* bija nežēlīgi un sāpīgi. Būtu patīkamāk tagad visu atcerēties, ja ķengāšanās toreiz būtu notikusi tikai presē, tā sacīt, ažiotaža komunistu apmānīšanai, jo trimdas vadības *pretestība bija svarīga un nepieciešama latviešu kultūras sakaru atļaujai un veicināšanai no Padomju Savienības puses* (88) – bet tas nebija teijāteris: Edītes un Viļņa pasta kastītē pienāca taustāms drauds, melns uz balta – karātavas *Jaunās Gaitas* un kultūras sakaru atbalstītājam.

Interesanti ir periodizācijas jautājumi. *Dardedzes* priekšvēsture un oficiālā darbība nesakrīt ar pierastajiem PSRS vēstures etapiem (15) vai plašāk *Dzelzsgriezējos* izskicētiem PSRS čekas un KSK starptautisko projektu datumiem: JGDK dibināts 1959. gadā; tā biedri gan iepriekš, gan arī vēlāk piedalījās dažādās organizācijās un rīkoja visādus interesantus sarīkojumus – Pieciņu koncertus, dziesmu spēli *Koklētājs un velns*, kultūras svētkus *Nākotne 70* un daudzus citus; tie paši cilvēki arī bija starp Latviešu Fonda dibinātājiem. Tad 1974. un 1976. gadā Klubs pirmoreiz rīkoja Latvijas filmu izrādes, daļu no atlikuma ziedodams JG, daļu maksādams kā toreiz tradicionālo „nodokli” Latviešu Nacionālās Apvienības Kanādā izglītības darba atbalstam; LNAK valde šo naudu noraidīja, faktiski filmu dēļ Klubu no Apvienības izslēgdama. Nākamajā gadā JGDK drukāja sava apkārtraksta pirmo numuru, rīkoja divas filmu izrādes un Imanta Ziedoņa viesošanās Toronto.

Tie paši kluba biedri (Edīte un Vilnis Āpšes, Anita un Guntis Liepiņi, Velta Toma, Ināra un Uldis Matīsi un Roberts Freimuts) pie Ontārio provinces valdības reģistrēja (1978.8.IV) jauno bezpeļņas organizāciju *Dardedze*, kas tad ikgadus vairākkārt rakstīja oficiālās ielūgumu vēstules, nomāja telpas, pārdeva biļetes un sagādāja naktsmājas viesiem un viņu uzraugiem no čekas (nereti vienā mājā nepietika vietas visiem, nācās čekistus izmitināt atsevišķi), gādādami arī par tūrisma ceļojumiem, piemēram, uz Niagaras ūdenskritumu. Pauls Dambis atmiņās par *Dardedzi*

¹ Šeit rakstu, vadoties pēc Edītes arhīva; sīkākus vēsturiskus aprakstus publicējuši Nikolajs Bulmanis (*Karogā* 1996, 8:185-207) un Guntis Liepiņš konferences referātu krājumā *Trimda. kultūra. nacionālā identitāte*, (2004:34-43).

(rokraksta kserokopija bez datuma) piemin, ka *Organizēt kaut ko kopīgi ar padLatviju bija neiedomājami grūti. Nepārtraukti tika mainīti koncertu termiņi, pārcelti izbraukšanas laiki un tā tālāk. Organizatoriem tas viss radīja nevajadzīgu papildus darbu un izdevumus.* Tā viss turpinājās apmēram 10 gadus. Grūti dokumentēt, tieši kad beidzās *Dardedzes* aktivitātes – pēdējais sarīkojums Edītes Āpšes vēlāk sastādītajā sarakstā ir Maijas Krīgenas koncerts (1987.13.X). Kanādā dibinātā organizācija *Ave Sol Canada* savukārt rīkoja gan mazu, gan lielu Latvijas viesu grupu izstādes, izrādes un koncertus – koris *Ave Sol* divreiz (1987, 1989); Valmieras Tautas deju ansamblis *Gauja* (1988); Rīgas Doma zēnu koris (1992). Ar Trešo atmodu sabiedrībā pamazām apklusā ķengas un Latvijas viesu sarīkojumi pārcēlās uz Latviešu Centru, kur tie turpinās vēl šobaltdien, kaut *Dardedzes* sen vairs nav. Organizācijas slēgšanu pirmoreiz apsprieda 1991. gadā, atlikušos līdzekļus noziedojot Latvijas Nacionālās Operas ēkas atjaunošanas darbiem un žurnālam *Jaunā Gaita* ar norādi, ka šis ziedojums ir izlietojams žurnāla sūtīšanai Latvijas bibliotēkām. Likvidēšanas sēdi sasauca 1995. gada 2. decembrī.

Bet kad, precīzi, beidzās Kultūras Sakaru komitejas darbība? Vai, piemēram, KSK atbalsts bija nepieciešams, lai uz Latvijas Tautas Frontes sarīkojumu 1989. gada pavasarī varētu atlidot dzejnieks Aivars Neibarts (citēts *Dzelzsgriežēju* 172. lpp.)? Laikam KSK vismaz atklāti vairs neeksistēja, kad 1991. gadā tie paši dardedzieši Kanādā vāca ziedojumus Imanta Ziedoņa ārstēšanās ceļojumam uz Čikāgu? Vai Komiteju slēdza, vai iekļāva kādā citā iestādē? Atbildes droši vien slēpjas KSK darbinieku atmiņās un tajos pašos *Dzelzsgriežējos* pētītos, bet pagaidām vēl līdz galam neizpētītos arhīva materiālos. Gaidīsim *Dzelzsgriežēju* nākamo sējumu – kultūras sakaru un saišu stāsta turpinājumu. Starp citu, neesmu atradis nevienu dokumentu, kurš liecinātu, ka JGDK kaut kad būtu oficiāli beidzis darbību.

Par Baltiešu studiju programmas vadītāja (University of Washington) Gunša Šmidchena monogrāfiju *The Power of Song: Nonviolent National Culture in the Baltic Singing Revolution* (Seattle and London: University of Washington Press / Copenhagen: Museum Tusulanum Press, 2014) skat. Jura Šlesera rakstu *JG277*(2014):26-30.

KLŪDA DZELZSGRIEZĒJOS

Mans brālēns, arī *Jaunās Gaitas* lasītājs, Andris Lejiņš Latvijā ir atklājis nejaucu kļūdu Evas Eglājas-Kristsones grāmatā *Dzelzsgriežēji*, kas tangē mūsu abu veconkoļa - un mana krusttēva - nelaika agronomijas profesora un sava laika Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidenta Pauļa Lejiņa (1883-1959) labo slavu un piemiņu.

Tā kā *Jaunajā Gaitā* par šo grāmatu un Eglājas-Kristsones pētījumiem ir un vēl arvien tiek daudz un vispusīgi rakstīts, mēs uzskatām, ka ar attiecīgu paragrāfu *Jaunās Gaitas* pavasara numurā šī kļūme pienācīgi jāizgaismo - lai mazinātu mūsu ievērojamā radnieka vārda „nevieta valkāšanu” arī nākotnē.

Lieta šāda:

Dzelzsgriežēju 70. lappusē (tāpat kā savā laikā – *JG264*, 14. lpp.) uzskaitīti „vairāki vecākās paaudzes bijušie Latvijas valstsvīri un partiju politiķi”, – kuri „asi kritizēja kultūras sakaros iesaistītos latviešu trimdiniekus”. *JG264* kā viens tāds ir minēts „Pēteris Lejiņš”, bet *Dzelzsgriežējos* viņa vārds atvietots ar – „Pauls Lejiņš”!

Liktos, ka vienkārša pārrakstīšanās kļūda un tas viss – bet mans brālēns iedomājās paskatīties personu rādītājā, un tur „Pauls Lejiņš” skaidrots nevis kā Amerikas Latviešu apvienības priekšsēdis (kurš bija kriminoloģijas profesors Pēteris Lejiņš), bet kā – „Lejiņš, Pauls (1883-1959), agronoms, lopkopības speciālists, politiķis, Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas prezidents (1946-1951)”!

Atskaitot to, ka mūsu radnieks bija „politiķis” tikai ļoti nosacīti, un viņa vārds bija Paulis, nevis Pauls, viņš tomēr no šī apraksta ir atpazīstams, bet – nepamatoti iekļauts pret kultūras sakariem noskaņoto trimdas politiķu sarakstā prof. Pētera Lejiņa vietā.

Diemžēl, šī grāmatas redaktoru kļūme nelāgi duļķo abu šo ievērojamo kaut pretrūnīgo latviešu piemiņu, un viņu lomu mūsu vēsturē.

Juris Šlesers

PĒRCIET, ABONĒJIET, DĀVINIET, ATBALSTIET JAUNO GAITU!

Jaunā Gaita ir globāls vislatviešu bezpeļņas kultūras izdevums. Redaktori un darbinieki nesaņem algu, rakstu autori nesaņem honorārus. Arvien meklējam izpalīgus, atbalstu un, galvenais, lasītājus!

Abonēšanu un ziedošanu varat nokārtot ne tikai ASV/Kanādā šo zemju valūtās. Maksājumus varat kārtot arī pie *JG* pārstāvjiem Latvijā, Eirozonā un Austrālijā.

SKAT. MUGURVĀKA IEKŠPUSI!

Labvēļu pakāpes:

Bronzas:	līdz \$99 = €91
Sudraba:	no \$100 līdz \$499
Zelta:	no \$500 = €460

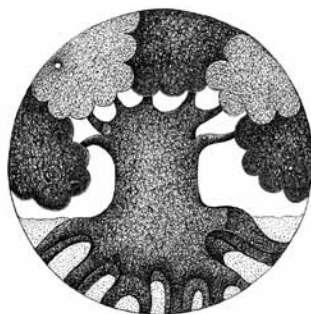
Labvēļu vārdi publicēti katrā *JG* numura pēdējā lappusē.

Ģirta Burvja skulptūra *Telefonists*. Māra Čaklā vārdi

Foto: Juris Žagariņš Liepājā

JAUNĀS GAITAS LABVĒLI

Zīm. Agnese Matīsona

*Vendīgs auga ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Kopš 2010. g. līdz šim ziedojuši...

Z E L T A (no \$500 = €460)
Voldemārs un Irēne Aveni
Sigurds Brīvkalns
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Rīta Drone
Šēlija Ekmane
Andrievs Ezergailis
Rita Gāle
Andrejs & Ilona Kīse
Didzis Liepiņš
Guntis Liepiņš
Arturs Neparts
Andrejs Ozoliņš
Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Ilze Plaudis
Andris Priedītis
Kristīna Putenis
Māris Roze
Jautrīte Šaliņa
Ilgvars Šteins
Juris Ubāns
Kārlis Vasarājs
Lilita Zaļkalne
Amerikas Latviešu apvienība
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Latviešu Rakstnieku apvienība
ANONĪMI – 2

S U D R A B A (\$100 - \$499)
Anna un Sandors Abeni
Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Andrejs Baidiņš
Nikolajs Balabkins
Igoris-Ivars Balodis
Evarists Bērziņš
Wilma Teness un Uģis Bērziņš
Maija Bišmanis
Uldis Bluķis
Valda Bolis
Vilma Bolšteins
Ilze Bregzis
Jānis Brežinskis
Oļģerts Cakars
Laila un Pāvils Cakuli
Māra un Ojārs Celles
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Gundega Dāvidsone
Aina Dravnieks
Jānis Eglītis
Līga Gaide
Ligita Galdiņa
Esmarelda Gaiķe
Lelde Gilman
Uldis Grava
Richards Grigors

Lolita Gulbis
Maija Hinkle
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsona
Dzintra Janavs
Laima Kalniņa
Tija Kārkle
Fred A. Keire
Gundars Keņiņš Kings
Dace Kezbers
Mirdza Krastiņa
Egils Kronlins
Kazimirs Laurs
Ieva Lerchs
Valda Lēvenšteina
Maruta Lietiņa-Ray
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Vija Moore
Lalita Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Guna Mundheim
Valters Nollendorfs
Ausma Matcate-Nonācs
Juris un Silvia Orles
Jānis J. Pirktiņš
Gundars Plavkalns
Guntis un Māra Plēsumi
Vilis M. Plinte
Vaiva Puķīte
Ieva Puris
Ausma Rābe
Jānis Rogainis
Helmi Rožankovska
Gerda Roze
Astra un Andris Rozes
Mārtiņš Saulespurēns
Alfreds R. Semeiks
Aina Siksa
Maija un Juris Šleseri
Ojārs un Zīnta Sovers
Ilona un Raimonds Staprāni
Irina un Dailons Štauers
Rasma Stelps-Kiršteins
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Maksims Strunskis
Biruta Sūrmane
Mikelis Svilāns
Tupešu Jānis
Lauma Upelnieks Katis
Dagmāra Vallena
Pāvils Vasariņš
Zigrīda Vidners
Aivars Vilemons
Maija Vītola
Rasma Vītola

Vilis Vītols
Maruta Voitkus-Lukins
Irma Zālīte
Māra Zandberga
Modris un Gita Zandbergi
Girts Zēgners
Aija Zommers
Gunars Zvejnieks
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S (līdz \$99 = €91)
Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens
Vilnis Baumanis
Andrejs Brošs
Jānis Dimants
Lidija Dombrovska Larsena
Lauris Eglītis
Ligita Evans
Edīte Franklin
Dace Frišs
Marta Grinberga
Ilga Harrington
Silvija Jones
Liena Kaugara
Ojārs Krātiņš
Tija un Maigons Krūmiņš
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejniece
Sarma Muižniece Liepiņa
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Modris Morozovs
Ilze Mueller
Agate Nesaule
Baiba Ozola
Andris un Māra Padeģi
Lilija Pencis
Rita Podnieks
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Vitolds Rācenis
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Jānis M. Riekstiņš
Silvija Rūtenberga
Gunča Semba
Ilze Šimane
Olga Taylor
Linda Treija
Leo Trinkuns
Aina Urdze
Eva Vidner
Māra Viksniņa
Astra Zemzars
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Redaktors:

Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
rekmanis@gmail.com

Paligredaktore:

Linda Treija
lindatreija6@gmail.com
Sarma Muižniece Liepiņa
sarmaliepins@verizon.net

Redakcijas kolēģija:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Lilita Zaļkalne

Konsultanti:

Ingrīda Bulmane, Līga Gaide,
Tija Kārkle, Uldis Matīss, Andris Priedītis

Izdevējs un maketētājs:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
juris.zagarins@gmail.com

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG mājas lapa: <<http://jaunagaita.net>>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz JG ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Atsevišķa JG numura cena: USD 10 = EUR 9 = CAD 14 (sākot ar nr. 264)

Rīgā Jāņa Rozes veikalos, NicePlace Mansarda un LOM krietni lētāk. Bibliotēkās – par brīvu!

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

Visās valstīs vienādi, atbilstoši pastāvošajam valūtas kursam:

1 gadam: USD 39 EUR 36 CAD 55

2 gadiem: USD 76 EUR 70 CAD 106

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei, uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ <<http://jaunagaita.net>> nospiežot pogu:

JAUNO GAITU VARAT ARĪ PASŪTĪT NO MŪSU PĀRSTĀVJIEM CITĀS VALSTĪS:

LATVIJĀ (maksājumi euro valūtā)

Māris Brancis
O. Kalpaka iela 28
Jelgava, LV-3001
e-pasts: <maris.brancis@inbox.lv>
Bankas konts: Swedbank LV28HABA000130A213871
Personas kods - 210147-10007

Cituro EIROZONĀ (maksājumi euro valūtā)

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna, S-170 78, Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@tele2.se>
Bankas konts: Nosaukums „Ad Notam“
BIC code - NDEASESS
IBAN number - SE32 9500 0099 6018 0766 9708

Īpaši ZVIEDRIJĀ:

Pasta tekošais rēķins: Nosaukums „Ad Notam“
Postgiro konto nr 76 69 70-8

AUSTRĀLIJĀ (maksājumi Austrālijas valūtā)

Imants Līcis
Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca „Rīga“
P.O. Box 457
Strathfield, NSW 2135
Tel.: 02 9744 8500; Mob.: 0405 013 575
e-pasts: <slb_riga@bigpond.com>

Photos on the frontispiece and on pages 28 and 57 were taken by **Uldis Briedis** during "the days of the barricades" in Rīga 25 years ago. They remind us that Latvia's independence was regained with steadfast courage in the face of great danger.

LITERATURE, LITERARY COMMENTARY

Uldis Bērziņš' address "Childhood was Obligatory, a First-Grader's Reflections" was delivered in Rīga at an international seminar on the topic of translating Old Norse *Poetic Edda*. Bērziņš includes his translation of *The Song of Sigurd* as well as a poem of his own, a glimpse of the grassroots Latvian national awakening at the end of the 18th century. ●●● **Leons Briedis'** poem "Young Buck" turns around the relation between hunter and prey. ●●● In the current episode from **Ainārs Zelčs'** fantasy history *Abrene 2002*, tourism flourishes in Eastern Latvia, and Leonid Brezhnev takes up the reins of power across the border in the USSR. ●●● **Vladis Spāre's** short story "There It Is All Written Down" is from his series *Forgotten Conversations in Old Rīga*. ●●● Folklorist **Sandis Laime** (Institute of Literature, Folklore and Art at the University of Latvia) continues his exploration of witchlore in North-eastern Latvia. ●●● **Sanita Upleja's** three essays are about folk songs, historical memorials and humanism in politics. ●●● Editor/journalist **Ligita Kovtuna** describes the celebration of *Jaunā Gaita's* 60th jubilee at the Latvian National Library last fall. ●●● **Lalita Muižniece** (poet and professor of linguistics and literature), **Guntis Šmidchens** (head of the Baltic Studies program at University of Washington) and **Uldis Grava** (political activist in the exile community and in Latvia) give separate accounts of the early years of our journal. ●●● **Mihhail Lotman** (professor of semiotics and literary theory at Tallinn University) contrasts the pompous observance in the USSR of the quadricentennial (1964) of William Shakespeare, and the simultaneous show trial of then 23 year-old dissident poet Josif Brodsky (Nobel laureate in literature, 1987).

VISUAL ART

Critic Māris Brancis introduces the magic art of black-and-white abstractionist **Ieva Blūma**. ●●● Our associate editor Linda Treija presents in words and pictures the angular, crystalline craft of jewelry artist **Elizabete Ludvika** (pages 33 and 47, and on the cover).

HISTORY AND ACTUALITIES

Ojārs Spārītis, president of the Latvian Academy of Sciences, looks back to the Rīga-Bulduri Conference (1920) of six nations: Latvia, Lithuania, Estonia, Poland, Finland and Ukraine. Their purpose was to coordinate foreign policy and to facilitate cooperation in the fields of art, science, literature and public health. ●●● Historian of photography **Pēteris Korsaks** gives an illustrated account of the life and work of **Arnolds Cālitis** (1883-1972). ●●● **Franks Gordons** (Tel Aviv) reflects on his early career working for the Latvian Telegraph Agency under the Soviets after the end of World II. ●●● **Juris Šlesers** takes a penetrating look at the research of **William Prigge** of Briar Cliff University in his recent book *Bearslayers: The Rise and Fall of the Latvian National Communists*. ●●● **Lilita Zaļkalne** shares a lecture delivered at a commemorative conference in Rīga on the life of writer/historian **Uldis Ģermanis** (1915-1997). ●●● Writer/physician **Jānis Liepiņš** examines the life-long exchange of letters between *literāti* Skaidrīte Sīrsone (Rīga) and Lija Švābe (Stockholm). ●●● The section "Dažos vārdos" (In a Few Words) offers a succinct perspective on cultural and sociopolitical actualities in Latvia and the Latvian diaspora, as well as in Russia and in the rest of its near abroad.

BOOKS REVIEWED

Ilgonis Bērsons. *Segvārdi un segburti: noslēpumi un meklējumi* (Pen Names and Pen Letters: Secrets and Searchings) is reviewed by Anda Kubuliņa. ●●● **Vladis Spāre's** novel *Tu nevari dabūt visu, ko gribi* (You Cannot Get All You Want) is reviewed by Kristīne Ilziņa.